



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

«Ο Υπαρξιακός Στοχασμός του Φραντς Κάφκα: η Αγονία και το
Παράλογο της ύπαρξης.»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της
Σταυρούλας-Φωτεινής Θ. Σταυριανοπούλου

Διπλωματούχου Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του
Πανεπιστημίου Πατρών (2011)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ξηρογιάννη Παναγιώτα, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Τμήμα
Φιλολογίας.

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές:

Ξανθάκη-Καραμάνου Γεωργία, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Τμήμα
Φιλολογίας.

Πολίτης Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών, Τμήμα Φ.Π.Ψ.

Καλαμάτα, Νοέμβριος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1^ο: Η Έννοια της Αγωνίας εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Φραντς Κάφκα	7
1.1. Ο Ζαίρεν Κίρκεγκωρ και η Έννοια της Αγωνίας	7
1.2. Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια της Αγωνίας	10
1.3. Η Έννοια της Αγωνίας εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα	15
1.3.1. Η Έννοια της Αγωνίας στη <i>Δίκη</i>	15
1.3.2. Η Έννοια της Αγωνίας στη <i>Μεταμόρφωση</i> , την <i>Κρίση</i> και τη <i>Σωφρονιστική Αποικία</i>	19
1.3.3. Η Έννοια της Αγωνίας στον <i>Πύργο</i>	23
Κεφάλαιο 2^ο: Η Έννοια του Παραλόγου, εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Φραντς Κάφκα	28
2.1. Ο Αλμπέρ Καμύ και η Έννοια του Παραλόγου	28
2.2. Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια του Παραλόγου	31
2.3. Η Έννοια του Παραλόγου εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα	35
2.3.1 Η Έννοια του Παραλόγου στη <i>Μεταμόρφωση</i>	35
2.3.2 Η Έννοια του Παραλόγου στη <i>Δίκη</i>	39
2.4. Οι Έννοιες της Ελπίδας και της Ελευθερίας, εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Παραλόγου, στον Φραντς Κάφκα	44
Κεφάλαιο 3^ο: Οι Έννοιες της Αποξένωσης και της Αλλοτρίωσης της ύπαρξης, εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Φραντς Κάφκα	48
3.1. Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια της Αποξένωσης	48
3.2. Η Έννοια της Αποξένωσης εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα	50
3.2.1. Η Έννοια της Αποξένωσης στη <i>Μεταμόρφωση</i>	50
3.2.2. Η Έννοια της Αποξένωσης στον <i>Πύργο</i>	53
3.3. Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια της Αλλοτρίωσης	56
3.4. Η Έννοια της Αλλοτρίωσης εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα	58
3.4.1. Η Έννοια της Αλλοτρίωσης στη <i>Μεταμόρφωση</i>	58

Κεφάλαιο 4^ο: Η Ηθική Φιλοσοφία του Φραντς Κάφκα	61
4.1. Ο Φραντς Κάφκα, τα ανθρώπινα βασανιστήρια και η Έννοια της εξουσίας	61
4.2. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα	63
4.2.1. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας στη <i>Δίκη</i>	63
4.2.2. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας στη <i>Μεταμόρφωση</i>	66
4.2.3. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας στη <i>Σωφρονιστική Αποικία</i>	70
4.2.4. Η Έννοια και οι προεκτάσεις της εξουσίας στον <i>Πύργο</i>	73
4.3. Ο Φραντς Κάφκα, ως Ηθικός Φιλόσοφος	76
Συμπεράσματα	80
Βιβλιογραφία	84
Ελληνόγλωσση	84
Μεταφρασμένα	86
Ξενόγλωσση	88

Πρόλογος

Η σπουδή της Ηθικής Φιλοσοφίας διευρύνει το στοχασμό του σύγχρονου ατόμου αποκαλύπτοντας παράλληλα την επικαιρότητα και διαχρονικότητα των καίριων υπαρξιακών ζητημάτων. Ο υπαρξιακός, φιλοσοφικός στοχασμός προσφέρει την απόλυτη κατάδυση στα μύχια της ανθρώπινης ύπαρξης και αναδεικνύει την ανάγκη για εσωτερικό διαλογισμό, εφιστά την προσοχή για την αποφυγή του ηθικού εκμηδενισμού, τον οποίο οι καθημερινοί φρενήρεις ρυθμοί τείνουν να αφαιρέσουν από το ηθικό υποκείμενο.

Η ακαδημαϊκή έρευνα αποτελεί εκτός από πνευματική ευχαρίστηση και δημιουργική ενασχόληση, μια πραγματική ευλογία, παρέχοντας τη δυνατότητα του επαναπροσδιορισμού της ανθρώπινης ύπαρξης και την αποτίμηση του βίου της εντός του κόσμου. Η φιλοσοφική μελέτη ωθεί το ηθικό υποκείμενο να εκτιμήσει το θείο δώρο της ανθρώπινης ζωής προτρέποντας το παράλληλα να επικοινωνήσει αποφασιστικά με το κοινωνικό γίνεσθαι, συσφίγγοντας τις ανθρώπινες σχέσεις, οι οποίες από καιρό έχουν καταστεί τυπικές και άνευ ουσίας. Υπό την οπτική της υπαρξιακής ηθικής φιλοσοφίας ο άνθρωπος επανακτά τη δύναμη της πίστης και ολοκληρώνεται ως ηθική ύπαρξη.

Ο Φραντς Κάφκα, στον οποίο αφορά η παρούσα Διπλωματική Εργασία, κατά τη διάρκεια του σύντομου βίου του ενασχολήθηκε με φιλοσοφικές έννοιες, οι οποίες αναδεικνύουν το στοχασμό του, σύμφωνα με καίρια υπαρξιακά ηθικά ζητήματα. Ωστόσο, κατόπιν βαθιάς ενασχόλησης με τα φιλοσοφικά του κείμενα και τη σχετική βιβλιογραφία δεικνύεται ότι ο φιλόσοφος προσφέρει μιαν υπέρμετρη αισιοδοξία έναντι της σοβαρότητας των θεμάτων, τα οποία πραγματεύεται. Το σύνολο του φιλοσοφικού του έργου αναδεικνύει μια διαφορετική θεώρηση του κόσμου, παρέχοντας τη δυνατότητα προσωπικής αυτοκριτικής και ωθώντας στην επαγρύπνηση με σκοπό την πνευματική και ηθική ολοκλήρωση. Η ελπίδα, σύμφωνα με το φιλόσοφο, εναπόκειται στο συλλογικό ενδιαφέρον, μακριά από τις προσωπικές φιλοδοξίες, ούτως ώστε να συντελεστεί η ηθική και πνευματική αναδόμηση της ουσίας της ύπαρξης και μετέπειτα ολόκληρου του κόσμου.

Στο σημείο αυτό οφείλω να εκφράσω από βάθος καρδιάς τις ευχαριστίες μου, καθώς και την εκτίμηση μου προς την κυρία Ξηρογιάννη Παναγίωτα, επιβλέπουσα της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας. Χωρίς την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθειά της αλλά και δίχως το ήθος και τον επαγγελματισμό, τον οποίο επιδεικνύει, η

συγγραφή της παρούσας εργασίας θα είχε καταστεί ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα. Επίσης, θα αποτελούσε παράλειψή μου αν δεν ευχαριστούσα, πρωτίστως, την Καθηγήτρια κυρία Ξανθάκη Γεωργία για την καθοριστική συμβολή της στη διεξαγωγή και σαφώς στη διατήρηση σε υψηλό επίπεδο του Μεταπτυχιακού της Ηθικής Φιλοσοφίας και μετέπειτα το σύνολο των Καθηγητών του διειτούς Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών. Μέσω της διαδραστικότητας, της ανταλλαγής απόψεων και εμπειριών στα σεμιναριακά μαθήματα, τα οποία παρακολούθησα, αποκόμισα εκτός από πληθώρα γνώσεων, ένα ισχυρό πνευματικό υπόβαθρο, το οποίο θα με συνοδεύει εφ' όρου ζωής στην επαγγελματική και προσωπική μου πορεία.

Εισαγωγή

Ο Φραντς Κάφκα γεννήθηκε το 1883 στην Πράγα και απεβίωσε το 1924, σε ηλικία μόλις σαράντα ενός ετών.¹ Το γεγονός του πρόωρου θανάτου του, δεν αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα ικανό, ώστε να τον εμποδίσει να διατυπώσει έναν αξιόλογο φιλοσοφικό, υπαρξιακό στοχασμό. Ο φιλόσοφος εντάσσεται στους φιλοσόφους της αγωνίας,² επηρεαζόμενος βαθύτατα από τον κατ' εξοχήν φιλόσοφό της, Ζαίρεν Κίρκεγκωρ. Εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Κάφκα εκτός από την έννοια της αγωνίας αναδεικνύεται επιπλέον η έννοια του παραλόγου. Ο φιλόσοφος θεωρείται ως ένας από τους πρώτους εισηγητές της, καθώς επίσης ο προάγγελος της έννοιας του παραλόγου εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Αλμπέρ Καμύ, στον οποίο άσκησε φιλοσοφική επιρροή.³

Εντός της παρούσας εργασίας επιχειρείται να αναλυθούν διεξοδικώς η έννοια της αγωνίας και η έννοια του παραλόγου εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Φραντς Κάφκα. Πραγματοποιείται η σύγκριση του στοχασμού του Κάφκα με το φιλοσοφικό στοχασμό του Κίρκεγκωρ έναντι της έννοιας της αγωνίας και η σύγκριση του στοχασμού του Κάφκα με το φιλοσοφικό στοχασμό Καμύ έναντι της έννοιας του παραλόγου, καθώς τόσο στον Κίρκεγκωρ όσο και στον Καμύ υπάρχει συνάφεια στοχασμού με εκείνον του Κάφκα. Δεικνύονται επίσης οι έννοιες της αποξένωσης και της αλλοτρίωσης της υπάρξεως εντός της Ευρωπαϊκής Ηθικής Φιλοσοφίας.

Εκτενής αναφορά και ανάλυση των ανωτέρω φιλοσοφικών εννοιών πραγματοποιείται εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα: ο *Πύργος*, η *Δίκη*, η *Μεταμόρφωση*, η *Σωφρονιστική Αποικία* και η *Κρίση* και επιπλέον πραγματώνεται η σύνδεση του στοχασμού του φιλοσόφου με τις έννοιες της ελπίδας και της ελευθερίας. Ακόμη, ο φιλόσοφος διερευνά την έννοια και τις προεκτάσεις της εξουσίας, τις έννοιες της δικαιοσύνης και της ηθικής και την καταστρατήγηση τους με τη χρήση των βασανιστηρίων έναντι της ανθρώπινης υπάρξης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Κάφκα επομένως αποτελεί ένα γνήσια Ηθικό Υπαρξιακό φιλόσοφο.

¹ Βλ. Wagenbach, K. (1968): σ. 5.

² Βλ. Wahl, J (2011): σ. 218.

³ Βλ. Κωνσταντέλλου, Α. (2009): σ. σ. 7, 72.

Κεφάλαιο 1^ο

Η Έννοια της Αγωνίας, εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Φραντς Κάρκκα.

1.1.Ο Ζαίρεν Κίρκεγκωρ και η Έννοια της Αγωνίας.

Η έννοια της αγωνίας αποτελεί την κατ' εξοχήν έννοια εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Ζαίρεν Κίρκεγκωρ, που σύμφωνα με τον Χάϊντεγκερ θεωρείται εκείνος, ο οποίος την μελέτησε πιο εμπεριστατωμένα.⁴ Ο φιλόσοφος αγωνιά έναντι της ενοχής και έναντι του Θεού, αποκαλύπτοντας την υπαρξιακή του αγωνία, αναφέρει: «Τότε ένιωσα τη σιωπή του θανάτου να πληθαίνει γύρω μου, όταν είδα τον πατέρα μου ένα δυστυχή, που θα έπρεπε να επιβιώσει όλων μας. Ένας επιτύμβιος σταυρός επάνω στον τάφο όλων μας των ελπίδων του. Μια ενοχή πρέπει να βαραίνει όλη την οικογένεια, μια θεία τιμωρία πρέπει να κρέμεται από πάνω της. Πρέπει να αφανιστεί, να ξεριζωθεί, από το παντοδύναμο χέρι του Θεού».⁵

Για τον Κίρκεγκωρ η ύπαρξη της αγωνίας υποδηλώνει πως ο άνθρωπος είναι προορισμένος για κάτι ανώτερο από τη φθαρτή ανθρώπινη φύση του. Μέσω του πόνου της αγωνίας κοινωνεί το απόλυτο, το υπερβατικό, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι αποτελεί την ουσιαστική σύζευξη δύο κόσμων εντός της υπάρξεώς του, ενός φυσικού και ενός ανώτερου. Ο άνθρωπος διαθέτει τη δυνατότητα εκλογής μεταξύ αυτών των δύο επιλογών. Υπάρχει η επιλογή της ελευθερίας της υπάρξεώς του, της μετάβασης σε μια υπερβατική πραγματικότητα ή η παραμονή εντός της εγκόσμιας κατάστασής της.⁶

Όταν ο άνθρωπος διατελεί εντός της κατάστασης της αθωότητας, η οποία ταυτίζεται με τη άγνοια, η αιωνιότητα αποτελεί τη δυνατότητα. Η έννοια της αθωότητας έγκειται στο ότι αποτελεί συγχρόνως αγωνία, την αγωνία της αθωότητας, την αγωνία δηλαδή του ανθρώπου για τον αιώνιο εαυτό του.⁷ Η αγωνία επίσης συνδέεται με την έννοια της απαγόρευσης. Είναι η απαγόρευση του Θεού στον Αδάμ. Αποτελεί την υπαρξιακή κατάσταση, που προηγείται του αμαρτήματος, που το πλησιάζει όσο το δυνατόν περισσότερο, με όσο περισσότερη ανησυχία μπορεί, χωρίς

⁴ Βλ. Wahl, J. (2011): σ. 218.

⁵ Βλ. Μαλεβίτσης, Χ. (2011): σ. 16.

⁶ Βλ. Kierkegaard, S. (1990): σ. σ. 197-198.

⁷ Ο. π. (1990): σ. σ. 52-53.

ωστόσο να το εξηγεί.⁸ Το προπατορικό αμάρτημα είναι το παρόν, είναι η αμαρτία. Ο Αδάμ αποτελεί το μόνο άνθρωπο, στον οποίο δεν υπήρχε η αμαρτία, μιας και προέκυψε από αυτόν. Η διαφορά έναντι του πρώτου αμαρτήματος του Αδάμ και του πρώτου αμαρτήματος του κάθε ανθρώπου είναι πως το αμάρτημα του Αδάμ είχε ως συνέπεια την αμαρτία, ενώ το πρώτο αμάρτημα κάθε ανθρώπου προϋποθέτει την αμαρτία ως αναγκαίο όρο.⁹ Ο άνθρωπος γεννιέται εντός της αμαρτίας, χωρίς φόβο Θεού, χωρίς εμπιστοσύνη στο Θεό και με φιληδονία.¹⁰

Η αγωνία αποτελεί τον ίλιγγο της ελευθερίας. Είναι η άβυσσος, που ο άνθρωπος την κοιτάζει κατάματα.¹¹ Η ελευθερία αιχμαλωτίζεται εντός του ίδιου της του εαυτού και η ύπαρξη είναι συγχρόνως ένοχη και αθώα. Η ύπαρξη παραδίδεται στην αγωνία, η οποία μετέπειτα αναδεικνύει την έννοια της αναγκαιότητας και την έννοια της ελευθερίας.¹² Ωστόσο, η αγωνία δεν ανήκει στην κατηγορία μήτε της αναγκαιότητας μήτε της ελευθερίας. Αποτελεί δεσμευμένη ελευθερία, όχι από την ανάγκη αλλά από τον εαυτό της. Διότι, αν η αμαρτία είχε διεισδύσει στον κόσμο αναγκαστικά, δε θα υπήρχε καμία αγωνία, όπως επίσης, αν είχε διεισδύσει από την πράξη κάποιας αφηρημένης ελεύθερης θέλησης, δε θα υπήρχε η έννοια της αγωνίας.¹³

Το αντικείμενο της αγωνίας είναι το μηδέν¹⁴ και το μηδέν της αγωνίας είναι το πεπρωμένο της υπάρξεως. Η ελευθερία της ύπαρξης νικημένη από το πεπρωμένο, θεωρώντας πως είναι ένοχη, αναζητεί την παρουσία του Θεού και μέσω της Θείας Πρόνοιας πραγματοποιείται η λύτρωσή της.¹⁵ Η έννοια της αγωνίας προ-οικονομεί το πεπρωμένο του ανθρώπου, που είναι ο θάνατος, η λύτρωση. Μέσω του θανάτου εξαλείφεται η μετριότητα, που υπάρχει εντός της ανθρώπινης φύσης και η ύπαρξη οδηγείται στην αυτοπραγμάτωση της.¹⁶ Η αγωνία είναι η δυνατότητα της ελευθερίας, που μορφώνεται μέσω της πίστης. Ο άνθρωπος που σφυρηλατήθηκε μέσω της αγωνίας, σφυρηλατήθηκε ηθικά μέσω της δυνατότητας, γιατί μόνον αυτή παρέχει την αιωνιότητα.¹⁷

⁸ Βλ. Kierkegaard, S. (1990): σ. 111.

⁹ Ο.π. (1990): σ. σ. 34-41.

¹⁰ Ο.π. (1990): σ. 51.

¹¹ Ο.π. (1990): σ. σ. 75-76.

¹² Βλ. Wahl, J. (2011): σ. 221.

¹³ Βλ. Kierkegaard, S. (1990): σ. 61.

¹⁴ Wahl, J. (2011): σ. 222.

¹⁵ Ο.π. (1990): σ. σ. 118-126.

¹⁶ Βλ. Wahl, J. (2011): σ. 223.

¹⁷ Βλ. Kierkegaard, S. (1990): σ. σ. 165-166.

Ο κόσμος της δυνατότητας είναι ελεύθερος για τη δημιουργία, αποτελώντας τον κόσμο του Θεού.¹⁸ Ο Κίρκεγκωρ, όταν αναφέρεται στην έννοια του Θεού και στην έννοια της πίστης, εννοεί την απόλυτη, ανιδιοτελή και ταπεινή πίστη, που δεν ορίζεται από τη θρησκεία, τη λατρεία και το δόγμα. Το 1855, με το τευχίδιο “Αυτό πρέπει να ειπωθεί τώρα, ας ειπωθεί τώρα”, ο φιλόσοφος εκφράζει την παραπάνω άποψη, για την κατεστημένη Εκκλησία: «Όποιος κι αν είσαι, όποια από άλλες απόψεις και είναι η ζωή σου, με το να πάψεις να συμμετέχεις (αν συνηθίζεις να συμμετέχεις) στη δημόσια λατρεία του Θεού, με τον τρόπο που γίνεται τώρα (και με την αξίωση πως πρόκειται για Χριστιανισμό της Καινής Διαθήκης), διαπράττεις ένα αμάρτημα λιγότερο».¹⁹

Διότι ο μόνος αθώος, κατά τον Κίρκεγκωρ, που βίωσε τη θλίψη έναντι της αμαρτίας, ήταν ο Χριστός. Δε θλιβόταν γι’ αυτήν αντιμετωπίζοντας την ως πεπρωμένο εντός του οποίου έπρεπε να βρεθεί, αλλά ως άνθρωπος, που διάλεξε να άρει την αμαρτία του κόσμου και να υποφέρει μια βασανιστική τιμωρία γι’ αυτήν.²⁰

¹⁸ Βλ. Μαλεβίτσης, Χ. (2011): σ. σ. 28-29.

¹⁹ Βλ. Μαλεβίτσης, Χ. (2011): σ. σ. 19-20.

²⁰ Ο.π. (1990): σ. σ. 42-49.

1.2. Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια της Αγωνίας.

Ο Φραντς Κάφκα αποτελεί τον κληρονόμο του φιλοσοφικού στοχασμού του Ζαίρεν Κίρκεγκωρ, ως προς τη διερεύνηση της έννοιας της αγωνίας. Εντός του φιλοσοφικού έργου και των δύο φιλοσόφων ενυπάρχει η θεματική: «ο άνθρωπος βρίσκεται πάντα εν αδίκω μπροστά στο Θεό».²¹ Η ύπαρξη τοποθετείται ως κατηγορούμενη έναντι του Θεού, λόγω του προπατορικού αμαρτήματος. Ο βίος της ανθρώπινης ύπαρξης δεν είναι παρά ένας αγώνας, που πραγματοποιείται εντός της αγωνίας και ενάντια στο θάνατο. Ωστόσο, ο θάνατος δεν αποτελεί το τέλος, διότι η πίστη σε μια τέτοια βεβαιότητα θα οδηγούσε στην παραίτηση. Ο δρόμος, τουναντίον, της ύπαρξης είναι η διαδρομή, που οδηγεί στην υπέρβαση.²² Ο άνθρωπος είναι η υπόσταση και ο Θεός είναι η υπέρβαση, το απόλυτο ζητούμενο, ο αυτοσκοπός της υπάρξεως.²³

Η ύπαρξη μέσω της θεϊκής γνώσεως διακρίνει το καλό από το κακό και οφείλει να αγωνιστεί και έμπρακτα να εφαρμόσει το καλό εντός του βίου της.²⁴ Ο άνθρωπος, σύμφωνα με τον Κάφκα, λόγω της εξορίας του από τον τόπο της Θείας Χάριτος, καταδικάζεται σε μια συνεχή αγωνία, που συνοδεύει το βίο του έως ότου να απελευθερωθεί από τα δεσμά του κόσμου και να αναχθεί στην ηθική του τελείωση, στην ελευθερία του Είναι του. Η πρώτη παράβαση αναδεικνύει και εγκαθιδρύει την ενοχή. Οι τύψεις του προπατορικού αμαρτήματος βασανίζουν τη συνείδηση του ηθικού υποκειμένου, θέτοντάς το εντός μιας αέναης αγωνίας.²⁵ Η άρνηση του προπατορικού αμαρτήματος από τον άνθρωπο ισοδυναμεί με τη μη αποδοχή του πεπρωμένου της υπάρξεώς του.²⁶

Ωστόσο, σύμφωνα με το στοχασμό του φιλοσόφου, η έννοια του προπατορικού αμαρτήματος αποτελεί το λόγο περί Θεού, οριοθετώντας μιαν ηθική και αποτελώντας το λόγο «περί του πρακτέου» δίχως τη «σπαρακτική οδύνη του όντος».²⁷ Ο ίδιος ο φιλόσοφος βρίσκεται άλλωστε εντός αυτής της υπαρξιακής οδύνης. Η κάθε μοναδική ηθική ύπαρξη ουσιώνεται με το σύνολο της ανθρωπότητας μέσω μιας σχέσης οδύνης. Η πανανθρώπινη οδύνη και η πίστη, μέσω του αφανισμού

²¹ Βλ. Benjamin, W. (1980): σ. 38.

²² Βλ. Ξηρογιάννη, Π. (2006): σ. 150.

²³ Βλ. Wahl, J. (2011): σ. 66.

²⁴ Βλ. Kafka, F. (1982): σ. 48.

²⁵ Βλ. Μιχαηλίδης, Μ.Ε. (1997): σ. 62.

²⁶ Βλ. Janouch, G. (1984): σ. 75.

²⁷ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. (1975): σ. 1140.

της και άλλοτε μέσω της αναγέννησης της, οδηγεί στην αυτογνωσία της υπάρξεως, αποδίδοντάς της ένα νόημα και έναν αυτοσκοπό.²⁸

Ο Κάφκα αναφέρει: «Αγωνίζομαι. Κανένας δεν το ξέρει. Μερικοί το υποψιάζονται. Είναι αναπόφευκτο, αλλά κανένας δεν το ξέρει. Εκπληρώνω τα καθημερινά μου καθήκοντα, κάποια αμέλεια είναι δυνατό να μου επιρριφθεί, αλλά όχι μεγάλη. Φυσικά ο καθένας αγωνίζεται, εγώ όμως αγωνίζομαι περισσότερο από τους άλλους. Οι πιο πολύ αγωνίζονται σαν κοιμισμένοι, όπως κουνάει κανείς το χέρι του στο όνειρο, για να διώξει ένα όραμα, ενώ εγώ βρίσκομαι στην πρώτη γραμμή και αγωνίζομαι με προσεκτικά υπολογισμένη εκμετάλλευση όλων μου το δυνάμεων. Μια άλλη ζωή δε μου φαίνεται άξια να ζω. Δεν ελπίζω στη νίκη και ο αγώνας με ευχαριστεί μόνο σαν το μόνο που έχω να κάνω».²⁹ Η έννοια της αγωνίας εντός του φιλοσοφικού έργου του Κάφκα αποκτά την αξία μιας ανθρώπινης κατάστασης, που επιδιώκει να είναι αιώνια.³⁰ Η ύπαρξη αγωνίζεται για να κατακτήσει την αιωνιότητα, την υπέρβαση της ανθρώπινης καταστάσεώς της. Αγωνίζεται να κατακτήσει το απόλυτο, να καταφέρει την κοινωνία με το Θεό, τον οποίο ο κόσμος γύρω της δείχνει να αγνοεί ή να έχει λησμονήσει.

«Οι θρησκείες χάνονται όπως οι άνθρωποι», υποστηρίζει ο φιλόσοφος.³¹ Τους ανθρώπους, ωστόσο, όταν πεθαίνουν, τους θρηνούν οι συγγενείς, οι φίλοι, οι οικείοι τους. Στην εποχή όμως του θανάτου του Θεού δεν απέμεινε κανείς πιστός, να τον θρηνήσει. Ο Κάφκα, ένας Εβραίος της Πράγας, παρατήρησε τον αφανισμό της ιουδαιοχριστιανικής παράδοσης, εντοπίζοντας την ολοένα αυξανόμενη απόσταση μεταξύ του ηθικού υποκειμένου και του υπερβατικού Όντος.³²

Ο Θεός, για τον Κάφκα, παραμένει άγνωστος, υπερβατικός, ο μεγάλος σιωπών. Εντούτοις, σε καμιά περίπτωση δεν αποτελεί ένα Θεό απόντα.³³ Δεν τολμά να τον κατονομάσει άμεσα γιατί τον θεωρεί απρόσιτο, νιώθοντας παράλληλα ντροπή για τη χρόνια ατίμωσή του, από τον άνθρωπο.³⁴ Ο Θεός εντός του φιλοσοφικού έργου του Κάφκα δεν αναφέρεται πουθενά με το όνομά του, αλλά υπονοείται ταυτιζόμενος με τον Κόμη του *Πόργου*, ή το Δικαστή της *Δίκης*, με τους οποίους οι αντίστοιχοι ήρωες δεν καταφέρνουν ποτέ να έρθουν σε επικοινωνία. Ο φιλόσοφος δεν

²⁸ Βλ. Μιχαήλ, Σ.(2009): σ. 303.

²⁹ Βλ. Kafka, F. (1982): σ. σ. 106-107.

³⁰ Βλ. Lukacs, G. (1983): σ. 98.

³¹ Βλ. Kafka, F. (1982): *Τα μπλε τετράδια*, σ. 73.

³² Βλ. Μιχαήλ, Σ. (2009): σ. 296.

³³ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 38.

³⁴ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 49.

προσωποποιεί το Θεό, τουναντίον αφήνει την υπόστασή του να αιωρείται υπερφυσικά ως μια οντότητα απροσπέλαστη και υπερβατική.³⁵ Άλλωστε η ανθρώπινη φύση της υπάρξεως φανερώνει την ίδια τη δυσκολία της ως προς την κατάκτηση του απόλυτου: «Υπάρχουν δύο ανθρώπινες αμαρτίες, από τις οποίες προέρχονται όλες οι άλλες: ανυπομονησία και αμέλεια, εξαιτίας της ανυπομονησίας διώχτηκαν οι άνθρωποι από τον παράδεισο, εξαιτίας της αμέλειας δεν επιστρέφουν».³⁶

Εντός του πυρήνα της ανθρώπινης ύπαρξης υφίσταται η πίστη της στο αιώνιο. Η ύπαρξη πιστεύει στο άφθαρτο μέρος εντός της, το οποίο είναι μοναδικό, όπως ξεχωριστός είναι ο κάθε άνθρωπος και συγχρόνως κοινό εντός όλων των ανθρώπων.³⁷ Το άφθαρτο μέρος του ανθρώπου κι η πίστη σε αυτό ενδεχομένως να υπολανθάνουν, ωστόσο η ύπαρξη οφείλει να πραγματοποιεί τον αγώνα για την προσέγγισή τους, όσο άνιστος και οδυνηρός κι αν αυτός παρουσιάζεται.³⁸ Το ηθικό υποκείμενο έχοντας πίστη στο υπερβατικό αποκτά ολοκληρωμένη υπόσταση του Είναι του και αποδέχεται το θάνατο. Διότι η πίστη, για τον Κάφκα, δε γεννιέται λόγω του φόβου του θανάτου και της εξαφάνισης, ούτε λόγω της μάταιης επιθυμίας της διαιώνισης του ανθρώπου. Αντιθέτως, η πίστη μπορεί να συναγωνίζεται τον φόβο του θανάτου ή και να αποτελεί κάτι ανώτερο.³⁹ Ο φιλόσοφος παρομοιάζει την πίστη με μια λαιμητόμο ταυτόχρονα βαριά και ελαφριά,⁴⁰ δεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την απολυτότητα και τη δύναμη, που διαπερνά την ύπαρξη και τη μεταφέρει στα όρια της ηθικής της ολοκλήρωσης, στην ανεύρεση του αυτοσκοπού, που αναζητεί, ώστε να αποκτήσει νόημα ο βίος της εντός του παράλογου κόσμου. Συνεπώς, η συμφιλίωση του ηθικού υποκειμένου με την έννοια του θανάτου το οδηγεί στην πνευματική του αθανασία και η υπαρξιακή αγωνία παύει πλέον να το βασανίζει.⁴¹

Σύμφωνα με τον Κάφκα, δεν υπάρχει άλλος δρόμος από αυτόν του πνευματικού κόσμου, η ύπαρξη του οποίου μετατρέπεται σε βεβαιότητα την ελπίδα του ανθρώπου σε αυτόν.⁴² Αυτό, που καλείται υλικός κόσμος, αποτελεί το κακό έναντι του πνευματικού κόσμου και είναι η αναγκαιότητα της στιγμής εντός της αιώνιας εξέλιξης.⁴³ Ο φιλόσοφος πραγματοποιεί μια διάκριση εντός του κόσμου, που

³⁵ Βλ. Κολοβός, Ν. (1968): σ. 17.

³⁶ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 10.

³⁷ Ο. π. (1973): σ. 25.

³⁸ Ο. π. (1973): σ. 20.

³⁹ Βλ. Μιχαήλ, Σ. (2009): σ. 298.

⁴⁰ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 30.

⁴¹ Ο. π. (1982): σ. 36.

⁴² Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 23.

⁴³ Ο. π. (1973): σ. 21.

αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος και του πνευματικού κόσμου, του κόσμου του Θεού. Ό, τι υφίσταται στον πρώτο, αγγίζει τα όρια της σαθρότητας, ενώ, ό, τι εντάσσεται στο δεύτερο, μεταφράζεται με το απόλυτο μεγαλείο. Η αυτογνωσία της υπάρξεως είναι μηδαμινή μπροστά στη θέαση του απόλυτου. Η αγωνία του ανθρώπου, που το αναζητεί, και η απελπισία του εντείνονται, βασανίζοντας την ύπαρξη, που βρίσκεται εντελώς παραδομένη στην αναζήτηση του υπερβατικού.⁴⁴

Ο Κάφκα παρουσιάζει την ανθρώπινη πραγματικότητα αδιάκοπα αγωνιώδη και παράλογη διότι ακριβώς πιστεύει στην ύπαρξη αυτής της υπερβατικότητας.⁴⁵ Η ύπαρξη αγωνιά και υποφέρει εντός του αντιληπτού γίνεσθαι κι ο πόνος της εντός του μη αντιληπτού κόσμου ταυτίζεται με τη μακαριότητα.⁴⁶ Ο Κάφκα αποτελεί την ύπαρξη, που υποφέρει και αγωνιά με μεγαλοπρέπεια έναντι του θανάτου και της ασθένειας της φυματίωσης. Η οριστική συνθηκολόγηση του φιλοσόφου με την αρρώστια της φυματίωσης έρχεται στις 4 Σεπτεμβρίου 1917, ενώ η λύτρωση συντελείται στις 3 Ιουνίου 1924, με το θάνατό του.⁴⁷ Ο φιλόσοφος έχοντας συνείδηση του πρόσκαιρου βίου του εντός του κόσμου, αναφέρει: «Να πεθάνω μπορούσα να υποφέρω τους πόνους όχι. Με τις προσπάθειες να τους ξεφύγω, τους μεγάλωνα αισθητά. Να υποταχθώ στο θάνατο μπορούσα στον πόνο όχι... Το χειρότερο οι μη θανατηφόροι πόνοι.⁴⁸

Το ηθικό υποκείμενο έχοντας συνειδητοποιήσει την υπερβατικότητα ενός άλλου βίου, αγωνιζόμενο να αναχθεί εκεί και πλησιάζοντας ολοένα και περισσότερο στο Θεό, προσεγγίζει την αυτογνωσία του πλησίον του υπερβατικού Όντος, που θα το απελευθερώσει από τα κατάλοιπα ενός έκπτωτου κόσμου: «Ένα πρώτο σημάδι επερχόμενης γνώσης είναι η επιθυμία να πεθάνει κανείς».⁴⁹ «Αν..., ο άνθρωπος πρέπει να πεθάνει»: σημειώνει ο Κάφκα δεικνύοντας ότι η γνώση είναι το μέσο για την αιώνια ζωή και το εμπόδιο, που συγχρόνως τη στερεί. Με την αποκτημένη γνώση ο άνθρωπος επιθυμεί να φθάσει στην αιώνια ζωή, καταστρέφοντας ωστόσο τον ίδιο τον εαυτό του. Η ανθρώπινη υπόσταση της υπάρξεως αποτελεί το πραγματικό εμπόδιο στην κατάκτηση του απόλυτου κι η μόνη λύση είναι η καταστροφή της, μέσω του θανάτου.⁵⁰

⁴⁴ Βλ. Kafka, F. (1982): σ. 21.

⁴⁵ Βλ. Sartre, J.P. (1983): σ. 52.

⁴⁶ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 33.

⁴⁷ Βλ. Guattari, F. (2012): σ. 55.

⁴⁸ Βλ. Kafka, F. (1982): σ. 13.

⁴⁹ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 12.

⁵⁰ Βλ. Kafka, F. (1982): *Τα μπλε τετράδια*, σ. 50.

Ο Κάφκα ανήκει στην εβραϊκή κοινότητα. Μια επίσκεψη σε ένα εβραϊκό νεκροταφείο αποκαλύπτει ότι οι Εβραίοι δεν φέρουν λουλούδια στους νεκρούς τους. Από τα κοιμητήρια των νεκρών τους απουσιάζει οποιαδήποτε επίδειξη δύναμης έναντι της ζωής. Αντιθέτως, επικρατεί μια τρυφερή συνύπαρξη μεταξύ εκείνης και του θανάτου. Ο θάνατος δεν αποτελεί το μηδέν αλλά τη μετάβαση στο υπερβατικό.⁵¹

Ο φιλόσοφος διερευνά την έννοια της αγωνίας, του προπατορικού αμαρτήματος και της ενοχής. Η αγωνιώδης αναζήτηση της ουσίας της ύπαρξης εντός του κόσμου πραγματώνεται εντός των φιλοσοφικών του έργων. Ο άνθρωπος αναζητεί το Θεό, την απόλυτα υπερβατική δύναμη εντός του κόσμου, την απέραντη και ανεξερεύνητη μορφή σωτηρίας της ανθρώπινης ύπαρξης. Αναζητεί το Νόμο, ως διέξοδο έναντι της αβεβαιότητας του υπάρχειν.⁵² Η έλλειψη της Δικαιοσύνης και η απουσία της Χάριτος, στη *Δίκη* και στον *Πύργο* αντίστοιχα, δεικνύουν την κατάσταση, στην οποία ευρίσκεται η ύπαρξη, αποζητώντας τον αυτοσκοπό της, την ηθική της τελείωση.⁵³ Αν και οι αγωνιώδεις υπαρξιακές περιπλανήσεις των ηρώων του Κάφκα, είναι καταδικασμένες σε θάνατο, εντούτοις εντός των φιλοσοφικών έργων: *Η Δίκη*, *ο Πύργος*, *η Μεταμόρφωση*, *η Κρίση* και *Η Σωφρονιστική Αποικία*, ο θάνατος για τους αντίστοιχους ήρωες αποτελεί την κάθαρσή τους.⁵⁴

⁵¹ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ.σ. 19, 21.

⁵² Βλ. Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. (1975): σ. 1139.

⁵³ Βλ. Πάσχος, Π.Β. (1983): σ. 33.

⁵⁴ Βλ. Κολοβός, Ν. (1968): σ. 19.

1.3. Η Έννοια της Αγονίας εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα.

1.3.1. Η Έννοια της Αγονίας στη *Δίκη*.

Εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Κάφκα ο άνθρωπος είναι συγχρόνως αθώος και ένοχος. Αθώος διότι δεν επέλεξε αυτός να είναι άνθρωπος και ένοχος, διότι η άγνοια σημαίνει την ενοχή του. Διαφορετικά δεν μπορεί να δοθεί μια έλλογη εξήγηση έναντι όλων των παράλογων και εφιαλτικών γεγονότων, τα οποία του συμβαίνουν. Ως καταδικασμένος σε θάνατο εν τω κόσμω ο άνθρωπος είναι ένοχος και υπόλογος έναντι των υπερβατικών δυνάμεων, που τον καταδιώκουν ανελέητα.⁵⁵

Εντός του φιλοσοφικού κειμένου της *Δίκης* δεικνύεται η αναζήτηση της αυθεντικότητας της υπάρξεως του ανθρώπου. Η μη ικανότητα του Γιόζεφ Κ. να εντοπίσει το δρόμο για το Δικαστήριο, αποδίδεται στη μη ικανότητα της ύπαρξης να εντοπίσει τη ρίζα του Είναι της, να κατανοήσει τον προορισμό της εντός του κόσμου.⁵⁶ Η ύπαρξη αγωνιά διότι δε γνωρίζει τον τρόπο, σύμφωνα με τον οποίο είναι δυνατό να κατευθύνει το βίο της, δεν κατανοεί το νόμο, που ανήκει σε έναν άλλο κόσμο, τον υπερβατικό, τον κόσμο του Θεού.⁵⁷

Στη *Δίκη* η ενοχή βασανίζει τη, χωρίς την πίστη στο Θεό, ύπαρξη. Ο Κάφκα, άλλωστε, παρατηρεί στις προσωπικές του σημειώσεις: «Μόνο η δική μας έννοια του χρόνου μας κάνει να ονομάζουμε έτσι τη Δευτέρα Παρουσία, στην πραγματικότητα, αυτή είναι ένα έκτακτο δικαστήριο».⁵⁸ Έναντι αυτού του υπερβατικού δικαστηρίου, με μια παρατεταμένη αίσθηση ενοχής, ο άνθρωπος είναι υπόλογος μέχρι το θάνατό του, ανά πάσα στιγμή έτοιμος να προσαχθεί για κατάθεση.⁵⁹ Η υπέρβαση του νόμου και το *a priori* της ενοχής αποτελούν τις έννοιες τις οποίες ο φιλόσοφος διερευνά εντός του έργου του. Στη *Δίκη*, ο νόμος παρουσιάζεται ως μια υπερβατική μορφή, το αντικείμενο του οποίου παραμένει άγνωστο και ασαφές. Κανείς δε γνωρίζει την ουσία του νόμου, όπως κανείς δε γνωρίζει το απόλυτο.⁶⁰ Εφόσον ο νόμος δεν είναι αντικείμενο αλλά καθαρή μορφή, δεν μπορεί να ανήκει στο πεδίο της γνώσης αλλά αποκλειστικά στην απόλυτη πρακτική αναγκαιότητα.⁶¹ Ο ιερέας στον καθεδρικό ναό

⁵⁵ Βλ. Ησαΐα, Ν. (1983): σ. 18.

⁵⁶ Βλ. Bryant, J.H. (1969): p. 116

⁵⁷ Βλ. Muir, E. (1983): σ. 114.

⁵⁸ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 18.

⁵⁹ Βλ. Καραβιάς Π. (1975): σ. 1144.

⁶⁰ Βλ. Deleuze, G. – Guattari, F. (1998): σ. 129.

⁶¹ Ο.π. (1998): σ. σ. 133-134.

θα εξηγήσει άλλωστε στον Κ. ότι «δεν υποχρεούται να θεωρήσει αληθινά όλα όσα λέει ο φύλακας του νόμου, φτάνει μόνο να τα θεωρήσει αναγκαία»⁶². Ο Κάφκα συνεπώς αναλύει το αδύνατο, που είναι αναγκαίο, και το αναγκαίο που είναι αδύνατο, όπως ακριβώς η υπερβατικότητα του Νόμου.⁶³

Εντός του φιλοσοφικού κειμένου της *Δίκης*, τα δικαστήρια έχουν στη διάθεσή τους βιβλία νόμων, όμως δεν επιτρέπεται στους ανθρώπους η ανάγνωσή τους. Ο Κ. αναφέρει: «Τα βιβλία είναι βέβαια κώδικες νόμων και ταιριάζει με την τακτική αυτού του δικαστηρίου να καταδικάζεται κανείς, όχι μόνο όντας αθώος αλλά και έχοντας πλήρη άγνοια».⁶⁴ Το ηθικό υποκείμενο ενδεχομένως να παραβεί το Νόμο χωρίς να το συνειδητοποιήσει, καθώς η παράβαση αποτελεί το ανθρώπινο πεπρωμένο.⁶⁵ Ο άνθρωπος έρχεται αντιμέτωπος με τη ματαιότητα αυτού του κόσμου, με τον ανέλπιδο βίο του εντός του κόσμου, επειδή ο βίος, που διαδραματίζει, πρόκειται για ανθρώπινη ζωή. Ο Κάφκα αναφέρει χαρακτηριστικά για το Μωυσή: «...Το γεγονός ότι δεν πρέπει να δει τη Γη της Επαγγελίας παρά μόνο την παραμονή του θανάτου του, δεν είναι πιστευτό. Αυτή η ανώτατη προοπτική δεν θα έπρεπε να έχει άλλη έννοια εκτός από την έννοια, ότι αντιπροσωπεύει, το πόσο η ανθρώπινη ζωή δεν είναι τίποτε άλλο από μια ασυμπλήρωτη στιγμή, γιατί μια ζωή τέτοιου είδους μπορούσε να διαρκέσει απροσδιόριστο χρόνο χωρίς ποτέ να προκύψει κάτι άλλο παρά μόνον μια στιγμή. Δεν οφείλεται στο ότι η ζωή του ήταν πολύ σύντομη γι' αυτό και ο Μωυσής δεν έφτασε στη Χαναάν αλλά στο ότι ήταν ζωή ανθρώπινη».⁶⁶

Υπάρχει μια ασύμμετρη απόσταση μεταξύ της υπάρξεως και του Θεού. Ο Κ. προσπαθεί με κάθε δυνατό μέσο να διατηρήσει αλώβητη την υπόληψή του. Πιστεύει στην αθωότητά του, ωστόσο, τελικά η αποδοχή της ενοχής του είναι αναπόφευκτη. δέχεται τη Δίκη, το αμάρτημα που, αν και αγνοεί, έχει διαπράξει. Παραδίδεται τελικά στη θεόσταλτή, επομένως αναμφισβήτητα ορθή, επιθυμία.⁶⁷

Στο Γιόζεφ Κ. απαντάται η διαλεκτική σχέση της έννοιας της αγωνίας με την έννοια της αμαρτίας, όπως την έχει διατυπώσει ο Κίρκεγκωρ: «Η αγωνία για την αμαρτία παράγει αμαρτία. Η ύπαρξη αγωνιώνοντας, όχι μήπως γίνει ένοχη, αλλά μήπως δώσει την εντύπωση της ενοχής, γίνεται ένοχη».⁶⁸ Ο ήρωας της *Δίκης* πασχίζει

⁶² Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 288.

⁶³ Βλ. Μιχαήλ, Σ. (2009): σ. σ. 297-298.

⁶⁴ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 68.

⁶⁵ Βλ. Benjamin, W. (1980): σ. 15

⁶⁶ Βλ. Bataille, G. (1983): σ. σ. 126-127.

⁶⁷ Βλ. Lesser, S.O. (1962): p. 57.

⁶⁸ Βλ. Kierkegaard, S. (1990): σ. σ. 90-92.

εναγωνίως να αποδείξει την αθωότητά του, στην οποία αρχικά εναποθέτει όλη του την πίστη. Σταδιακά ωστόσο παγιδεύεται εντός αυτής της ενοχής, που του προσάπτει η ανώτερη αρχή και τελικά πληρώνει το τίμημα της ενοχής, με την ίδια του τη ζωή.⁶⁹

Στο παρόν φιλοσοφικό έργο, η παρουσία του μήλου υπονοεί την έννοια του προπατορικού αμαρτήματος. Το μήλο αποτέλεσε την αιτία της εκδίωξης του ανθρώπου από τον παράδεισο. Αμέσως μετά τη σύλληψή του ο Γιόζεφ. Κ., όπως αναφέρεται εντός του κειμένου, δαγκώνει με ευχαρίστηση ένα μήλο.⁷⁰ Η ενέργεια αυτή αποτελεί την παραδοχή της αμαρτίας, η οποία επιβεβαιώνεται αργότερα από την εκτέλεση του ήρωα, υποδηλώνοντας το πεπρωμένο της υπάρξεως, την ένοχη πανανθρώπινη αλήθεια της. Η ύπαρξη υποκύπτει εν τέλει στην αγωνία της και επωμίζεται την ενοχή, που την κατατρέχει αιωνίως.⁷¹

Εντός του φιλοσοφικού κειμένου της *Δίκης* είναι επιπλέον αισθητή η παρουσία της γυναίκας. Ο Κ. συναναστρέφεται με τη σερβιτόρα Έλσα, τη δακτυλογράφο δεσποινίδα Μπύρστνερ, μια λαντζέρισσα, ερωμένη του δικαστή και γυναίκα του κλητήρα, τη Λένι, νοσοκόμα-υπηρέτρια-γραμματέα-ερωμένη του δικηγόρου του.⁷² Όλες αυτές οι γυναικείες υπάρξεις ταυτίζονται με την Εύα, την πρωτόπλαστη γυναίκα. Ο ρόλος τους είναι ανασταλτικός, καθώς αποπροσανατολίζουν τον Γιόζεφ Κ., ο οποίος λανθασμένα ελπίζει στη δύναμη και στη βοήθειά τους. Δυσχεραίνουν το έργο του και τον οδηγούν αποφασιστικά στο αδιέξοδο μακριά από την κατάκτηση της αλήθειας. Ο ιερέας μάλιστα στη Μητρόπολη του εφιστά την προσοχή: «Ζητάς πάρα πολύ ξένη βοήθεια και ιδιαίτερα από γυναίκες. Δε βλέπεις λοιπόν πως αυτό δεν είναι αληθινή βοήθεια;».⁷³

Στη *Δίκη* επιπλέον αναλύεται η παραβολή *Προ του Νόμου*, η οποία εκφράζει το πεπρωμένο της ανθρώπινης ύπαρξης. Στην παραβολή αναφέρεται η αγωνιώδης προσπάθεια ενός ανθρώπου από την ύπαιθρο να εισέλθει εντός του Νόμου. Η ενέργεια αυτή αποτελεί την ανώτερη υπαρξιακή φιλοδοξία του. Πίσω από την πύλη του Νόμου, ωστόσο, βρίσκεται ο φύλακας, ο οποίος του απαγορεύει την πρόσβαση. Ο άνθρωπος προσπαθεί να βρει έναν τρόπο για να εισέλθει, παρακαλεί, δωροδοκεί, χρησιμοποιεί οποιαδήποτε μέθοδο. Ο φύλακας παρατηρώντας την αποφασιστικότητα του άντρα τελικά τον προτρέπει να εισέλθει εντός των Πυλών του πολυπόθητου

⁶⁹ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 298.

⁷⁰ Βλ. Ο. π. (2010): σ. 15.

⁷¹ Βλ. Deleuze, G. – Guattari, F. (1998): σ. 132.

⁷² Βλ. Ο. π. (1998): σ. 160.

⁷³ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. σ. 276-277.

Νόμου παραβλέποντας τη δική του απαγόρευση, αλλά υπενθυμίζοντας του ότι είναι δυνατός αν και ο κατώτατος σε μια συνεχή διάταξη φυλάκων.⁷⁴ Ο φύλακας προτρέπει αλλά συγχρόνως στερεί τη δυνατότητα του ανθρώπου να εισέλθει εντός του Νόμου, καθώς του τονίζει τη δυσκολία, το ανέφικτο, το αναπόφευκτο της αποτυχίας, με συνέπεια τη σταδιακή αποθάρρυνση και την τελική εγκατάλειψη του υπαρξιακού του σκοπού. Παρομοίως, ο Γιόζεφ. Κ. αρχικά μάχεται με αισιοδοξία να αποδείξει την αθωότητά του, όμως τα εμπόδια και το ανυπέρβλητο του Νόμου τον αποδυναμώνουν και τον εξαναγκάζουν να αποδεχτεί την ανθρώπινη μοίρα του, να επωμιστεί την ενοχή και να πάψει να αντιστέκεται έναντι του απόλυτου.⁷⁵

Ο άντρας της υπαίθρου δεν καταφέρνει να κερδίσει την πρόσβαση εντός του Νόμου, δεν καταφέρνει να προσεγγίσει τις Πύλες του Παραδείσου, να αποκαταστήσει τη σχέση του με το Θεό. Η έξωση του ανθρώπου από τον Παράδεισο μεταθέτει αμετάκλητα το προπατορικό αμάρτημα στο έγκλημα του σκέπτεσθαι. Όποιος αγωνίζεται ιδιαίτερα για τη γνώση γίνεται ύποπτος και εν τέλει κατηγορείται ότι αγωνίζεται εναντίον της.⁷⁶ Στην παραβολή *Προ του Νόμου* ο φύλακας εξαντλημένος και ενώ αργοπεθαίνει συνεχίζει την απελπισμένη του προσπάθεια: «Τι θες λοιπόν τώρα να μάθεις ακόμα;, τον ρωτά, είσαι αχόρταγος. Όλοι αγωνίζονται αλήθεια να φτάσουν στο Νόμο, απαντά ο άντρας».⁷⁷ Ο Κάφκα δεικνύει μέσω του φιλοσοφικού κειμένου ότι ο άνθρωπος είναι κατηγορούμενος διότι αποτελεί σκεπτόμενο όν.⁷⁸ Όταν ο ιερέας αποκαλύπτει στον Γιόζεφ Κ. ότι όλοι τον θεωρούν πλέον ένοχο, αυτός αποκρίνεται: «Ωστόσο, δεν είμαι ένοχος, είναι πλάνη. Πως μπορεί λοιπόν γενικά ένας άνθρωπος να είναι ένοχος; Είμαστε βέβαια όλοι άνθρωποι εδώ, ο ένας σαν τον άλλο».⁷⁹ Ο Γιόζεφ Κ. είναι ένοχος διότι είναι άνθρωπος. Φέρει το βάρος μιας ενοχής με τη γέννησή του και την αποχωρίζεται με το θάνατό του, κληρονομώντας την στην επόμενη γενιά.

⁷⁴ Βλ. Ό.π. (2010): σ. σ. 279-280.

⁷⁵ Βλ. Born, J. (1970): p. p. 154-157.

⁷⁶ Βλ. Kafka, F. (1982): *Τα μπλε τετράδια*, σ. 49.

⁷⁷ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 281

⁷⁸ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 40.

⁷⁹ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 276.

1.3.2. Η Έννοια της Αγωνίας στη *Μεταμόρφωση*, την *Κρίση* και τη *Σωφρονιστική Αποικία*.

Ο Κάφκα αποτελεί τον Οιδίποδα, που αποδέχεται την αθωότητα του πατέρα του, κρίνοντας τον εαυτό του κατηγορούμενο και θέτοντας την ύπαρξή του σε μια διαρκή κατάσταση ενοχής.⁸⁰ Συγκεκριμένα, στο ομώνυμο *Γράμμα* του, ο φιλόσοφος εξομολογείται σχετικά με τον πατέρα του: «Είχα χάσει την αυτοπεποίθησή μου σε ό, τι είχα να κάνω με' σένα, την είχα ανταλλάξει με ένα απέραντο αίσθημα ενοχής».⁸¹

Ο Πατέρας, για τον Κάφκα, εμφανίζεται ως ο Θεός-τιμωρός, που κατέχει μια απρόσιτη, υπερβατική εξουσία: «Η επίδρασή σου ήταν υπερβολικά ισχυρή επάνω μου, ήμουν υπερβολικά υπάκουος, βυθιζόμουν στην απόλυτη σιωπή, κρυβόμουν, ενώ τολμούσα να ξεμυτίσω μόνο όταν βρισκόμουν τόσο μακριά από' σένα, ώστε να μην μπορεί να με αγγίξει η εξουσία σου, τουλάχιστον όχι άμεσα».⁸² Η απροσπέλαστη εξουσία του Πατέρα προκαλεί μια παρατεταμένη αγωνία στο γιό χωρίς κανένα περιθώριο διαφυγής, που τον συνθλίβει υπαρξιακά: «Μερικές φορές φαντάζομαι ανοιχτό τον χάρτη του κόσμου κι εσένα ξαπλωμένο διαγώνια επάνω του. Τότε μου φαίνεται ότι θα μπορούσα να ζήσω μόνο σ' εκείνα τα μέρη, τα οποία είτε δεν καλύπτεις, είτε δε βρίσκονται κοντά σου».⁸³

Η οικογένεια, σύμφωνα με τον Κάφκα, αποτελεί εν γένει το χώρο της γέννησης του νόμου, της ενοχής και της τιμωρίας.⁸⁴ Το δίπολο πατέρας-γιός και αθωότητα-ενοχή, παρουσιάζεται στο φιλοσοφικό κείμενο της *Μεταμόρφωσης*. Προβάλλεται η αντιπαράθεση μεταξύ του γιού και του πατέρα Σάμσα καθώς και η φριχτή τιμωρία του γιού. Ο νεαρός Γκρέγκορ, ένας ασήμαντος υπάλληλος πλασιέ, φιλοδόξησε να αναλάβει τα ηνία της οικογένειας, παίρνοντας την εξουσία από τα χέρια του πατέρα του. Σύντομα θα πληρώσει το τίμημα της αλαζονείας, που επέδειξε έναντι του γεννήτορά του. Θα τιμωρηθεί παραδειγματικά ένα πρωί με την ξαφνική μεταμόρφωσή του σε έντομο.⁸⁵ Το ότι ο Γκρέγκορ μεταμορφώνεται εντός της πατρικής του οικίας και όχι κάπου αλλού, δεν αποτελεί ένα γεγονός τυχαίο, αντιθέτως αποδεικνύει το πεπρωμένο, τη θεϊκή τιμωρία από πλευράς του Πατέρα-Τιμωρού.⁸⁶

⁸⁰ Deleuze, G. – Guattari, F. (1983): σ. 172.

⁸¹ Kafka, F. (2002): σ. 40.

⁸² Ο.π. (2002): σ. σ. 20-21.

⁸³ Ο.π. (2002): σ. 61.

⁸⁴ Robertson, R. (2006): σ. 92.

⁸⁵ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 19.

⁸⁶ Βλ. Benjamin, W. (1980): σ. 18.

Επιπλέον, η εβραϊκή παράδοση από την οποία είναι επηρεασμένος ο Κάφκα, αποδίδει τη μεταμόρφωση του ανθρώπου ως συνέπεια για κάποια ενδεχόμενη παράβαση ή αμαρτία. Η μεταμόρφωση, συνεπώς, του Γκρέγκορ παραπέμπει στο πρώτο ανθρώπινο αμάρτημα, το προπατορικό.⁸⁷ Ο πατέρας βιώνοντας τα παράλογα γεγονότα, τα οποία λαμβάνουν χώρα στην οικογενειακή του εστία, εξοργισμένος εκτοξεύει με μίσος ένα μήλο στο μεταμορφωμένο Γκρέγκορ, το κατ' εξοχήν σύμβολο του προπατορικού αμαρτήματος.⁸⁸ Το μήλο θα αποτελέσει το θανάσιμο βλήμα για το νεαρό Σάμσα.⁸⁹ Θα ξεπληρώσει με τη ζωή του την αμαρτία, που διέπραξε, την αμαρτία να γεννηθεί άνθρωπος.

Ο Πατέρας τιμωρεί όμως συγχρόνως αποτελεί τον κατηγορούμενο. Το αμάρτημα για το οποίο κατηγορεί το γιό του, παρουσιάζεται να είναι το προπατορικό αμάρτημα, η παλιά αδικία, που διέπραξε ο άνθρωπος.⁹⁰ Ο Κάφκα αναφέρει χαρακτηριστικά για τον πατέρα του: «Αν λοιπόν μόνο εσύ κι εγώ αποτελούσαμε τον κόσμο, τότε η αγνότητα αυτού του κόσμου τελείωνε με' σένα, ενώ η βρωμιά άρχιζε από μένα. Βέβαια το ότι με καταδίκασες μ' αυτόν τον τρόπο, ήταν ακατανόητο, θα μπορούσα να το εξηγήσω μόνο βάσει της παλιάς ενοχής και της βαθύτατης περιφρόνησης εκ μέρους σου».⁹¹

Εντός του φιλοσοφικού κειμένου του Κάφκα, η *Κρίση*, προβάλλεται επίσης η έννοια της πατρικής εξουσίας, η σχέση πατέρα-γιού, η οποία αποβαίνει μοιραία για το δεύτερο, καθώς και η έννοια της ενοχής, έναντι της πατρικής αυθεντίας. Ο Κάφκα εντός του κειμένου αναφέρει: «Στην ιστορία αυτή, κάθε φράση, κάθε λέξη, έχουν σχέση με την αγωνία».⁹² Ο γιος, Γκεόργκ Μπέντεμαν, επισκέπτεται τον υπερήλικα πατέρα του, ο οποίος εντελώς ξαφνικά και αναίτια εξαπολύει ένα σφοδρό κατηγορώ εναντίον του. Ο νεαρός Μπέντεμαν στέκεται ανήμπορος έναντι των ευθυνών, που του επιρρίπτει ο πατέρας του. Κρίνεται ένοχος για την ατίμωση της μνήμης της μητέρας του, για την προδοσία του καλύτερου του φίλου και για την παντελή αδιαφορία έναντι του ανήμπορου πατέρα του.⁹³ Η ετυμολογία της σύντομης αλλά καθοριστικής

⁸⁷ Βλ. Bruce, I. (2002): p. 151.

⁸⁸ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 98.

⁸⁹ Βλ. Guattari, F. (2012): σ. 53.

⁹⁰ Βλ. Benjamin, W. (1980): σ. 14.

⁹¹ Βλ. Kafka, F. (2002): σ. σ. 56-57.

⁹² Βλ. Wagenbach, K. (1968): σ. 55.

⁹³ Βλ. Kafka, F. (1969): σ. 79.

αυτής δίκης είναι η καταδίκη του γιού σε θάνατο: «Σε καταδικάζω τώρα σε θάνατο, να πνιγείς!».⁹⁴

Ο υποταγμένος στην πατρική εξουσία Γκεόργκ αποδέχεται αναντίρρητα την ενοχή του, δίχως να προβάλλει την παραμικρή αντίσταση, δίχως να υπερασπιστεί τον εαυτό του έναντι των παράλογων και άδικων κατηγοριών του πατέρα του. Ο ήρωας της *Κρίσης* αντικρίζει την ανοίκεια εικόνα ενός Πατέρα, που στέκει όρθιος στο κρεβάτι δίνοντας την εντύπωση μιας υπεράνθρωπης ύπαρξης, η οποία συνθλίβει το Είναι του και τον ωθεί στην αντιμετώπιση της ύπαρξής του ως ανύπαρκτης αξίας. Ο Πατέρας είναι η υπερβατική μορφή, στην οποία ο Γκεόργκ αδυνατεί να φέρει αντίρρηση και εξαναγκάζεται ασυναίσθητα, σχεδόν μηχανικά, να τηρήσει τις εντολές του με απόλυτη ευλάβεια, σαν να επρόκειτο για θεία προσταγή.⁹⁵ Αμέσως κατευθύνεται στη γέφυρα προκειμένου να εκτελέσει την καταδικαστική απόφαση. Πιάνει σφιχτά τα κάγκελα, όπως «ο πεινασμένος την τροφή» και πέφτει στο ποτάμι, ξεστομίζοντας τα τελευταία του λόγια: «Αγαπημένοι μου γονείς, κι όμως πάντοτε σας αγαπούσα».⁹⁶

Εντός του φιλοσοφικού στοχασμού της *Σωφρονιστικής Αποικίας* γίνεται επίσης αντιληπτή η απουσία του Θεού εντός του κόσμου, γεγονός που επιτρέπει την ύπαρξη μιας μηχανής βασανιστηρίων, ειδικής για την εκτέλεση των καταδίκων, η οποία ακυρώνει κάθε υπερβατική δικαίωση.⁹⁷ Στη *Σωφρονιστική Αποικία* είναι εμφανής η παρουσία του Πατέρα-Τιμωρού, η αγωνία και η ενοχή. Σύμφωνα με τον Αξιοματικό, οι προς εκτέλεση κατάδικοι είναι αναντίρρητα ένοχοι: «Η βασική μου αρχή στην απόδοση των ποινών είναι η εξής: Η ενοχή τους δεν αμφισβητείται ποτέ!»⁹⁸ και δεν υπόκεινται σε καμία δίκη, θανατώνονται με την απλή κατάδοση ενός αξιωματικού.

Ο Αξιοματικός αποτελεί το δεξί χέρι του προηγούμενου διοικητή, εφευρέτη αυτής της μηχανής εξόντωσης. Ο διοικητής, αν και πλέον νεκρός, συνεχίζει να σπέρνει τον τρόπο ενώ σχετικά με το όνομά του υπάρχει ο θρύλος μιας επικείμενης ανάστασης, που, όταν θα συντελεστεί, θα ξαναπάρει στα χέρια του την εξουσία και

⁹⁴ Βλ. Ο.π. (1969): σ. 81.

⁹⁵ Βλ. Hobson, I. (1977): p.p. 517-518.

⁹⁶ Βλ. Kafka, F. (1969): σ. 82.

⁹⁷ Βλ. Κωνσταντέλλου, Λ. (2009): σ. 85.

⁹⁸ Βλ. Kafka, F. (2009): σ. 17.

θα συνεχίσει το αιματηρό του καθήκον. Ο Διοικητής αποτελεί τον Πατέρα-Τιμωρό, που καταδικάζει το τέκνο του.⁹⁹

⁹⁹ Βλ. Καραβιάς Π. (1975): σ. 1145.

1.3.3. Η Έννοια της Αγωνίας στον Πύργο.

Εντός του φιλοσοφικού έργου του *Πύργου* προβάλλεται ο μεταφυσικός κόσμος ως ανυπέρβλητος έναντι του κοσμικού γίγνεσθαι.¹⁰⁰ Δεικνύεται η περιπέτεια της υπάρξεως, η περιπλάνησή της στο δρόμο προς την αναζήτηση της λύτρωσής της. Εντός του κειμένου περιγράφεται ο άνθρωπος, που αναζητεί να εντοπίσει τη μυστική ουσία του κόσμου, η οποία θα τον οδηγήσει στην αιωνιότητα.¹⁰¹ Ο *Πύργος* αποτελεί την κατ' εξοχήν αλληγορία για τη σχέση της ύπαρξης με το Θεό, η οποία στο πρόσωπό του αποζητεί τη σωτηρία, την κατάκτηση της αυτογνωσίας αλλά και τη θεϊκή παρουσία.¹⁰²

«Ο Πύργος δε φαινόταν, ομίχλη και σκοτάδι τον κύκλωναν»¹⁰³. Ο λόφος του Πύργου παρουσιάζεται αόρατος και σκοτεινός. Δεν προσιδιάζει στο όρος Σινά, το όρος της αποκάλυψης αλλά τουναντίον αποτελεί το λόφο της απόκρυψης, αυτής της αποκάλυψης.¹⁰⁴ Η απόσταση μεταξύ του Κ. και του Πύργου αντί να μειώνεται αυξάνεται συνεχώς και ο Πύργος έχει καταστεί πλέον απρόσιτος, μια οντότητα απροσπέλαστη.

Ο αληθινός δρόμος, που πρέπει να ακολουθήσει ο Κ. στον *Πύργο*, είναι ο ηθικός δρόμος πάνω στη γη.¹⁰⁵ Αυτό το μονοπάτι της υπαρξιακής απολύτρωσης, «περνάει πάνω από ένα σκοινί, που δεν είναι τεντωμένο ψηλά, αλλά μόλις λίγο πάνω από το έδαφος».¹⁰⁶ Η εύρεση αυτού του δρόμου εξαρτάται από δυνάμεις ολότελα άγνωστες: «Ο Πύργος εκεί πάνω, παράξενα σκοτεινός, όπου ο Κ. ήθελε να φτάσει κάποια μέρα, απομακρύνθηκε ξανά. Ξαφνικά άρχισε να χτυπά από κει μια καμπάνα, σα να' θελε να του δώσει ένα σημάδι προσωρινού αποχαιρετισμού».¹⁰⁷ Αυτές τις δυνάμεις και το πώς θα τις αποκτήσει, ο Κ. πασχίζει να εντοπίσει εντός του φιλοσοφικού έργου του *Πύργου*, ώστε να κατακτήσει τη Θεία Χάρη.¹⁰⁸

Ο σκοπός αυτού του δρόμου είναι να δυσχεραίνει την προσπάθεια του ανθρώπου, να δημιουργεί τροχοπέδη, στερώντας τη δυνατότητα στην ύπαρξη να τον διασχίσει. Η δυσκολία της επιτυχίας αναγωγής στον Πύργο, στο απόλυτο ζητούμενο, διαφαίνεται από την αρχή της εισόδου του Κ. στο χωριό: «ο δρόμος ήταν μακρύς,

¹⁰⁰ Βλ. Muir, E. (1983): σ. 116.

¹⁰¹ Βλ. Camus, A. (1983): σ. 63.

¹⁰² Βλ. Muir, E. (1983): σ. 115

¹⁰³ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 7.

¹⁰⁴ Βλ. Μιχαήλ, Σ.(2009): σ. 297.

¹⁰⁵ Βλ. Muir, E. (1983): σ. 113.

¹⁰⁶ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 9.

¹⁰⁷ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 21.

¹⁰⁸ Βλ. Μητροπούλου, Α. (1947): σ. 89.

γιατί ο κεντρικός δρόμος του χωριού δεν οδηγούσε στο ύψωμα του Πύργου, αλλά ενώ τραβούσε εκεί κοντά, έπειτα θαρρείς επίτηδες έστριβε. Κι ενώ απομακρυνόταν, συνάμα δεν κατέληγε και κοντά στον Πύργο. Ο Κ. σε κάθε στροφή περίμενε να στρίψει προς την κατεύθυνση του Πύργου κι έχοντας την προσδοκία αυτή δε σταματούσε την πορεία του. Επειδή αισθανόταν πολύ κουρασμένος, δίσταζε να αφήσει το δρόμο, απορούσε για το μάκρος του χωριού που φαινόταν να μη βγάζει σε κανένα τέρμα, παντού ερημιά και κανέναν άνθρωπο, τέλος ξέφυγε από το δρόμο που κρατούσε τόσο καιρό και τράβηξε σε μια μικρή πάροδο, όπου το χιόνι ήταν περισσότερο. Σταμάτησε ξαφνικά και του ήταν αδύνατο πια να προχωρήσει».¹⁰⁹ Σύμφωνα με τον Κάφκα: «Καταφύγια υπάρχουν αμέτρητα, σωτηρία μόνο μία αλλά πιθανότητες για σωτηρία πάλι τόσες πολλές όσο και τα καταφύγια».¹¹⁰ Ο Κ. αγωνίζεται με όλες του τις δυνάμεις να κατακτήσει την πολυπόθητη σωτηρία, ωστόσο, τα εμπόδια, τα πρόσωπα-σωτήρες και οι εναλλακτικές διέξοδοι αποτελούν την απόλυτη περιπλοκή της κατάστασης, στην οποία έχει περιέλθει. Αντί να τον διευκολύνουν, τον αποπροσανατολίζουν, τον απομακρύνουν από τον στόχο του, την κατάκτηση της Θείας Χάριτος.

Στον *Πύργο* η ένταξη του Κ. σε μια ανθρώπινη κοινότητα, η ακούραστη προσπάθεια του να μετατραπεί από ξένος σε αυτόχθονα: «μια ακατανίκητη δύναμη τον τραβούσε να γυρέψει νέες γνωριμίες, αλλά κάθε νέα γνωριμία του προξενούσε μεγαλύτερη κούραση»,¹¹¹ δεν είναι παρά ένας τρόπος δημιουργίας και βελτίωσης της σχέσης με τον Πύργο, αποσκοπώντας στην επίτευξη της Θείας Χάριτος.¹¹²

Ο Κ. εγκλωβισμένος σε μια αδιέξοδη κατάσταση επιδιώκει να επικοινωνήσει με τον Πύργο, μέσω του τηλεφώνου: «Από το ακουστικό έβγαινε ένα τέτοιο βουητό που ο Κ. δεν είχε ξανακούσει σε τηλέφωνο. Ήταν ένα βουητό από αναρίθμητες παιδικές φωνές, ένα τραγούδι από μακρινές, πολύ μακρινές φωνές, που ενώνονταν κατά έναν αδύνατο τρόπο σε μια σύνθεση και σε μια φωνή, υψηλή και δυνατή, που χτυπούσε στο αυτί σα να' θελε να το διαπεράσει πιο βαθιά από ό, τι άντεχε το φτωχό αυτί».¹¹³ Ο μακρινός κόσμος, που περιγράφεται στην αποτυχημένη προσπάθεια συνομιλίας του Κ. με τον Πύργο, τονίζει τη δυσαναλογία μεταξύ του ανθρώπου και

¹⁰⁹ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 16.

¹¹⁰ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 14.

¹¹¹ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 15.

¹¹² Βλ. Mann, T. (1983): σ. 104.

¹¹³ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 25.

του Θεού, το τεράστιο χάσμα μεταξύ της υπάρξεως και του υπερβατικού.¹¹⁴ Η περιγραφή του Κ. προσιδιάζει στον Παράδεισο, από τον οποίο ο άνθρωπος αποκλείστηκε και αποτελεί εγχείρημα εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι ακατόρθωτο, να επαναπροσεγγίσει τη θεία εμπιστοσύνη, να εντοπίσει και να ελαχιστοποιήσει τη γραμμή, που διακρίνει τον επίγειο από το μεταφυσικό κόσμο και εντείνει τη μεταξύ τους διάσταση.¹¹⁵ Η Θεία Χάρης δε δίδεται εξαναγκαστικά στον άνθρωπο. Με την ανυπομονησία της ύπαρξης εμποδίζεται και διαταράσσεται η υπερβατική ηρεμία του θείου.¹¹⁶

«Αγωνία σημαίνει αγώνας», σύμφωνα με τον Μιγκέλ Ντε Ουναμούνο. Την αγωνία βιώνει εκείνος, που αγωνίζεται έναντι της ζωής του της ίδιας αλλά και έναντι στο θάνατο.¹¹⁷ Ο ήρωας Κ. του Κάφκα αντιστοίχως υποφέρει αναζητώντας μάταια τη Θεία Χάρη από μίαν υπέρτατη αρχή, μίαν υπέρτατη Δύναμη, που προκειμένου να την προσεγγίσει, υπομένει όλες εκείνες τις ταλαιπωρίες, που μπορεί να αντέξει η ανθρώπινη ύπαρξη ενώ είναι πρόθυμος ακόμα και να θυσιαστεί για το σκοπό του: «Έδωσε όρκο στον εαυτό του, να μη σταματήσει, όσο δύσκολος κι αν ήταν ο δρόμος κι όσο μεγάλος ο φόβος να μην τα καταφέρει να γυρίσει πίσω».¹¹⁸

Ο Κ. δείχνει τυφλή εμπιστοσύνη σε κάθε ανθρώπινη παρουσία προθυμοποιείται να τον οδηγήσει στον Πύργο, τον κατεξοχήν τόπο, όπου λαχταρά να λυτρωθεί. Οι γυναίκες φαίνεται να συσχετίζονται με τη Θεία Χάρη μιας και ο Κ. θεωρεί, πως αυτές αποτελούν το μέσο αποκάλυψης του θείου μονοπατιού.¹¹⁹ Όλες οι γυναικείες υπάρξεις, κρύβουν εντός τους μια μυστική σχέση με τον Πύργο. Συμβολίζουν το πρόσωπο της Εύας και επαναφέρουν την έννοια του προπατορικού αμαρτήματος και την ενοχή, η οποία αποδόθηκε μια για πάντα στην ανθρώπινη ύπαρξη.¹²⁰ Όπως ο Αδάμ εμπιστεύτηκε τις συμβουλές της Εύας για την κατάκτηση της αιωνιότητας, εξοριζόμενος τελικά από τη θεία προστασία, έτσι και ο Κ. δείχνει πίστη στην άγνωστη Φρίντα, θεωρώντας εσφαλμένα ότι θα τον οδηγήσει στον Πύργο, γεγονός που δε συντελείται, τουναντίον η ίδια τον χρησιμοποιεί για να επιτύχει προσωπικές της φιλοδοξίες.¹²¹

¹¹⁴ Βλ. Mann, T. (1983): σ. 106.

¹¹⁵ Βλ. Corngold, S. (2002): p. 96.

¹¹⁶ Βλ. Benjamin, W. (1980): σ. 38.

¹¹⁷ Βλ. Ξηρογιάννη, Π. (2006): σ. 149.

¹¹⁸ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 34.

¹¹⁹ Βλ. Lorenz, G. C. D. (2002): σ. 180.

¹²⁰ Βλ. Μητροπούλου, Α. (1947): σ. 89.

¹²¹ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. σ. 43-44,305.

Ο Κ. καταλήγει να εμπλέκεται σε συνεχόμενες αγωνιώδεις και απέλπιδες προσπάθειες παλεύοντας να προσεγγίσει το στόχο του. Όμως αυτή η Χάρη, που με τόση αγωνία αναζητεί, δεν του αποδίδεται ποτέ.¹²² Αν και το φιλοσοφικό κείμενο του *Πύργου* παρέμεινε έργο ημιτελές, ο επιστήθιος φίλος του Κάφκα, Μαξ Μπρόντ, αναφέρει ότι ο φιλόσοφος είχε αποκαλύψει το τέλος του, σύμφωνα με το οποίο ο Κ. πεθαίνει και μόνο τότε φθάνει η απάντηση από τον Πύργο, η οποία είναι και πάλι αρνητική.¹²³

Ο Κ. αγωνίστηκε προκειμένου να κατακτήσει τη Θεία Χάρη εντούτοις η μόνη, η οποία κατάφερε να αντικρύσει το μυστικό του Πύργου ήταν η Αμαλία, η αδερφή του Βαρνάβα και της Όλγας. Η Αμαλία ερχόμενη σε επικοινωνία με τον απεσταλμένο του Πύργου, Σορτίνι, για μία και μόνο στιγμή, κατάφερε μέσα από τα μάτια του να έρθει σε επικοινωνία με τον Πύργο, γεγονός το οποίο είχε ως συνέπεια την αποπομπή και την αιώνια περιφρόνηση της ίδιας αλλά και της οικογένειάς της από τον Πύργο. Η Αμαλία ίσταται έναντι της αλήθειας επωμιζόμενη ωστόσο το βάρος της εκλογής της.¹²⁴ «Όχι μόνο υπέφερε, αλλά είχε τη δύναμη να βλέπει το μαρτύριό της. Οι υπόλοιποι έβλεπαν τα αποτελέσματα, εκείνη ήξερε την αιτία».¹²⁵

Συνεπώς, ο δρόμος προς τη σωτηρία είναι μια πορεία δύσκολη και μόνο όσοι αξίζουν ή είναι έτοιμοι μπορούν να συναντήσουν το τέρμα του. Για τον Χωρομέτρη Κ. ο Πύργος αντιστοιχεί σε μια απρόσιτη υπερβατική αρχή, η οποία γίνεται η πυξίδα και ο αυτοσκοπός του, ρυθμίζει την κάθε του ενέργεια και απ' αυτήν αναμένει διαρκώς την επιβεβαίωση της υπάρξεώς του. Ωστόσο, η αναμονή της Χάριτος προϋποθέτει την εγρήγορση της υπάρξεως. Ο Λεβ Σεστόφ αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο Χριστός θα βρίσκεται σε αγωνία ως τη συντέλεια του κόσμου. Δεν πρέπει να κοιμηθούμε όλον αυτόν τον καιρό».¹²⁶ Η ύπαρξη προετοιμάζεται για την υπέρβαση της εγκόσμιας αβεβαιότητας, που δεν της επιτρέπει την υπερβατική άνοδο και την προσέγγιση του απόλυτου. Ο Κ. βρίσκεται σε συνεχή πνευματική ετοιμότητα και εγρήγορση. Παραμένει άγρυπνος για μέρες, τρομερά εξαντλημένος, έτοιμος να καταρρεύσει, μη καταφέροντας τελικά να πλησιάσει στο αιώνιο. Η Αμαλία αντιθέτως αντικρίζει την αλήθεια χωρίς να έχει μοχθήσει ιδιαίτερα γι' αυτήν και τελικά απορρίπτει τη Θεία Χάρη, που της προσφέρεται. Η αναζήτηση της αλήθειας

¹²² Βλ. Βότση, Ο. (1983): σ. 16.

¹²³ Βλ. Μητροπούλου Α. (1947): σ. 89.

¹²⁴ Βλ. Hopper, S. (1978): p. 105.

¹²⁵ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 212.

¹²⁶ Βλ. Ξηρογιάννη, Π. (2006): σ. 150.

αποτελεί το σκοπό της ανθρώπινης υπάρξεως, η οποία δεν εξαγοράζεται αλλά είναι μοναδική για τον κάθε άνθρωπο, όπως μοναδικό είναι το κάθε ηθικό υποκείμενο. Η ύπαρξη οφείλει να αναπτύσσει την αλήθεια εντός του Είναι της διαφορετικά απομακρύνεται από την αιωνιότητα.¹²⁷

¹²⁷ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 49.

Κεφάλαιο 2^ο

Η Έννοια του Παραλόγου, εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Φραντς Κάφκα.

2.1.Ο Αλμπέρ Καμύ και η Έννοια του Παραλόγου.

Ο Αλμπέρ Καμύ εντάσσεται εντός της υπαρξιακής φιλοσοφίας, αποτελώντας τον κατ' εξοχήν φιλόσοφο της έννοιας του παραλόγου, καθώς εντός του έργου του δεικνύεται ο παράλογος, εφιαλτικός και αδιέξοδος βίος της υπάρξεως. Σύμφωνα με τον Καμύ, η ζωή του ανθρώπου είναι παράλογη διότι είναι χωρίς νόημα, ενώ η ύπαρξη της έννοιας του κακού και του θανάτου επιτείνουν την έννοια του παραλόγου κατά τη διάρκεια του βραχύχρονου βίου της υπάρξεως εντός του κόσμου.¹²⁸

Ο άνθρωπος βιώνει την αίσθηση της εγκατάλειψης σ' έναν κόσμο εχθρικό και ανοίκειο και αισθάνεται ξένος και απομονωμένος από τα άλλα ηθικά υποκείμενα.¹²⁹ Όταν το παράλογο εισβάλλει αιφνιδιαστικά στη ζωή της υπάρξεως, όλα διαψεύονται υπό την απειλή του θανάτου.¹³⁰ Εξάλλου η έννοια του θανάτου εμπεριέχεται εντός της έννοιας του παραλόγου. Κατά τον Καμύ, το πεπρωμένο του ανθρώπου είναι ο παράλογος βίος, που επιμένει να υπάρχει συγχρόνως με την έννοια του θανάτου.¹³¹ Το παράλογο, σύμφωνα με το φιλόσοφο, αποτελεί τη μόνη πραγματικότητα. Η έννοια του θανάτου συνδέεται με την έννοια του παραλόγου, δεικνύοντας τον αληθινό προορισμό της ύπαρξης. Κατά συνέπεια, η έννοια του θανάτου ταυτίζεται με τη μόνη πραγματικότητα.¹³²

Το παράλογο αποτελεί την απουσία της σχέσεως μεταξύ του ανθρώπινου πνεύματος και των λειτουργιών του σύμπαντος κι όταν συνειδητοποιείται αυτή η κατάσταση, παρουσιάζονται δύο λύσεις: η αυτοκτονία ή η ανάδυση της ελπίδας μέσω της εξέγερσης.¹³³ Η συνειδητοποίηση του παράλογου κόσμου, σύμφωνα με τον Καμύ, αναδεικνύει είτε την αυτοκτονία, που ταυτίζεται με την παραίτηση, είτε την ελπίδα, η οποία παραπέμπει στον αγώνα και στην επανάσταση. Η επανάσταση της υπάρξεως πραγματοποιείται εναντίον της έννοιας του κακού και του θανάτου, δίδοντας έμφαση στη ζωή και στον κόσμο. Η αντίληψη της έννοιας του παραλόγου

¹²⁸ Βλ. Hinchliffe, A.P. (1970): σ. 55.

¹²⁹ Βλ. Hinchliffe, A.P. (1970): σ. 56.

¹³⁰ Βλ. Camus, A. (1985): σ. 93.

¹³¹ Βλ. Camus, A. (1985): σ. 16.

¹³² Βλ. Ξηρογιάννη, Π. (2011): σ. 84.

¹³³ Βλ. Hinchliffe, A.P. (1970): σ. 56.

ανακουφίζει τον άνθρωπο και η επαναστατική συμπεριφορά έναντι του, του προσφέρει το μοναδικό τρόπο αντίδρασης, την καταπολέμησή του. Ο παράλογος κόσμος είναι ένας απελπισμένος παρά σκληρός κόσμος, όπου διατίθεται άφθονος χώρος, ώστε να υποδεχθεί την αισιοδοξία. Κάθε άνθρωπος, συνεπώς, πρέπει να αποδέχεται το παράλογο, προκειμένου να καταφέρει να πραγματοποιήσει το κύριο και ανώτερο ζητούμενο, την επανάσταση. Βέβαια, η επανάσταση, που εισηγείται ο φιλόσοφος, αποτελεί μια πράξη στοργής και τρυφερότητας και όχι μια πράξη ενέργειας καταστροφικής.¹³⁴

Το ήθος του επαναστατημένου ανθρώπου, που εισάγει ο Αλμπέρ Καμύ, είναι εξολοκλήρου προμηθεϊκό. Γι' αυτό και η αγωγή του, ως ανθρώπου επαναστατημένου, έχει ως πρότυπο το ανθρωπαγωγικό ήθος του Προμηθέα. Το πρότυπο αυτό σηματοδοτεί το γεγονός της εξέγερσης εναντίον κάθε καταπιεστικής συμβατότητας. Όπως επίσης ότι κάθε δίκαιη διαμαρτυρία, ακόμα και αν έχει μικρή επιρροή, ποτέ δεν παραμένει ουτοπία κυρίως όταν αποσκοπεί στην κατάκτηση της αυτονομίας του εκάστοτε ατόμου.¹³⁵

Ο επαναστατημένος άνθρωπος αποτελεί την ύπαρξη, που συγκρούεται με τον παράλογο, απελπισμένο και εφιαλτικό εξωτερικό κόσμο.¹³⁶ Συνεπώς, μονάχα όταν ο άνθρωπος κατορθώσει να διαμαρτυρηθεί έναντι του δογματισμού του στοχασμού και να εξεγερθεί έναντι της έννοιας του παραλόγου, τότε μόνο ακυρώνει την έννοια του θανάτου, ο οποίος άλλωστε αποτελεί τον κατεξοχήν εφρευτή του.

Ο Αλμπέρ Καμύ και ο Αντρέ Μαλρώ στις αρχές της δεκαετίας του '50, ανέδειξαν την αξία του φιλοσοφικού έργου του Φραντς Κάφκα γνωστοποιώντας το σε ολόκληρο τον κόσμο.¹³⁷ Ένα έργο, το οποίο είχε πρωταρχικά υποτιμηθεί από τον ίδιο το γεννήτορά του. Η τελευταία παράκληση του Κάφκα στον αδελφικό του φίλο Μαξ Μπρόντ ήταν να καταδικάσει στην αφάνεια ό, τι είχε τυπωθεί όσο ζούσε ο φιλόσοφος και να καταστρέψει ό, τι άφηνε πίσω του, γράμματα, επιστολές, προσχέδια, ακόμα και ημιτελή φιλοσοφικά του έργα.¹³⁸ Από το 1948 έως το 1957 έλαβε χώρα η απαγόρευση του συνόλου του έργου του Κάφκα, ο οποίος αντιμετωπιζόταν ως εχθρός της λαϊκής δημοκρατίας εξαιτίας του προφητικού

¹³⁴ Βλ. Camus, A. (1985): σ. 17.

¹³⁵ Βλ. Γεωργοβασίλης, Δ.Γ. (1997): σ.σ. 1240-1241.

¹³⁶ Βλ. Ξηρογιάννη, Π. (2011): σ. 86.

¹³⁷ Βλ. Κουλούρης, Γ.Χ. (2005): σ. 20.

¹³⁸ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1975): σ. 1138.

υπαρξιακού περιεχομένου του,¹³⁹ το οποίο στην πατρίδα του την Πράγα, όχι απλά δεν εξυμνήθηκε αλλά τουναντίον κρίθηκε απαγορευμένο κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.¹⁴⁰

¹³⁹ Βλ. Dresler, J. (1961): σ. σ. 1671-1672.

¹⁴⁰ Βλ. Preece, J. (2002): p. 1.

2.2. Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια του Παραλόγου.

Το ηθικό υποκείμενο, που εισάγει ο Κάφκα στο σύνολο του φιλοσοφικού του έργου, αισθάνεται ξένο εντός ενός κόσμου παγερού και εχθρικού. Δε βρίσκει πουθενά ένα φιλόξενο καταφύγιο, καταλήγοντας να βασανίζεται έντονα από το συναίσθημα της φυγής. Η ζωή του πλέον δεν έχει νόημα, γεγονός που επιτείνει το άγχος, την ενοχή και το παράλογο, που πραγματοποιούν αποφασιστικά την εμφάνισή τους.¹⁴¹ Δεν υπάρχει διέξοδος παρά μόνον ο θάνατος και ακριβώς εκεί είναι που καταλήγουν οι περισσότεροι ήρωες των φιλοσοφικών έργων του Κάφκα. Το κεντρικό πρόσωπο των φιλοσοφικών του κειμένων δεν είναι ο ήρωας, που πολεμά και παρακάμπτει τα εμπόδια, αψηφά τους κινδύνους και βαδίζει μετατρέποντας το στόχο σε αυτοσκοπό, τον οποίο τελικά επιτυγχάνει. Είναι ένα πρόσωπο, το οποίο ηττάται προτού διεκδικήσει, που γνωρίζει από την αρχή την παράλογη μοίρα του, την απόλυτη ηθική εκμηδένιση, την οποία θα υποστεί και παρ' όλα αυτά αγωνίζεται για να φτάσει στον προορισμό του, να αυτοπραγματωθεί, να αποκτήσει ηθική υπόσταση, να θεαθεί το απόλυτο.¹⁴²

Ο κόσμος του Κάφκα είναι ο χώρος μιας αέναης πάλης. Η ύπαρξη αναζητεί απελπισμένα τη λύτρωση, αλλά πάντοτε καταλήγει στη ματαίωση. Ο Κ. ο ήρωας του *Πύργου* προσπαθεί αλλά ποτέ δεν φθάνει στον Πύργο κι όμως συνεχίζει να αγωνίζεται γι' αυτόν το σκοπό. Η προσπάθειά του είναι θεμελιωμένη στο πρότυπο μιας προσέγγισης που δεν έχει τέλος και η κίνηση αυτή θυμίζει το παράδοξο του Ζήνωνα του Ελεάτη: την ατελείωτη διαίρεση της απόστασης.¹⁴³

Εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Κάφκα δεικνύεται η υπαρξιακή αγωνία του ανθρώπου, που βρίσκεται παγιδευμένος εντός ενός παράλογου κόσμου. Δίδεται έμφαση στην ύπαρξη, η οποία ζει στην εποχή του θανάτου του Θεού έχοντας χάσει το δρόμο, που οδηγεί στην αιωνιότητα όντας εγκλωβισμένη εντός του παραλόγου κι έχοντας απωλέσει εκείνον τον ηθικό προσανατολισμό, που θα την οδηγήσει στην υπέρβαση της υποστάσεώς της, εξυψώνοντας την σε μια ανώτερη κατάσταση, πέραν της εγκόσμιας.¹⁴⁴

Ο κόσμος, που περιβάλλει την ανθρώπινη ύπαρξη, παρουσιάζεται ως μια παράλογη δύναμη, η οποία εξουδετερώνει τον άνθρωπο, μέσω των απρόσωπων και

¹⁴¹ Βλ. Κωνσταντέλλου, Λ. (2009): σ. 89.

¹⁴² Βλ. Λαζανάς, Β. Ι. (1975): σ. 1160.

¹⁴³ Βλ. Μιχαηλίδης, Κ.Π. (1983): σ. 29.

¹⁴⁴ Βλ. Politzer, H. (1960): p. 47.

σκοτεινών μηχανισμών της. Οι εκάστοτε ήρωες προβάλλουν αδύναμοι να υπάρξουν εντός αυτού του παραλόγου, αδυνατώντας να συλλάβουν την πορεία των πραγμάτων και να αποδεχτούν την παράλογη μοίρα του ανθρώπου. «Ανάμεσα στην αγωνία των υπάρξεων, την υποκειμενική διάσταση του προσώπου, προβάλλει το αντικειμενικό, ως μια παράλογη σκοτεινότητα, που το συνθλίβει».¹⁴⁵ Το αντικειμενικό, το οποίο συνοδεύει τον άνθρωπο καθ' όλη τη διάρκεια της βραχύχρονης πορείας του εντός του κόσμου, δεν είναι τίποτε άλλο από την έννοια του θανάτου. Ο θάνατος αποτελεί το μόνο σίγουρο προορισμό του ανθρώπου, επιβεβαιώνοντας τον απόλυτο παραλογισμό, τον οποίο βιώνει η ύπαρξη, γνωρίζοντας από την αρχή του βίου της το χωρίς διαφυγή τέλος της.

Στον Κάφκα απαντώνται δύο κόσμοι. Ο κόσμος της καθημερινής ζωής και της μεταφυσικής ανησυχίας. Στη δε ανθρώπινη μοίρα υφίστανται: το παράλογο που χαρακτηρίζει τον ανθρώπινο βίο και η μεγαλοπρέπεια που χαρακτηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη. Τα δύο μέρη της ύπαρξης εκφράζουν τη διάσταση, που χωρίζει τη ψυχική ανάταση από τη φθαρτή ηδονή του σώματος. Το παράλογο λοιπόν αποτελεί την ψυχή αυτού του σώματος, που απόλυτα το ξεπερνά. Οι αντιθέσεις του Κάφκα: φυσικό-παράδοξο, άτομο-σύμπαν, τραγικό-συνηθισμένο, συνίστανται ακριβώς στην σύλληψη αυτού του παραλόγου. Ο Κάφκα εκφράζει την τραγικότητα της ύπαρξης με το σύνηθες και το παράλογο με το λογικό.¹⁴⁶

Τόσο ο Γιόζεφ Κ. της *Δίκης* όσο και ο Κ. του *Πύργου* αποτελούν δύο απελπισμένες υπάρξεις, που μάχονται ενάντια σε υπερβατικές δυνάμεις, οι οποίες τους εμποδίζουν με κάθε τρόπο να επιτύχουν τον σκοπό τους. Και οι δυο τους προσιδιάζουν στο Σίσυφο, του φιλοσοφικού κειμένου του Αλμπέρ Καμύ. Ο Σίσυφος συμβολίζει τον άνθρωπο, που γνωρίζει τη μοίρα της υπάρξεώς του. Αποτελεί μια τραγική ύπαρξη, η οποία είναι καταδικασμένη, τιμωρείται από το Θεό και μάλιστα έχει επίγνωση της μη αναστρέψιμης κατάστασης, την οποία θα υπομένει αιώνια.¹⁴⁷ Η ύπαρξη βιώνει τη Θεία Δικαιοσύνη. Υποφέρει μπροστά σε ένα μαρτύριο, το οποίο καλείται να υπομένει αγόγγυστα, όσο διαρκεί ο παράλογος ανθρώπινος βίος.

Το ηθικό υποκείμενο πασχίζει να αποδράσει από τη μοίρα του χωρίς ωστόσο κανένα σημάδι επιτυχίας.¹⁴⁸ Αποδέχεται το ανθρώπινο πεπρωμένο, δεν το φοβάται και τελικά, σύμφωνα με τον Καμύ, ο άνθρωπος είναι ευτυχισμένος. Τι κι αν ο βράχος,

¹⁴⁵ Βλ. Ορφανίδης Ν. (1983): σ. 31.

¹⁴⁶ Βλ. Camus, A. (1983): σ. 64.

¹⁴⁷ Βλ. Politzer, H. (1960): p. 51.

¹⁴⁸ Βλ. Μιχαηλίδης, Μ. Ε. (1997): σ. 10.

όταν φτάσει στην κορυφή, θα κυλήσει ξανά και ξανά, «ο ίδιος αγώνας προς την κορυφή αρκεί για να γεμίσει μια ανθρώπινη καρδιά».¹⁴⁹ Η καταδίκη του Σίσυφου του ανήκει και αυτός ο βράχος είναι πια ολόκληρος ο κόσμος του, ολόκληρη η ύπαρξή του. Άλλωστε, το παράλογο χαρακτηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη και την ακολουθεί ανέκαθεν στην πορεία του βίου της. Σκοπός άλλωστε του ανθρώπου δεν είναι να νικήσει το θάνατο, αφού γνωρίζει ότι είναι ο τελικός προορισμός και η μόνη σίγουρη συνάντηση του σε αυτόν τον κόσμο.¹⁵⁰ Αντιθέτως, σκοπός του είναι να συμφιλιωθεί με την έννοια του παραλόγου εντός του κόσμου και να πορευθεί σύμφωνα με έναν αξιοπρεπή και ηθικό βίο. Η θέση της ανθρώπινης ύπαρξης είναι εκείνη του μαχητή, που αγωνίζεται μέχρι το τελευταίο λεπτό έναντι του θανάτου και η ήττα αποτελεί μονόδρομο.

Ο βίος του Κάφκα χαρακτηρίζεται εξάλλου από την έννοια του παραλόγου. Πεθαίνει μόλις στα σαράντα ένα χρόνια της ζωής του, σε ένα σανατόριο της Βιέννης, υποφέροντας και εξαιρετικά ταλαιπωρημένος, δίνοντας μια άنيση, παράλογη μάχη με την νόσο της φυματίωσης. Ο φιλόσοφος αντιμετωπίζει τη νόσο της φυματίωσης ως μια άλλη πλευρά του ψυχικού του προβλήματος. Πιστεύει ότι ο εγκέφαλός του δεν άντεξε να επωμίζεται πλέον το βάρος του αγώνα του κατά της αρρώστιας και το μετέθεσε στους πνεύμονες.¹⁵¹

Η σωματική αδυναμία του Κάφκα ήταν οφθαλμοφανής, όπως περιγράφει ο ίδιος στο *Γράμμα στον Πατέρα*: «Ήμουν κοκκαλιάρης, λεπτοκαμωμένος και αδύναμος»,¹⁵² ενώ επιπλέον από την εφηβεία είχαν κάνει κιόλας την εμφάνισή τους, στην καθημερινότητα του φιλοσόφου, μια σειρά ενοχλητικών συμπτωμάτων όπως: οξείς πονοκέφαλοι, επίμονες αιπνίες, δυσκοιλιότητες, ανορεξία, υπερβολική δυσανεξία σε οποιοδήποτε θόρυβο, που τον ταλαιπωρούσαν για χρόνια.¹⁵³

Ο Κάφκα αποτελούσε μια ύπαρξη, που βίωνε το παράλογο της ζωής και του θανάτου.¹⁵⁴ Η βιολογική του αδυναμία στο σύνολό της, τον ανάγκασε πολύ σύντομα να συνειδητοποιήσει ότι είναι καταδικασμένος σε μια σύντομη ζωή, που οδηγεί με βεβαιότητα σε έναν παράλογο θάνατο. Εκείνο ωστόσο, που τον συνέτριψε ακόμα περισσότερο ψυχικά, ήταν ότι δεν απειλείται μόνο αυτός από την αμεσότητα και το παράλογο του θανάτου αλλά αυτή η μοίρα είναι προκαθορισμένη για όλη την

¹⁴⁹ Βλ. Camus, A. (1985): σ. 180.

¹⁵⁰ Βλ. Camus, A. (1985): σ. σ. 175-180.

¹⁵¹ Βλ. Βασιλάκος, Γ. (2002): σ.σ. 74, 76.

¹⁵² Βλ. Kafka, F. (2002): σ. σ. 11-12.

¹⁵³ Βλ. Βασιλάκος, Γ. (2002): σ. σ. 75-76.

¹⁵⁴ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. (1975): σ. 1138.

ανθρωπότητα και δεν κάνει διακρίσεις, ούτε στην ηλικία, ούτε στο φύλο, ούτε στη θρησκεία. Όλοι μοιράζονται μίαν ισότητα έναντι του παραλόγου του θανάτου. Αυτή η φευγαλέα λοιπόν παραμονή της υπάρξεως εντός του κόσμου ενώ κανονικά θα έπρεπε να αποτελεί μίαν ευχάριστη και ξέγνοιαστη περίοδο για τον άνθρωπο, εντούτοις κατακλύζεται από το παράλογο και βασανίζει την ανθρώπινη ύπαρξη.¹⁵⁵ Ο άνθρωπος τοποθετείται στον κόσμο ξαφνικά από την κατάσταση της ανυπαρξίας. Ζει μια σύντομη ζωή και καταλήγει ξανά στην ανυπαρξία, μέσω του θανάτου, με μια τόσο παράλογη μα και συνάμα τόσο φυσική διαδικασία.

¹⁵⁵ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 29.

2.3. Η Έννοια του Παραλόγου εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα.

2.3.1. Η Έννοια του Παραλόγου στη *Μεταμόρφωση*.

Εντός του φιλοσοφικού έργου του Κάφκα παράλογα συμβάντα λαμβάνουν χώρα και χωρίς καμία έλλογη εξήγηση. Ο Γκρέγκορ Σάμσα στη *Μεταμόρφωση* ένα πρωινό εντελώς ξαφνικά μετατρέπεται σε έντομο, χωρίς να γνωρίζει τον τρόπο και την αιτία.¹⁵⁶

Ο άνθρωπος για τον Κάφκα, σύμφωνα με τον Αλμπέρ Καμύ, έχει αποδεχθεί την παραδοξότητα του κόσμου, που τον περιβάλλει και αντιλαμβάνεται ως φυσιολογικό ό, τι παράλογο του συμβαίνει. Ο Κάφκα εκφράζει εντός του φιλοσοφικού του έργου «την τραγωδία με το συνηθισμένο και το παράλογο με το λογικό». Το τραγικό αποτελεί ουσιαστικά το μέσο, το οποίο ενώνει το λογικό με το καθημερινό,¹⁵⁷ όπως ακριβώς στο φιλοσοφικό κείμενο της *Μεταμόρφωσης*. Όταν ο Γκρέγκορ ξυπνάει ένα, κατά τα άλλα συνηθισμένο, πρωινό, μεταμορφωμένος σε έντομο, αυτό που τον απασχολεί δεν σχετίζεται με το τραγικό γεγονός, το οποίο υφίσταται, αλλά με το αν η αργοπορία του θα έχει επιπτώσεις στην εργασία του. Συμπεριφέρεται με έναν απολύτως φυσιολογικό τρόπο γεγονός ιδιαίτερα οξύμωρο αναλογικά με την παραδοξότητα της καταστάσεως, την οποία βιώνει.¹⁵⁸

Η ανεξήγητη και συνεχής αγωνία σε συνδυασμό με το έντονο άγχος αποτελούν έννοιες, που διακατέχουν την ανθρώπινη ύπαρξη, η οποία βρίσκεται παγιδευμένη στα δεσμά του παράλογου κόσμου, που την περιβάλλει. Το τραγικό αδιέξοδο είναι πάντοτε παρόν εντός μιας εφιαλτικής και καταθλιπτικής κατάστασης. Η συνειδητοποίηση της έννοιας του παραλόγου της ζωής οδηγεί στην αποκοπή οποιασδήποτε επικοινωνίας με τον εξωτερικό κόσμο. Μεταξύ της υπάρξεως και του αντικειμενικού κόσμου προβάλλει ένα τείχος, που δεν αφήνει κανένα περιθώριο διαφυγής και επικοινωνίας.¹⁵⁹

Εντός του φιλοσοφικού στοχασμού της *Μεταμόρφωσης* παρουσιάζεται διεξοδικά ο αγώνας, που πραγματοποιεί ο ήρωας Γκρέγκορ προκειμένου να μπορέσει να αποδεχθεί τη νέα του μορφή και να πραγματώσει κάθε ανθρώπινη ενέργεια.¹⁶⁰ Επιπλέον, διακατέχεται από έντονο άγχος, όταν συλλογίζεται το πώς πρέπει να

¹⁵⁶ Βλ. Robertson, R. (2006): σ.32.

¹⁵⁷ Βλ. Camus, A. (1983): σ. σ. 64-65.

¹⁵⁸ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. σ. 19, 23-24.

¹⁵⁹ Βλ. Ορφανίδης, Ν. (1983): σ. 31.

¹⁶⁰ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. σ. 28-32.

διαχειριστεί την απουσία του στο χώρο εργασίας του και τις επιπτώσεις, που θα επακολουθήσουν.¹⁶¹ Το φιλοσοφικό κείμενο συνολικά διαπνέεται από την έννοια του άγχους και της αγωνίας υπό τη μορφή έντονων σκέψεων του ήρωα. Ενώ η έννοια του πόνου σε συνδυασμό με τον αγώνα, στον οποίο επιδίδεται ο νεαρός Σάμσα, είναι εμφανής: «Θα πρέπει να το δοκίμασε ίσαμε εκατό φορές, ώσπου στο τέλος έκλεισε τα μάτια του για να μην είναι αναγκασμένος να βλέπει τα ποδαράκια του, που σάλευαν μπροστά του και δεν τα ξανάνοιξε μέχρι που άρχισε να νιώθει έναν ελαφρό, σχεδόν ανεπαίσθητο πόνο στα πλευρά του».¹⁶²

Ο Γκρέγκορ όντας ακόμη άνθρωπος βίωνε μια ιδιαιτέρως αγχώδη καθημερινότητα εξαιτίας της φύσης του επαγγέλματος του πλασιέ, το οποίο ασκούσε, γεγονός το οποίο εξακολουθεί να συμβαίνει και στην τωρινή μεταμορφωμένη υπόστασή του. Η καινούργια του μορφή τον εξαναγκάζει να αντιλαμβάνεται μια νέα πραγματικότητα, που του προσδίδει και πάλι άγχος: «Τον γέμιζε όμως άγχος το δωμάτιο κι εκείνο το ταβάνι που κρεμόταν τόσο ψηλά από πάνω του, καθώς εκείνος ήταν αναγκασμένος να σέρνεται χάμω. Γιατί όμως; Πέντε χρόνια έμενε σ' αυτό εδώ το δωμάτιο».¹⁶³

Όταν η μεταμόρφωση του Γκρέγκορ έχει πλέον συντελεσθεί, η επιθυμία του να εργασθεί παραμένει το ίδιο έντονη, όμως η επικοινωνία με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας αρχίζει σταδιακά να φθίνει, ώσπου γίνεται ανύπαρκτη. Ο ήρωας της *Μεταμόρφωσης* αντιλαμβάνεται την αδυναμία του να συνομιλήσει με την οικογένειά του, όταν ξεστομίζει σύντομες, πνιγμένες και ακατανόητες λέξεις. Κατά το πρώτο πρωινό της μεταμόρφωσής του κι ενώ αντιλαμβάνεται την μητέρα του, που του επισημαίνει, ότι έχει καθυστερήσει στην εργασία του, εκείνος αδυνατεί να της απαντήσει με ανθρώπινη λαλιά αλλά εκστομίζει μια ασυνήθιστη άρθρωση, ένα «κακόηχο τσίριγμα», όπως ο ίδιος το αποκαλεί.¹⁶⁴ Τελικά εγκαταλείπει οποιαδήποτε προσπάθεια επικοινωνίας μαζί τους, άλλωστε και εκείνοι δεν καταβάλουν καμία ιδιαίτερη προσπάθεια να τον κατανοήσουν, ούτε να συνομιλήσουν μαζί του. Στην πραγματικότητα τον αγνοούν παντελώς.¹⁶⁵

Η έννοια της επικοινωνίας αποτελεί ένα υπαρξιακό ζήτημα, το οποίο απασχόλησε τόσο το Ζαίρεν Κίρκεγκωρ όσο και τον Αλμπέρ Καμύ. Ο Κίρκεγκωρ

¹⁶¹ Ο. π. (2013): σ. 24.

¹⁶² Ο. π. (2013): σ.σ. 20-21.

¹⁶³ Ο. π. (2013): σ. 62.

¹⁶⁴ Ο. π. (2013): σ. 25.

¹⁶⁵ Ο. π. (2013): σ. 67.

υποστηρίζει, ότι αν η επικοινωνία με τα άλλα ηθικά υποκείμενα αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα, δημιουργώντας παρερμηνεύσεις, ενδεχομένως μη αναστρέψιμες, πρέπει να παρακαμφθεί, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η επικοινωνία με το Θεό. Άλλωστε εξαιτίας της εσκεμμένης ή λανθασμένης εμπλοκής ηθικών υποκειμένων η επικοινωνία με το Θεό καθίσταται συχνά έμμεση, πιθανότατα αποτυχημένη, όπως ακριβώς η πορεία του Θεού επάνω στη γη, χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τραγικής παρεξήγησης, η οποία κατέληξε στη σταύρωση και στο θάνατο της ανθρώπινης υπόστασής του. Η έννοια της έμμεσης επικοινωνίας είναι συνδεδεμένη με την έννοια της παρεξήγησης. Ωστόσο, κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο Κίρκεγκωρ υπερέβη την έννοια της έμμεσης επικοινωνίας. Μάλιστα, στα *Έργα της αγάπης*, ο φιλόσοφος αναφέρει ότι υπάρχει μια άμεση επικοινωνία ανάμεσα στο Θεό και το δημιούργημα, η οποία διαπνέεται από την έννοια της αγάπης.¹⁶⁶

Επιπλέον, ο Καμύ μέσω του θεατρικού του έργου, *η Παρεξήγηση*, σκόπιμα επισημαίνει, ότι η επικοινωνία ενδέχεται να αποτελέσει το δίαυλο, ώστε να απωλέσει μια για πάντα ο άνθρωπος την ίδια του την ύπαρξη εξαιτίας μιας παρεξήγησης.¹⁶⁷ Στη *Μεταμόρφωση* συνεπώς η επικοινωνία μεταξύ του Γκρέγκορ και της οικογένειάς του διακόπτεται διότι η ύπαρξη του ήρωα αποζητεί την επικοινωνία με το Θεό, την υπερβατική προσέγγιση. Παύει να αλληλεπιδρά με τους οικείους του, καθότι επιθυμεί να αποδεσμευθεί από τα όρια του εγκόσμιου γίνεσθαι επιχειρώντας να προσεγγίσει το υπερβατικό.

Στη *Μεταμόρφωση* απουσιάζει επίσης το υποκείμενο εκείνο, το οποίο είτε με σκοπό την τιμωρία είτε τη σωτηρία πραγματοποιεί τη μεταμόρφωση στον Γκρέγκορ. Η μεταμόρφωση του νεαρού Σάμσα είναι αναίτια, επομένως παράλογη. Η παράδοξη μεταμόρφωσή του ένα πρωινό δεικνύει πως η κατάσταση είναι τελεσίδικη, μοιραία και μη αναστρέψιμη. Ο ήρωας έχει φυλακιστεί στη νέα παράλογη μορφή του.¹⁶⁸

Η ακύρωση της επικοινωνίας μέσω του λόγου, οι προσπάθειες του Σάμσα να εντοπίσει τη θέση του σ' ένα σύστημα ηθικών υποκειμένων, καθώς και οι προσπάθειες των άλλων υποκειμένων είτε να τον οικειοποιηθούν, ως υποκείμενο, είτε να τον αποκλείσουν, ως τον “Άλλο”, με σκοπό να μην κινδυνέψει η δική τους ακεραιότητα, είναι καταδικασμένες στην αποτυχία, στο απόλυτο αδιέξοδο.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Βλ. Wahl, J. (2011): σ. σ. 70,167,168.

¹⁶⁷ Βλ. Wahl, J. (2011): σ. 70.

¹⁶⁸ Βλ. Πολίτη, Τ. (1996): σ. σ. 152-153.

¹⁶⁹ Βλ. Πολίτη, Τ. (1996): σ. σ. 157-158.

Η αιφνίδια μεταμόρφωση του Γκρέγκορ εντείνει εφιαλτικά την ατμόσφαιρα, προκαλώντας αγχώδη συναισθήματα και δεικνύοντας το παράλογο της καταστάσεως. Η επικοινωνία με τους οικείους του έχει χαθεί ανεπιστρεπτί. Η αφωνία του Γκρέγκορ είναι ό, τι η άφωνη φωνή των εφιαλτικών ονείρων ό, τι το άγχος, που πλημμυρίζει την ύπαρξή του.¹⁷⁰

Ο νεαρός Σάμσα βιώνει τη παραμόρφωση της υπάρξεώς του, εξαιτίας των επιβαλλόμενων καταστάσεων, του τρόπου ζωής και της συμπεριφοράς, τόσο από την οικογένεια όσο και την κοινωνία. Ο Γκρέγκορ όντας έρμαιο ενός παράδοξου, της ζωής του, πεπρωμένου, αποτελεί τον παρείσακτο, τον ξένο, το διαφορετικό. Βιώνει το κοινωνικό και οικογενειακό περιθώριο, την αποτυχία οποιασδήποτε προσωπικής ευτυχίας, καθώς και την απόλυτη αλλοτρίωση του εαυτού του.¹⁷¹

Η οικογένεια Σάμσα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το έντομο δεν είναι, ή πιθανότατα δεν είναι πια, ο Γκρέγκορ και συνωμοτούν για το θάνατό του. Στο οικογενειακό περιβάλλον λαμβάνει χώρα ένα παράλογο έγκλημα με θύμα ένα από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας.¹⁷² Ο θάνατός του ήρωα της *Μεταμόρφωσης* αποτελεί την πιο παράλογη έκβαση. Η οικογένεια του, αντί να τον θρηνήσει, ανακουφίζεται και συνεχίζει φυσιολογικά, με περισσότερη αυτοπεποίθηση τη ζωή της, αποβάλλοντας το τρομερό μίasma, που για καιρό αμαύρωνε την, μέχρι πρότινος, πεντακάθαρη κοινωνική της εικόνα και αναστάτωνε την ηρεμία της : «Περασμένα ξεχασμένα... Έπειτα βγήκαν και οι τρεις μαζί από το σπίτι- κάτι που είχαν μήνες να κάνουν-και πήραν το τραμ για την εξοχή, έξω από την πόλη... Κατέληξαν λοιπόν στο συμπέρασμα πως τα πράγματα δεν ήταν καθόλου άσχημα...».¹⁷³

¹⁷⁰ Βλ. Κελεσιδου-Γαλανού, Α. (1976): σ. σ. 599-600.

¹⁷¹ Βλ. Κουλούρης, Γ.Χ. (2005): σ. σ. 17-19.

¹⁷² Βλ. Robertson, R. (2006): σ. 41.

¹⁷³ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. σ. 140-141.

2.3.2. Η Έννοια του Παραλόγου στη Δίκη.

Ο Κάφκα δημιούργησε έναν ολότελα αγχώδη, ενοχικό και παράλογο κόσμο, όπου οι ήρωες του είναι δυστυχημένες υπάρξεις, υποφέρουν και αγωνίζονται βιώνοντας διαρκώς συνθήκες, που αγγίζουν τα όρια της παράνοιας.¹⁷⁴ Ο Γιόζεφ Κ. καλείται να επωμιστεί το βάρος μιας ενοχής, ενός εγκλήματος, το οποίο δεν έχει διαπράξει και αγωνίζεται για να λυτρωθεί από το βάρος της παράλογης μοίρας, που η ζωή του επεφύλασσε. Τα παράλογα γεγονότα, τα οποία αντιμετωπίζει, αποκαλύπτουν πτυχές μιας καθημερινής εμπειρίας και ηθικής. Οι κλητήρες, οι αστυνομικοί, οι δικαστές, ο μαστιγωτής, αποτελούν στο σύνολό τους υποκινούμενα όντα μιας ανώτερης αρχής: «Ωστε όλοι σας είστε υπάλληλοι, καθώς βλέπω, εσείς αποτελείτε τη διεφθαρμένη σπείρα εναντίον της οποίας μίλησα, στριμωχτήκατε εδώ πέρα σαν ακροατές και κατάσκοποι, σχηματίσατε φαινομενικές ομάδες και η μια χειροκροτούσε για να με δοκιμάσει, θέλατε να μάθετε πως αποπλανούν τους αθώους!», αναφέρει ο Κ.¹⁷⁵

Ο κόσμος, που περιγράφεται εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Κάφκα, είναι ένας κόσμος παράλογος, εφιαλτικός και υποχθόνιος, όπου η δύναμη της βαρύτητας και η μάζα κάθε αντικειμένου είναι πολύ μεγαλύτερα από τις αντίστοιχες του πραγματικού κόσμου. Είναι ένας κόσμος, όπου η ίδια η ζωή αποκτά μεγαλύτερη πυκνότητα και οι άυλες δυνάμεις γίνονται απτές. Ο κόσμος, που αναδεικνύεται εντός των φιλοσοφικών του έργων, θα μπορούσε να προσιδιάσει σε ένα σκοτεινό όνειρο, όπου ο αέρας της ατμόσφαιρας συμπυκνώνει όλα τα αόρατα και κρυφά στοιχεία, αποδίδοντάς τους υλική μορφή. Έτσι εντελώς παράδοξα η έννοια του κακού, του φόβου και της αδυναμίας αποκτούν υλική υπόσταση και είναι σαν να βρίσκονται μπροστά στα μάτια του ήρωα με απόλυτη αληθοφάνεια.¹⁷⁶

Κατ' ανάλογο τρόπο εξηγείται η διαρκώς περίεργα φορτισμένη και πολυπληθής ατμόσφαιρα, η οποία επικρατεί εντός του κειμένου της *Δίκης*, δίδοντας την εντύπωση ότι ο ήρωας Γιόζεφ Κ. σπάνια έχει χώρο να κινηθεί και να αναπνεύσει: «Ο Κ. νόμισε πως έμπαινε σε μία συνεδρίαση. Ένα πλήθος διαφορετικοί άνθρωποι σε ένα δωμάτιο που μόλις που χωρούσε έναν μέτριο, που λίγο πιο κάτω το ταβάνι ήταν περιτριγυρισμένο από ένα πατάρι, που ήταν επίσης γεμάτο κι όπου άνθρωποι

¹⁷⁴ Βλ. Constantine, D. (2002): p. 20.

¹⁷⁵ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 65.

¹⁷⁶ Βλ. Muir, E. (1983): σ. σ. 115-116.

στέκονταν μόνο σκυφτοί κι ακουμπούσαν με το κεφάλι και τη ράχη στο ταβάνι. Ο Κ. που ένιωθε να τον πνίγει ο αέρας ξαναβγήκε έξω».¹⁷⁷

Ο ήρωας του φιλοσοφικού κειμένου της *Δίκης* βιώνει έντονα το συναίσθημα του άγχους, το οποίο εντείνεται εντός μιας ατμόσφαιρας, η οποία χαρακτηρίζεται από ένα εφιαλτικό αδιέξοδο: «Θέλω να φύγω, από πού βγαίνει κανείς; Δείξτε μου το δρόμο, θα τον χάσω, υπάρχουν τόσο πολλοί δρόμοι εδώ!»¹⁷⁸. Τέλος, η έννοια της ναυτίας συμπληρώνει το παράλογο, το οποίο βιώνει ο Γιόζεφ Κ.: «Ήταν σαν να είχε πάθει ναυτία. Νόμιζε πως βρισκόταν πάνω σε ένα καράβι που κλυδωνιζόταν σε μια βαριά τρικυμισμένη θάλασσα. Του φαινόταν σαν να ορμούσαν τα νερά πάνω στους ξύλινους τοίχους, σαν ν' ανέβαινε απ' τα βάθη του διαδρόμου μια βουή, σαν από νερά που ανακατώνονται, σαν να ταλαντευόταν ο διάδρομος στο πλάτος και σαν ν' ανεβοκατέβαιναν στις δυο πλευρές οι άνθρωποι που περίμεναν».¹⁷⁹

Διαγράφεται το παράλογο ενός βίου κενού, άδικου, χωρίς εξέλιξη, χωρίς έλεος, που οδηγεί στο θάνατο. Ο ήρωας της *Δίκης* επίσης δεν μαθαίνει ποτέ για ποιό λόγο συλλαμβάνεται, γιατί κατηγορείται και γιατί, εν τέλει, εκτελείται από τους δύο καλοντυμένους δολοφόνους του.¹⁸⁰ Ο εξωτερικός και ο εσωτερικός κόσμος του Γιόζεφ Κ. συνυπάρχουν σε μια παράλογη αρμονία. Ωστόσο, ενώ η ζωή του ήρωα ανατρέπεται ξαφνικά ένα πρωί, εκείνος διατηρεί τις συνήθειες της καθημερινότητας του με έναν, αν και παράλογο, φυσικό τρόπο.¹⁸¹

Ο Νόμος στην εβραϊκή θρησκεία, τη θρησκεία του Κάφκα, συμβολίζει τη φωνή του θεσμοθέτη Θεού, την απτή παρουσία του εντός του βασανισμένου του λαού. Διότι η αντιμετώπιση ενός παράλογου κόσμου δεν μπορεί να συντελεστεί χωρίς τη συμβολή ενός Νόμου ή ενός Θεού. Αναζητώντας συνεπώς το Νόμο, ο Γιόζεφ. Κ. φθάνει στο θάνατο, ένα διαφορετικό, αλλά επίσης αδυσώπητα παράλογο νόμο.¹⁸²

Η δολοφονία, ο θάνατος του ηθικού υποκειμένου από ένα άλλο ηθικό υποκείμενο, ως πράξη δεν αποτελεί πλέον την ύψιστη προσβολή της ανθρώπινης υπέρξεως. Δεν είναι παρά μέρος ενός συνηθισμένου και λεπτομερειακά ρυθμισμένου, αν και παράλογου, τελετουργικού, που εκτελείται από κυρίους καλοξυρισμένους, με ρεντιγκότα και ψηλό καπέλο, με χειρονομίες γεμάτες λεπτή και παγερή ευγένεια.¹⁸³

¹⁷⁷ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 52.

¹⁷⁸ Ο. π. (2010): σ. 88.

¹⁷⁹ Ο. π. (2010): σ. 96.

¹⁸⁰ Βλ. Robertson, R. (2006): σ. 32.

¹⁸¹ Βλ. Κελεσίδου-Γαλανού, Α. (1976): σ. 588.

¹⁸² Βλ. Κολοβός, Ν. (1968): σ. 15.

¹⁸³ Βλ. Sarraute, N. (1983): σ. 192.

Το παράλογο, που βιώνει η ανθρώπινη ύπαρξη, επιτείνει ο παράλογος Νόμος, που εφαρμόζει και διεκπεραιώνει το γραφειοκρατικό σύστημα, ο αυτοματισμός, που καταπνίγει κάθε έννοια δικαιοσύνης και οδηγεί την ανθρώπινη ύπαρξη στην απόγνωση.¹⁸⁴

Σύμφωνα με τον Καμύ, το χαρακτηριστικό γνώρισμα του Κάφκα είναι ότι πραγματεύεται παράλογα, εξωλογικά περιστατικά με απόλυτη φυσικότητα. Ο Γιόζεφ Κ. της *Δίκης*, κατηγορείται αλλά δε γνωρίζει το λόγο, υπερασπίζεται τον εαυτό του αλλά και πάλι δε γνωρίζει γιατί πρέπει να υπόκειται σε αυτή τη διαδικασία. Το παράλογο χαρακτηρίζει την κατάσταση, την οποία βιώνει, ωστόσο δεν του στερεί τη δυνατότητα να συνεχίζει κανονικά τη ζωή του. Συνεχίζει να ερωτεύεται, να τρώει, να διαβάσει την εφημερίδα του και κατόπιν δικάζεται. Όλη του η καθημερινότητα έχει ξεφύγει από τα όρια της λογικής. Υποθέτει πως καταδικάστηκε, όμως ακόμα βασανίζεται εξαιτίας της αιτίας της ενοχής του. Παρουσιάζεται να αμφιβάλει για το αν πράγματι συνέβησαν όσα έζησε, ή αν ήταν τελικά αποκύημα της φαντασίας του, ένα όνειρο, που πέρασε και θα ξυπνήσει. Έχοντας ωστόσο παρέλθει ένα εύλογο χρονικό διάστημα από την αναγγελία της κατηγορίας του, εμφανίζονται ξαφνικά δύο καλοντυμένοι κύριοι, του ζητούν να τους συνοδεύσει σε ένα προάστιο, όπου και τον εκτελούν εν ψυχρώ. Παρατηρείται ότι όσο πιο παράλογο είναι εκείνο, που συμβαίνει στον ήρωα, τόσο φυσικότερα το αντιλαμβάνεται και το βιώνει. Ανάλογη άλλωστε είναι και η σχέση, που συνδέει το παράλογο της ανθρώπινης ζωής και την απλότητα, με την οποία αποδέχεται αυτό το παράλογο η ανθρώπινη ύπαρξη.¹⁸⁵

Ο Γιόζεφ Κ. βιώνει ένα παράλογο δίπολο: είναι ταυτόχρονα αθώος και ένοχος. Αθώος επειδή δεν ευθύνεται που γεννήθηκε άνθρωπος και ένοχος επειδή ακριβώς η ανθρώπινη φύση του φέρει την ενοχή. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος στη ζωή του συμβαίνουν όλα εκείνα τα παράδοξα συμβάντα, τα οποία θα συνεχίσουν να συμβαίνουν μέχρι το τέλος της. Άλλωστε, ο θάνατος αποτελεί τη φυσική και αναπόφευκτη μοίρα, το πιο παράλογο γεγονός της ανθρώπινης ζωής. Εκείνος, ο οποίος είναι καταδικασμένος σε θάνατο, είναι σαφέστατα ένοχος. Κατ' ανάλογο τρόπο, ο άνθρωπος φέρει το βάρος της ενοχής, καθώς είναι καταδικασμένος σε θάνατο από τη πρώτη στιγμή της γέννησής του.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Βλ. Μιχαηλίδης, Κ. (1983): σ. 30.

¹⁸⁵ Βλ. Camus, A. (1983): σ. 62.

¹⁸⁶ Βλ. Ησαΐα, Ν. (1983): σ. σ. 18-19.

Ο ήρωας της *Δίκης* ενώ ξέρει ότι είναι αθώος, αισθάνεται ένοχος, εντείνοντας μάλιστα αυτό το παράλογο. Αναμοχλεύει την κατηγορία, που του προσάπτουν, καταφέρνει να πέσει στην παγίδα, που έχει στηθεί γι' αυτόν και εν τέλει εκτελείται.¹⁸⁷ Οι αρχές δεν ενδιαφέρονται για το έγκλημα, που διέπραξε ο Γιόζεφ Κ., αλλά για την ενοχή του. Η έννοια της ευθύνης για μια πράξη μετατρέπεται σε ενοχή. Η ύπαρξη αποτελεί το εξιλαστήριο θύμα, ωθείται στον εξευτελισμό και τελικά στο θάνατο μέσω μιας βίαιης εκτέλεσης.¹⁸⁸

Ο Γιόζεφ Κ., αν και αρχικά διαμαρτύρεται, στο τέλος αποδέχεται την εξουσία του άγνωστου δικαστηρίου. Αποδέχεται την εξουσία του διότι αποτελεί ένα θεσμό και η αποδοχή είναι μια αυτόματη συμπεριφορά έναντι κάθε θεσμικής εξουσίας. Το παράδειγμα του Αλτουσέρ επιβεβαιώνει την παραπάνω διαπίστωση: «Ακούς κάποιον να φωνάζει «Ε! εσύ εκεί! Και αμέσως γυρνάς να δεις ποιος είναι αποδεχόμενος ότι φωνάζουν εσένα, αν και δεν έχουν χρησιμοποιήσει το όνομά σου». Το άτομο αφήνει τον εαυτό του να παρεισαχθεί, σύμφωνα με τον Αλτουσέρ, να γίνει μέρος δηλαδή του κοινωνικού και ιδεολογικού συστήματος.¹⁸⁹ Κατ' ανάλογο τρόπο, ο Γιόζεφ Κ. αφήνει τον εαυτό του να χειραγωγηθεί από το Δικαστήριο, εξυπηρετώντας τη βούληση και τα συμφέροντα του πολύ πριν ο ιερέας εντός της Μητρόπολης τον καλέσει με το πραγματικό του όνομα: «Δεν υπήρχαν υπεκφυγές ότι φώναζε Γιόζεφ. Κ.!»¹⁹⁰.

Ο Γιόζεφ Κ. εμπλέκεται σε μια δικαστική υπόθεση, όπου η κατηγορία είναι ασαφής και ως εκ τούτου παράλογη, όπως ακριβώς παράλογη είναι και η εκτέλεσή του. Εκτελείται «σαν το σκυλί»,¹⁹¹ τόσο παράλογα μα συνάμα και τόσο φυσικά, όπως τόσοι και τόσοι άνθρωποι πεθαίνουν καθημερινά ανά τον κόσμο. Αποδέχεται την παράλογη ανθρώπινη κατάσταση του, δεν αντιστέκεται και δε λιγοσυχεί. Ο Κ. της *Δίκης* βρίσκεται αντιμέτωπος με την καίρια υπαρξιακή προβληματική, πολεμά να αναζητήσει την αλήθεια του Είναι του, να κατανοήσει ποιά είναι η πορεία για τον αυτοπροσδιορισμό του εντός του κόσμου, που το περιβάλλει. Όταν πλησιάζει στην εύρεση της λύσης του υπαρξιακού αινίγματος, όταν προσεγγίζει την ερμηνεία του βίου του, παράδοξα εμπόδια εμφανίζονται και τον επαναφέρουν στη αρχή της

¹⁸⁷ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 298.

¹⁸⁸ Βλ. Robertson, R. (2006): σ. 99.

¹⁸⁹ Βλ. Robertson, R. (2006): σ. 99.

¹⁹⁰ Βλ. Ό.π. (2010): σ. 274.

¹⁹¹ Βλ. Ό.π. (2010): σ. 298.

εσωτερικής ανάδυσής του εαυτού του. Εν τέλει, δεν καταφέρνει να εξηγήσει το παράλογο, που ανέκαθεν τον συνοδεύει και παραδίδεται εντός του.¹⁹²

Ο κόσμος του Κάφκα αποτελεί άλλωστε ένα παγκόσμιο θέατρο, όπως ο Γκουατταρί περιγράφει σε ένα από τα *Εξήντα πέντε όνειρα* του φιλοσόφου: «Όλα ήταν θέατρο, εγώ πότε πάνω στον εξώστη πότε στη σκηνή ... το σκηνικό ήταν τόσο μεγάλο ώστε δε φαινόταν τίποτα άλλο, ούτε η σκηνή ούτε η πλατεία ούτε το σκοτάδι ούτε τα φώτα της ράμπας».¹⁹³ Ο κόσμος του Κάφκα είναι ένα θέατρο του παραλόγου, όπου ο άνθρωπος από την πρώτη στιγμή της ζωής του βρίσκεται πάνω στη σκηνή του, έτοιμος να γίνει ο πρωταγωνιστής του παραλόγου, να παλέψει μέχρι τελευταίας πνοής, έως ότου η αυλαία να πέσει για πάντα.¹⁹⁴ Ο Γιόζεφ Κ. τη στιγμή, που έρχεται αντιμέτωπος για πρώτη φορά με τους δύο εκτελεστές του, συλλογίζεται: «Γηραλέους μικροθεατρίνους μου στέλνουν», ενώ αμέσως μετά τους ρωτάει ευθέως: «Σε ποιο θέατρο παίζετε;».¹⁹⁵ Οι κύριοι δεν απαντούν σε αυτήν την ερώτηση, η οποία ωστόσο έχει βρει το στόχο της,¹⁹⁶ δεικνύοντας τον παράλογο θεατρinισμό, τον οποίο καλείται να αντιμετωπίσει η ανθρώπινη ύπαρξη, όταν αντικρίζει κατά πρόσωπο την επέλαση του θανάτου.

¹⁹² Βλ. Bryant, J.H. (1969): p. 128.

¹⁹³ Βλ. Guattari, F. (2012): σ. 45.

¹⁹⁴ Βλ. Kafka, F. (1980): σ.32.

¹⁹⁵ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 292.

¹⁹⁶ Βλ. Benjamin, W. (1980): σ. 33.

2.4. Οι Έννοιες της Ελπίδας και της Ελευθερίας, εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Παραλόγου, στον Φραντς Κάφκα.

Ο υπαρξιακός στοχασμός του Κάφκα καθότι πραγματεύεται την έννοια του παραλόγου, το εφιαλτικό και το σκοτεινό, μπορεί να θεωρηθεί λανθασμένα ως φιλοσοφία της απαισιοδοξίας.¹⁹⁷ Ωστόσο το φιλοσοφικό του έργο καταλήγει σε μια κραυγή ελπίδας μεταδίδοντας ένα αισιόδοξο μήνυμα, όσον αφορά στην ενατένιση του μέλλοντος της ανθρώπινης υπάρξεως.¹⁹⁸ Άλλωστε, οι έννοιες της αισιόδοξίας και της απαισιοδοξίας δεν αποτελούν διαμετρικά αντίθετες έννοιες μεταξύ τους αλλά ένα ζεύγος, που εξυπηρετεί τη θέαση του πραγματικού. Η αισιόδοξία αποτελεί την άρνηση της υποταγής στο κακό ενώ η απαισιοδοξία την αναγνώριση της αδυναμίας διαφυγής από το παράλογο.¹⁹⁹

Οι τρεις ήρωες: Γκρέγκορ Σάμσα, Γιόζεφ Κ. και Κ., εντός των φιλοσοφικών έργων του Κάφκα, *Μεταμόρφωση*, *Δίκη* και *Πύργος*, αντίστοιχα, οδηγούνται στο θάνατο. Ωστόσο παρουσιάζονται ως αγωνιζόμενες υπάρξεις, που αντιμετωπίζουν δύσκολες καταστάσεις με στωικότητα, υπομονή και επιμονή. Είναι ακριβώς εκείνο, που αναφέρει ο Κάφκα στους *Αφορισμούς*: «Αν περπατούσες σε ίσιωμα και είχες την καλή θέληση να βαδίσεις, έκανες όμως βήματα προς τα πίσω, τότε αυτό θα ήταν απελπιστικό, αφού όμως αναρριχάσαι σε μια τόσο απότομη πλαγιά, τόσο απότομη περίπτωση, ώστε να βλέπεις τον ίδιο τον εαυτό σου από κάτω, τα βήματα προς τα πίσω μπορεί να έχουν προκληθεί επίσης μόνο από τη φύση του εδάφους, και δεν πρέπει να απελπίζεσαι».²⁰⁰ Ο φιλόσοφος προτείνει τον αγώνα, διότι όσο δύσκολος κι αν αυτός προβάλλει, ακόμα κι αν η ήττα αποτελεί τη βεβαιότητα, η ελπίδα ανέκαθεν αποτελεί μια έννοια άσβεστη.

Οι ήρωες του Κάφκα έρχονται αντιμέτωποι με την παράλογη μοίρα της ανθρώπινης ύπαρξης, αλλά παρ' όλα αυτά επιδιώκουν με κάθε δυνατό τρόπο να εκπληρώσουν τον τελικό τους προορισμό, την αποστολή, που έχει αναλάβει ο καθένας, η οποία δεν είναι άλλη από την ηθική τους ολοκλήρωση.²⁰¹ Εξάλλου, ο θάνατος είναι το μόνο μέσο έναντι της υποδούλωσης, έναντι της παραίτησης. Εντός

¹⁹⁷ Βλ. Ξηρογιάννη, Π. (2013): σ. 96.

¹⁹⁸ Βλ. Camus, A. (1983): σ. σ. 71-72.

¹⁹⁹ Βλ. Κελεσιδου-Γαλανού, Α. (1976): σ. 593.

²⁰⁰ Βλ. Kafka, F. (1970): σ. 12.

²⁰¹ Βλ. Buber, M. (1983): σ. 168.

του θανάτου δεν υπάρχει υποδούλωση, διότι εντός του δεν υπάρχει τίποτε απολύτως.²⁰²

Εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Κάφκα εμπεριέχεται μια βαθιά συναισθηματική και ευαίσθητη ανάλυση των θεσμών, που δεικνύει όχι μόνον τον τρόπο, με τον οποίο καταδυναστεύουν το σώμα και το πνεύμα της ανθρώπινης ύπαρξης αλλά και τις πιθανότητες για αντίσταση και απόδραση από αυτούς. Όπως παρουσιάζεται στη *Μεταμόρφωση*, για το φιλόσοφο, η οικογένεια αποτελεί τον πρώτο θεσμό, από τον οποίο ξεκινά η καταπίεση.²⁰³ Η μεταμόρφωση, συνεπώς για τον Κάφκα, συμβολίζει την ελευθερία, τη συνειδησιακή αναγέννηση και την αποδέσμευση από την επιβολή των τρίτων. Συμπερασματικά, ο θάνατος του μεταμορφωμένου ήρωα Γκρέγκορ Σάμσα δεν είναι τίποτε άλλο από τον εξαγνισμό της βαθιάς αλλοτριωμένης του υπάρξεως.²⁰⁴

Ο θάνατος του Γκρέγκορ στη *Μεταμόρφωση* λαμβάνει χώρα προκειμένου να μπορέσει να αντέξει την αλλότρια παρουσία των άλλων και αποτελεί την ιδανικότερη ευκαιρία να εκδηλώσει την, αν και παθητική, ταπεινή στάση του έναντι εκείνων, οι οποίοι τον καταπιέζουν και τον εκμεταλλεύονται. Η μεταμόρφωση και ο θάνατος του ήρωα αποτελούν μια μορφή αντίστασης και επανάστασης έναντι των επιθυμιών και των απαιτήσεων των “Άλλων”, μια μορφή απόδρασης από το οικογενειακό τρίγωνο, που τον εκμηδενίζει.²⁰⁵

Ο νεαρός Σάμσα, όντας χρόνια δέσμιος των υποχρεώσεων, εναντιώνεται με έναν παράλογο και σιωπηλό τρόπο, δίχως ένταση και βιαιοπραγίες. Ο Γκρέγκορ μεταμορφώνεται σε κτήνος παίρνοντας τη μορφή του ζώου, θυσιάζοντας την ανθρώπινη μορφή του στο βωμό της σκληρότητας των ανθρώπων, επιτρέποντάς τους να εκδηλώσουν ελεύθερα τις προθέσεις τους. Η μεταμόρφωσή του σε έντομο του επιτρέπει να μην τραυματίζεται συναισθηματικά από τη ζωώδη συμπεριφορά της ίδιας του της οικογένειας, ελευθερώνοντας τον παράλληλα από τα δεσμά της καταπίεσης της υπάρξεώς του.²⁰⁶ Η μετατροπή σε ζώο, σύμφωνα με τον Κάφκα, παραπέμπει στη συντέλεση μιας πράξης διαφυγής. Αποτελεί τη μετάβαση, με την απόλυτη αίσθηση θετικότητας, σε έναν κόσμο, όπου όλες οι μορφές εξαυλώνονται,

²⁰² Βλ. Bataille, G. (1983): σ. 135.

²⁰³ Βλ. Robertson, R. (2006): σ. 87.

²⁰⁴ Βλ. Ξηρογιάννη, Π. (2013): σ. σ. 96-97.

²⁰⁵ Βλ. Deleuze, G. – Guattari, F. (1998): σ. 41.

²⁰⁶ Βλ. Αθανασόπουλος, Β. (1983): σ. σ. 13-14.

απελευθερώνονται από την εγκόσμια παράλογη ουσία τους, πορευόμενες προς το απόλυτο, το υπερβατικό.²⁰⁷

Οι ήρωες εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Κάφκα αγκαλιάζουν το παράλογο, που τους αφανίζει και η ελπίδα παίρνει τη μορφή της ταπεινοφροσύνης. Αυτό συμβαίνει, διότι το παράλογο της ύπαρξης τους βεβαιώνει ακόμα περισσότερο για την υπερφυσική πραγματικότητα. Αν τελικά ο δρόμος αυτής της ζωής οδηγεί στο απόλυτο, υπάρχει μια διέξοδος. Η επίμονη προσπάθεια και η ανέλπιστη καρτερικότητα, με την οποία τα ηθικά υποκείμενα του φιλοσοφικού έργου του Κάφκα υπομένουν αγόγγυστα τις δυσκολίες, αποτελούν από μόνες τους, την αδιαμφισβήτητη απόδειξη της ύπαρξης αυτής της ελπίδας, όπως επίσης τη δύναμη της βεβαιότητας για τη θέαση του υπερβατικού. Το παράλογο αναγνωρίζεται από το ηθικό υποκείμενο ως κάτι φυσιολογικό και γίνεται αποδεκτό. Όταν ο άνθρωπος υποταχθεί στον παράλογο βίο, που τον κατατρέπει, από εκείνη τη στιγμή και έπειτα δεν υπάρχει πλέον παράλογο, εξαφανίζεται.²⁰⁸

Ο φιλόσοφος χαρακτηριστικά αναφέρει: «Ο άνθρωπος αισθάνεται σ' αυτή τη γη φυλακισμένος, όλα του φαίνονται στενά, μέσα του ξεσπάνε η λύπη, η αδυναμία, οι αρρώστιες, οι ψευδαισθήσεις των φυλακισμένων, καμιά παρηγοριά δεν μπορεί να τον παρηγορήσει, γιατί αυτή είναι ακριβώς μόνο παρηγοριά, τρυφερή οδυνηρή παρηγοριά απέναντι στο σκληρό γεγονός της φυλάκισης. Αν όμως τον ρωτήσει κανείς, τι θέλει στην πραγματικότητα να έχει, αυτός δεν μπορεί να απαντήσει, γιατί δεν έχει καμιά ιδέα ελευθερίας».²⁰⁹ Η ελευθερία του ανθρώπου σχετίζεται δυναμικά με όλα όσα αφορούν στον ίδιο και στο βίο του εντός του παράλογου κόσμου. Η ύπαρξη δεν αποτελεί την ουσία αλλά γεννιέται με σκοπό να την κατακτήσει.²¹⁰ Ο θάνατος αποτελεί το μοναδικό μέσο, το μονόδρομο, που οδηγεί στην απόλυτη ελευθερία, στην ουσία της υπάρξεως. Αποτελεί την αποδέσμευση του ανθρώπου, ο οποίος βρίσκεται φυλακισμένος εντός του παραλόγου του καθημερινού βίου, δέσμιος της αλλοτρίωσης του Είναι του, αλλά και υποχείριο κάθε επιβαλλόμενης εξουσίας, η οποία υποβιβάζει την ηθική του εκάστοτε υποκειμένου.

Ο Κάφκα άλλωστε υπεραμυνόταν την ελευθερία της ανθρώπινης υπάρξεως και αναζητούσε διακαώς την ελευθερία του δικού του εαυτού.²¹¹ Η ελευθερία της

²⁰⁷ Βλ. Deleuze, G. – Guattari, F. (1998): σ. 36.

²⁰⁸ Βλ. Camus, A. (1983): σ. σ. 71-72.

²⁰⁹ Βλ. Kafka, F. (1970): σ. 43.

²¹⁰ Βλ. Κελεσιδου-Γαλανού, Α. (1977): σ. 11.

²¹¹ Βλ. Χατζίνης, Γ. (1975): σ. 1149.

ύπαρξης, η φυγή από το παράλογο του βίου της εντός του κόσμου, επιτυγχάνεται μόνο μέσω του θανάτου. Ο φιλόσοφος μάλιστα γνωρίζοντας τον επερχόμενο θάνατό του,²¹² νοςώντας από φυματίωση, εκμυστηρεύτηκε κάποια στιγμή στο φίλο του Κούρτ Βόλφ: «Η αρρώστια αυτή είναι για μένα μια διέξοδος. Μου δίνει την αφορμή να λυτρωθώ απ' όλες τις υποχρεώσεις μου. Να απαλλαγώ από το επαγγελματικό μου γραφείο, απ' τη Φελίτσια, από τον πατέρα μου», όπως επίσης σε ένα γράμμα προς το Μαξ Μπρόντ, χαρακτηριστικά ομολογεί ότι γι' αυτόν το μόνο που διαθέτει αξία είναι: «Η ελευθερία, η ελευθερία πρώτα απ' όλα. Έχω ακόμα ανοιχτή την πληγή. Είναι τα χαλασμένα μου πνευμόνια».²¹³ Άλλωστε, όπως αναφέρει ο Μπρόντ, τα γράμματα του Κάφκα αποκάλυπταν μιαν ηρεμία, σαν να ήταν ευτυχισμένος μέσα στη δυστυχία του.²¹⁴

Οι ήρωες του Κάφκα δεικνύουν την ηθική φιλοσοφία του φιλοσόφου, αποτελούν τους εκφραστές του ίδιου χρέους: της απόλυτης γνώσης, της γνώσης του παραλόγου της ανθρώπινης πραγματικότητας.²¹⁵ Ακολουθούν μιαν ατελείωτη ελικοειδή κίνηση εντός ενός παράλογου κόσμου, που είναι μια διαρκής μετάθεση μέσα στη βεβαιότητα ότι ποτέ δε θα κατορθώσουν να φτάσουν στον προορισμό τους.²¹⁶ Ο θάνατος της ύπαρξης αποτελεί την απελευθέρωση, την αποδέσμευση της από κάθε σχέση επαγγελματική, συναισθηματική κι οικογενειακή, η οποία τείνει να αλλοιώσει την αξία της υπάρξεως και να την καταδυναστεύσει. Ο θάνατος, σύμφωνα με το φιλόσοφο, οριοθετεί την ελπίδα, το τέλος του παραλόγου, το οποίο κάθε ηθικό ον καλείται άνισα να αντιμετωπίσει. Η ύπαρξη αποκτά πλέον την αξία ενός αληθινού γίνεσθαι και το τέλμα της παραίτησης παύει να αποτελεί χαρακτηριστικό της γνώρισμα.²¹⁷

²¹³ Βλ. Λαζανάς, Β.Ι. (1975): σ. 1158.

²¹⁴ Βλ. Canetti, E. (1983): σ. 83.

²¹⁵ Βλ. Κελεσίδου-Γαλανού, Α. (1976): σ. 592.

²¹⁶ Βλ. Benedetti, M. (1983): σ. 142.

²¹⁷ Βλ. Deleuze, G. – Guattari, F. (1998): σ. 51.

Κεφάλαιο 3^ο

Οι Έννοιες της Αποξένωσης και της Αλλοτριώσης της ύπαρξης, εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Φραντς Κάφκα.

3.1.Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια της Αποξένωσης.

Οι έννοιες της αποξένωσης της υπάρξεως και της περιθωριοποίησης του διαφορετικού αποτελούν έννοιες ιδιαίτερας προσφιλείας τόσο στη φιλοσοφία όσο και στην προσωπική ζωή του Φραντς Κάφκα. Καταρχήν, ως αποξένωση ορίζεται γι' αυτόν ο βίος του ανθρώπου σ' έναν κόσμο δυσνόητο και ολωσδιόλου ξένο, μια αέναη προσπάθεια της ύπαρξης να καταστεί μέρος του, που οδηγεί στη βαθιά συνειδητοποίηση, ότι η ύπαρξη, εν τέλει, δεν ανήκει εδώ αλλά και πουθενά, καθίσταται και αυτή ξένη.²¹⁸ Για το φιλόσοφο, ο άνθρωπος ως ύπαρξη αδυνατεί να ζήσει μόνος του, ωστόσο η μοναξιά αποτελεί την τελική κατάληξή του, όπως εξομολογείται στο Γκούσταβ Γιάνους: «Παρ' όλο το θόρυβο, κάθε άνθρωπος είναι μουγγός και απομονωμένος στον εαυτό του».²¹⁹

Ο Κάφκα υπήρξε διπλά ξένος. Ξένος εντός της υπάρξεώς του και εντός της Πράγας, όντας ιουδαίος στην καταγωγή και γερμανός στην γλώσσα.²²⁰ Γεννήθηκε και έζησε στην Πράγα και το γεγονός ότι ανήκε στην εβραϊκή αλλά και τη γερμανική μειονότητα τον οδήγησε από τη μια να βιώσει τον αντισημιτισμό και από την άλλη το περιθώριο από την πλευρά των Τσέχων. Επιπλέον, δεδομένης της οικονομικής ευρωστίας της οικογένειάς του, το ταξικό μίσος των φτωχών ήταν αναμενόμενο.²²¹ Ο φιλόσοφος περιγράφει ένα τραυματικό περιστατικό, το οποίο τον σημάδεψε για πάντα και δεικνύει την περιθωριοποίηση, την οποία βίωσε λόγω της εβραϊκής καταγωγής του: «Καθόμουν στο Βοτανικό Κήπο, μια ημέρα με ήλιο, όταν τα παιδιά ενός θηλεοτροφείου έφθασαν κοντά μου. Ένα από τα κορίτσια, μια αξιαγάπητη ξανθούλα με μακριά πόδια και αγορίστικη σιλουέτα, μου έριξε ένα συγκρατημένο χαμόγελο, γυρνώντας προς τα πάνω τις γωνίες του στόματος και ψιθυρίζοντας κάτι. Φυσικά ανταπέδωσα το χαμόγελο με πολύ φιλικό τρόπο και έκανα το ίδιο όταν το κορίτσι και

²¹⁸ Βλ. Κουτσάκος, Ι.Γ. (1980): σ. 10.

²¹⁹ Βλ. Janouch, G. (1984): σ. 109.

²²⁰ Βλ. Φραγκόπουλος, Θ.Δ. (1983): σ. 39.

²²¹ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 8.

οι φίλες της επέστρεψαν. Τότε μόνο κατάλαβα τι μου είχε πει στην πραγματικότητα. «Εβραίος» ήταν η λέξη που είχε πει». ²²²

Ο φιλόσοφος αισθάνθηκε έντονα την αποξένωση και την περιθωριοποίηση εντός της κοινωνίας, ωστόσο το πιο λυπηρό όλων αποτελεί το γεγονός πως βίωσε την αποξένωση από την ίδια του την οικογένεια. Ο Κάφκα χαρακτηριστικά αναφέρει: «Στην οικογένεια μου είμαι περισσότερο αποξενωμένος από έναν ξένο». ²²³ Στους οικείους του δε μιλούσε παρά ελάχιστα ενώ όταν συνέβαινε αυτό, μεταξύ τους αντάλλασαν απρόσωπα λόγια με τυπικότητα, που αρμόζει σε έναν ξένο και όχι σε μια οικογένεια. Υπήρξε ο αιώνια αποξενωμένος. Άνθρωπος μονήρης, χωρίς πολλούς φίλους και πολλές κοινωνικές επαφές. ²²⁴ Εκείνο ωστόσο, το οποίο σημάδεψε το χαρακτήρα, τη συμπεριφορά και τη συναναστροφή του με τους άλλους ανθρώπους αποτελεί αναμφίβολα η σχέση με τον πατέρα του. Η μεταξύ τους επικοινωνία υπήρξε πάντοτε απόμακρη. Μοιράζονταν μια απρόσωπη, τυπική σχέση πατέρα-γιού, όπου δε δημιουργήθηκε ποτέ χώρος για συναισθηματισμούς και τρυφερότητα: «Τα γραπτά μου αφορούσαν εσένα, ό, τι έγγραφα δεν ήταν παρά ένας θρήνος για το ότι δεν μπορούσα να θρηνήσω στην αγκαλιά σου». ²²⁵

²²² Βλ. Δουλγερίδης, Δ. (2013): σ. 47.

²²³ Βλ. Κουτσάκος, Ι.Γ. (1980): σ. 29.

²²⁴ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. (1975): σ. 1139.

²²⁵ Βλ. Kafka, F. (2002): σ. 47.

3.2. Η Έννοια της Αποξένωσης, εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα.

3.2.1. Η Έννοια της Αποξένωσης στη *Μεταμόρφωση*.

Δεδομένου των παραπάνω αυτοβιογραφικών στοιχείων είναι έκδηλη η ύπαρξη ομοιοτήτων μεταξύ του Κάφκα και του ήρωα της *Μεταμόρφωσης*, Γκρέγκορ Σάμσα. Αποτελούν δύο ανθρώπινες υπάρξεις, που δεν ανήκουν πουθενά, είναι ξένοι σε έναν κόσμο ανοίκειο, αναζητώντας διαρκώς την ουσία της υπάρξεώς τους. Ο Γκρέγκορ ξυπνά ξαφνικά ένα πρωί και συνειδητοποιεί ότι έχει μεταμορφωθεί σε ένα τεράστιο έντομο.²²⁶ Η οικογένεια του ήρωα αρχίζει σταδιακά να τον αντιμετωπίζει ως ένα όν υποδεέστερο, πεποιθήση που οδηγεί σταδιακά στη μόνωση και στην απαγόρευση της πρόσβασης και της συμμετοχής του στην, μέχρι πρότινος, κοινή οικογενειακή ζωή. Ο μόνος δίαυλος επικοινωνίας μεταξύ αυτού και των οικείων του είναι η κάλυψη των διατροφικών του αναγκών, για τις οποίες μεριμνά καθημερινά η αδερφή του.²²⁷

Η διάσταση μεταξύ της σωματικής ικανότητας και των μάταιων προσπαθειών του Γκρέγκορ για κινητική επιτέλεση αποξενώνει τον ήρωα από το ίδιο του το σώμα. Ο νεαρός Σάμσα είναι αποξενωμένος από τον περιβάλλοντα κόσμο, ο οποίος γίνεται προσιτός μόνο εντός της διαφάνειας του παραθύρου. Η επικοινωνία με την οικογένεια έχει μετατραπεί σε μια παθητική κατάσταση,²²⁸ ενώ η παρακολούθηση των δρωμένων της οικογενειακής ζωής λαμβάνει χώρα κρυφά και με πλήρη μυστικότητα από τον Γκρέγκορ προκειμένου να μη γίνει αντιληπτός από τους οικείους του, οι οποίοι σταδιακά τον ωθούν να νιώθει ένας ξένος μέσα στο ίδιο του το σπίτι.²²⁹ Η τελική καταδίκη σε ένα πλάσμα περιθωριακό, αποτελεί και την απόλυτη υπαρξιακή αποξένωση του ήρωα.

Εντός του φιλοσοφικού κειμένου δεν υφίσταται κάποια ουσιώδης αναφορά, η οποία να δεικνύει ότι απασχολεί την οικογένεια το πώς αισθάνεται ο Γκρέγκορ. Αντιθέτως, ενδιαφέρονται ένθερμα για το πώς θα απαλλαγούν από αυτό το οικογενειακό μίasma, το μόνο που τους προσφέρει είναι ντροπή, κοινωνική κατακραυγή και επιβάρυνση στα, ήδη υπάρχοντα, οικογενειακά χρέη. Η οικογένεια αισθάνεται την ανάγκη να απομονώσει το μεταμορφωμένο μέλος της στο δωμάτιο του προκειμένου να μην το αντικρίζει, να μη νιώθει ντροπή και απέχθεια. Μάλιστα, η

²²⁶ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 19.

²²⁷ Ο. π. (2013): σ.σ. 62-67.

²²⁸ Βλ. Πολίτη, Τ. (1996): σ.σ. 160-162.

²²⁹ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 68.

υπερήτρια του σπιτιού σύντομα θα αποχωρίσει τρομοκρατημένη από τη σκέψη του μεταμορφωμένου όντος, το οποίο κρύβεται πίσω από τη πόρτα του δωματίου δίνοντας ωστόσο όρκο να μην αποκαλύψει ποτέ και πουθενά το επαίσχυντο μυστικό της οικογένειας Σάμσα.²³⁰

Ο Γκρέγκορ περιορίζεται επιπλέον στο χώρο του, προκειμένου να μην έρθει σε επικοινωνία με κάποιους περιστασιακούς ενοικιαστές του σπιτιού.²³¹ Ο ήρωας είναι κατ' ουσίαν περισσότερο ξένος για την οικογένεια του κι από αυτούς τους ξένους. Νιώθει αποξενωμένος μέσα στην ίδια του την οικογένεια, όπως η ύπαρξη είναι αποξενωμένη εντός του κόσμου, «χωρίς καμιά δυνατότητα να οικειωθεί μαζί του, μια και όλα προβάλλουν σκοτεινά και παράλογα».²³²

Ωστόσο, όταν ένα βράδυ ο Γκρέγκορ γίνεται αντιληπτός από τους ενοικιαστές της οικογένειας, δημιουργείται πανικός.²³³ Ένας από αυτούς πραγματοποιεί μια δριμεία επίθεση στον πατέρα, η οποία θα αποβεί καθοριστική για την πορεία της ζωής του Γκρέγκορ: «Σας δηλώνω ότι ενόψει της αποκρουστικής καταστάσεως, η οποία επικρατεί εντός της οικίας και της οικογένειας ταύτης, εγκαταλείπω αυτοστιγμεί το δωμάτιο μου. Εννοείται ότι δεν προτίθεμαι να πληρώσω απολύτως τίποτε έναντι των ημερών κατά τις οποίες διέμεινα εδώ, τουναντίον μάλιστα, θα σκεφθώ την περίπτωση να υποβάλλω μήνυση εναντίον σας για χρηματική αποζημίωση».²³⁴

Ο Κάφκα χρησιμοποιεί αυτό το παράδοξο περιστατικό επιδιώκοντας να εντάξει εντός του ασύλου της οικογένειας το σκληρό και επικριτικό βλέμμα της κοινωνίας, η οποία δεν αρκείται στην εξωτερική κριτική της οικογένειας Σάμσα, αλλά εισβάλλει και εντός των ορίων του σπιτιού της, για να την επιπλήξει. Η κοινωνική κατακραυγή κι η έκθεση του οικογενειακού της προβλήματος οδηγεί τελικά την οικογένεια στην ανάληψη της οριστικής της απόφασης, στην καταδίκη σε θάνατο,²³⁵ του προβληματικού της μέλους, το οποίο στιγματίζει την καθωσπρέπει κοινωνική της εικόνα.²³⁶

Ο ήρωας της *Μεταμόρφωσης* βιώνει το απόλυτο περιθώριο, την απομόνωση και την αποξένωση από την ίδια την οικογένειά του. Η οικογένεια φοβούμενη τον κοινωνικό εξευτελισμό προτιμά να θανατωθεί ένα μέλος της, που εξαιτίας της

²³⁰ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 69.

²³¹ Ο. π. (2013): σ. 112.

²³² Βλ. Ορφανίδης, Γ. (1983): σ. 32.

²³³ Ο. π. (2013): σ.σ. 117-122.

²³⁴ Ο. π. (2013): σ. 123.

²³⁵ Ο. π. (2013): σ. 125.

²³⁶ Βλ. Δεσποινιάδης, Κ. (2013): σ. σ. 62-63.

διαφορετικότητάς του, δεν έχει θέση πλέον ούτε στην οικογένεια αλλά ούτε και στο κοινωνικό σύνολο. Ο Γκρέγκορ έχει μεταμορφωθεί στον “Άλλο”, στο διαφορετικό, αποτελεί ένα άτομο, που πρέπει να περιθωριοποιηθεί, διότι αποτελεί κίνδυνο, καθώς ξεχωρίζει από τη μάζα. Η ύπαρξη εγκαθίσταται στη «συνοριακή γη, τη δυσυπόστατη ζώνη, ανάμεσα στο εγώ και στους άλλους».²³⁷ Βρίσκεται μεταξύ της μοναξιάς και της κοινωνίας και καλείται να σηκώσει το βάρος μιας πολύ σημαντικής απόφασης. Έχει φθάσει το σημείο εκείνο, κατά το οποίο το ηθικό υποκείμενο πρέπει να αποφασίσει αν θα ανακαλύψει την ουσία του Είναι του ή θα την απωλέσει για πάντα.

²³⁷ Βλ. Gaité, C.M. (1983): σ. 111.

3.2.2. Η Έννοια της Αποξένωσης στον *Πύργο*.

Ο υπαρξιακός στοχασμός του Κάφκα έναντι της έννοιας της αποξένωσης απαντάται στο φιλοσοφικό του έργο, ο *Πύργος*, όπου ο ήρωας Κ. παρουσιάζεται εξ αρχής ως ένας άνθρωπος ξένος, που αναζητεί εργασία σε έναν εντελώς ανοίκειο τόπο. Είναι ένας ξένος, που αγωνίζεται γίνει αποδεκτός, να αφομοιωθεί εντός κοινωνικού συνόλου. Ένα αόρατο τείχος τον χωρίζει από τον Πύργο, που ορθώνεται ως κάτι το απροσπέλαστο και υπερβατικό, παρόλο που στην πραγματικότητα δεν απέχει πολύ από το χωριό στο οποίο ο Κ. διαμένει. Μια ανεξήγητη ενοχή τον εμποδίζει να φτάσει στον προορισμό του. Η μη ικανότητα του να φτάσει στον επιθυμητό του στόχο δεν οφείλεται σε κάποιο λάθος ή ενοχή, καθώς δεν έχει διαπράξει κάτι, για το οποίο να είναι υπόλογος. Ο Πύργος παρουσιάζεται απρόσιτος, καθώς αποτελεί τον κόσμο από τον οποίο ο Κ. έχει αποξενωθεί.²³⁸

Ο Κ. επιθυμώντας να γεφυρώσει το χάσμα, που τον χωρίζει από τον Πύργο χρησιμοποιεί ως δίαυλο επικοινωνίας μια γυναίκα, τη Φρίντα. Η γυναίκα αποτελεί το διαμεσολαβητή προκειμένου να εκμηδενιστεί η απόσταση, που χωρίζει τον άνθρωπο από τον περιβάλλοντα κόσμο. Εξάγεται λοιπόν το συμπέρασμα ότι η γυναίκα χρησιμοποιείται υπονοώντας την έννοια της αγάπης. Οι προσπάθειές του Κ. να προσεγγίσει τον Πύργο μέσω της Φρίντας, παραμένουν άκαρπες και τελικά αποτυγχάνει, γεγονός που σηματοδοτεί, πως την αποξένωση, η οποία έχει συντελεστεί μεταξύ του ανθρώπου και του κόσμου, δεν μπορεί να την υπερνικήσει ούτε η πανίσχυρη δύναμη της αγάπης.²³⁹

Συνεπώς, ο άνθρωπος παρ' όλες τις προσπάθειες του δεν έχει θέση μέσα στον κόσμο και παραμένει ένας ένοχος ξένος, με αποτέλεσμα αυτή η αναίτια ενοχή να τον ακολουθεί και να τον καταδικάζει στη διαιώνιση της αποξένωσής του. Ο Κ. αγωνίζεται να φτάσει στον Πύργο αλλά στο τέλος αποτυγχάνει, διότι η ενοχή αυτή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη οντότητα. Ο άνθρωπος προσπαθεί να ενσωματωθεί σε ένα περιβάλλον, το οποίο του είναι ακατανόητο και υπερβατικό. Κατά συνέπεια, ο άνθρωπος αποξενώνεται φέροντας την ενοχή του απομονωμένου, εκείνου που δεν ανήκει στον κόσμο, που τον περιβάλλει.²⁴⁰

Στον *Πύργο* εκτός από την έννοια της αποξένωσης θίγεται επιπλέον και το θέμα της περιθωριοποίησης του διαφορετικού. Στον Κ. μπορεί κανείς να εντοπίσει

²³⁸ Βλ. Κουτσάκος, Ι.Γ. (1980): σ.σ. 30-35.

²³⁹ Βλ. Κουτσάκος, Ι.Γ. (1980): σ. 35.

²⁴⁰ Βλ. Κουτσάκος, Ι.Γ. (1980): σ. σ. 36-37.

έναν κοινό ξένο, έναν μετανάστη, ο οποίος αναζητεί μια πατρίδα, ώστε να ενταχθεί,²⁴¹ αλλά βιώνει την ξενοφοβία και το περιθώριο σχεδόν συγχρόνως με την είσοδό του στο χωριό.²⁴² Η πρώτη οικογένεια, με την οποία συναναστρέφεται, δείχνει αμέσως τις προθέσεις της, ωθώντας τον να συνειδητοποιήσει ότι δεν είναι τίποτε περισσότερο από έναν ξένο στο χωριό της: «Ίσως απορείτε γιατί δεν είμαστε φιλόξενοι, αλλά δεν έχουμε τέτοια συνήθεια, δε χρειαζόμαστε τους ξένους».²⁴³ Η έννοια εξάλλου της φιλοξενίας αποτελεί ηθική έννοια. Προκειμένου ο ξένος να κερδίσει την εμπιστοσύνη του εκάστοτε οικοδεσπότη, προέχει να εγγυηθεί αρχικά για την ταυτότητά και και το ήθος του.²⁴⁴

Ο Κάφκα διατυπώνει την απόλυτη μοναξιά της υπάρξεως έναντι του κόσμου, των “Άλλων” και της ίδιας της, της μοίρας.²⁴⁵ Ο Κ. θεωρείται παρείσακτος και υποδεέστερος έναντι των γηγενών κατοίκων, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την απομόνωση του στο σχολείο. Στο χώρο αυτό εργάζεται και συγχρόνως διαμένει. Η κοινότητα δεν επιθυμεί να τον ενσωματώσει εντός της, γι’ αυτό και τον περιθωριοποιεί με αυτόν τον εξευτελιστικό τρόπο αναγκάζοντας τον να δημιουργήσει ένα σπίτι σε ένα μέρος, που δεν προορίζεται για τέτοια χρήση και οι συνθήκες διαβίωσης είναι άθλιες: «Είπαν στον Κ. πως πριν από ώρα ήταν ζεστά εκεί μέσα, αλλά τώρα η αίθουσα είχε παγώσει ξανά. Στην αποθήκη βέβαια υπήρχαν πολλά ξύλα, αλλά ήταν κλειδωμένη και το κλειδί το είχε ο δάσκαλος. Μόνο εκείνα τα ξύλα είχε αφήσει, για να ζεσταθεί η αίθουσα κατά τις ώρες της διδασκαλίας. Το δωμάτιο θα ήταν υποφερτό, αν υπήρχαν κρεβάτια, όπου θα μπορούσε κανείς να μπει μέσα».²⁴⁶

Ο Κ. δεν αποτελεί ισότιμο μέλος στην κοινωνία του χωριού αλλά αντιθέτως ένα ον υποδεέστερο, που μπορεί να προσαρμοστεί οπουδήποτε και να τα καταφέρει σε κάθε είδους αντιξοότητα. Δεν υπολογίζεται μήτε η παρουσία, μήτε το πως θα καταφέρει να επιβιώσει. Παρ’ όλα αυτά ο Κ. αγωνίζεται, ώστε να καταφέρει να αναγνωριστεί η διαφορετική του ταυτότητα από τους άλλους κατοίκους και να μπορέσει να ενσωματωθεί στην κλειστή τους κοινωνία διεκδικώντας ίσα δικαιώματα και ίση αντιμετώπιση με τους ντόπιους: «Ηρθα εδώ για να εγκατασταθώ και εδώ θα φύγω», τους δηλώνει απερίφραστα.²⁴⁷ Ο Κ. διευκρινίζει πως δεν επιθυμεί χάρες και

²⁴¹ Βλ. Κωνσταντέλλου, Λ. (2009): σ. 86.

²⁴² Βλ. Boa, E. (2002): p. 65.

²⁴³ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 18.

²⁴⁴ Βλ. Dufourmantelle, A. (2006): σ. 189.

²⁴⁵ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. (1975): σ. 1139.

²⁴⁶ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 127.

²⁴⁷ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 140.

εύνοια από τον Πύργο. Το μόνο που ουσιαστικά τον ενδιαφέρει είναι να μην καταστρατηγούνται τα δικαιώματά του και να αντιμετωπίζεται ως ίσος πολίτης.²⁴⁸

²⁴⁸ Βλ. Boa, E. (2002): p. 61.

3.3. Ο Φραντς Κάφκα και η Έννοια της Αλλοτριώσης.

Η έννοια της υπαρξιακής αλλοτριώσης δε θα μπορούσε να αναδειχθεί καλύτερα από άλλον παρά από τον ίδιο τον Κάφκα, ο οποίος βίωσε την απόλυτη αλλοτριώση, την αλλοτριώση του εαυτού του εξαιτίας του γλωσσικού του ιδιώματος. Για να καταστεί η παραπάνω διαπίστωση σαφής, αξίζει να αναφερθεί ότι ο Κάφκα μιλούσε τη γερμανική ενώ η μητέρα του, λόγω της καταγωγής της, την εβραϊκή γλώσσα. Η γλωσσική λοιπόν κατάσταση του Κάφκα ήταν εύθραυστη. Η γερμανόγλωσση εβραϊκή μειονότητα ζούσε στην Πράγα εντός της απομόνωσης. Τα γερμανικά του Κάφκα εξόργιζαν τους Τσέχους ενώ ο φιλόσοφος αισθανόταν συχνά ένοχος, που δεν αφιέρωσε το ταλέντο του στην αναγέννηση της λογοτεχνίας του τσέχικου πνεύματος. Οι δεσμοί μεταξύ των Εβραίων συγγραφέων και της γερμανικής γλώσσας ήταν προβληματικοί, επιφορτισμένοι με τα σημάδια της επερχόμενης καταστροφής του πολέμου.²⁴⁹ Ο Κάφκα αισθανόταν βαθύτατα αλλοτριωμένος και διχασμένος.

Ο φιλόσοφος στο προσωπικό του ημερολόγιο αναφέρει, παρουσιάζοντας την ψυχολογική πάλη, που διεξαγόταν εντός του: «Χθες, μου' ρθε στο μυαλό ότι δεν αγάπησα την μητέρα μου όσο της άξιζε, κι όσο μπορούσα να το κάμω- κι αυτό εξαιτίας της γερμανικής γλώσσας. Καμιά εβραία μητέρα δεν είναι “Mutter” και αποκαλώντας την έτσι την κάμεις κωμική... Για τους Εβραίους το “Mutter” είναι κατ' εξοχή γερμανικό, δεμένο συγχρόνως με την αίγλη και τη χριστιανική ψυχρότητα. Η εβραία γυναίκα που αποκαλείται “Mutter” δεν γίνεται μόνο κωμική αλλά και αόριστα απόμακρη...».²⁵⁰

Ο Κάφκα επίσης υποστήριζε ότι, όπου υπάρχουν πολλές πατρίδες κι εθνικότητες, εκεί δεν υπάρχει ούτε πατρίδα ούτε εθνικότητα.²⁵¹ Ένωθε απόλυτα μόνος και αλλοτριωμένος. Υπήρξε μια προσωπικότητα, που η ταυτότητά της ήταν ασαφής, μόνιμως υπό επεξεργασία και δεν ανήκε πουθενά, γεγονός που δεικνύεται στην παρακάτω απάντησή του: «Με ρωτάτε αν είμαι Εβραίος, τι κοινό έχω εγώ με τους Εβραίους... Έχω ελάχιστα κοινά με τον ίδιο μου τον εαυτό και θα έπρεπε να αρκούμαι σε κάποια γωνιά, ευγνώμων για το γεγονός ότι μου επιτρέπεται ακόμη να αναπνέω».²⁵²

²⁴⁹ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. σ. 202-203.

²⁵⁰ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. 204.

²⁵¹ Βλ. Κελεσιδου-Γαλανού, Α. (1976): σ. 588.

²⁵² Βλ. Βασιλάκος, Γ. (2002): σ. 73.

Όλος ο βίος του Κάφκα αποτελεί μια ανέλπιδο προσπάθεια να διαφύγει από την Πράγα, τόπο στον οποίο νιώθει διχασμένος, καθώς και από την πατρική επιρροή, που τον καταπιέζει, τον αλλοτριώνει ως ύπαρξη. Αυτή η μόνιμη διάθεση του Κάφκα για φυγή από την Πράγα και από την πατρική επιβολή, φανερώνει την ανάγκη του για ανεξαρτησία, αυτονομία και απελευθέρωση από τα δεσμά οποιασδήποτε μορφής αλλοτριώνει το Είναι της υπάρξεώς του. Αποζητεί τον υπαρξιακό επαναπροσδιορισμό, τον οποίο έχει απωλέσει λόγω της υποταγής στις επιταγές του πατέρα του, Χέρμαν Κάφκα αλλά και στην κοινωνία εντός της οποίας δραστηριοποιείται.²⁵³

Η αλλοτρίωση της ανθρώπινης ύπαρξης παρουσιάζεται κλιμακωτά στα έργα του φιλοσόφου με τη σταδιακή κατάτμηση του ονόματος του ήρωα, ο οποίος φαίνεται να ταυτίζεται σχεδόν στο σύνολο του έργου του, με το ίδιο πάντα πρόσωπο. Στη *Μεταμόρφωση*, ο κεντρικός ήρωας είναι ο Γκρέγκορ Σάμσα, στη *Δίκη*, ο Γιόζεφ Κ., στον *Πύργο*, ο Κ. και στη *Σωφρονιστική Αποικία*, ο ανώνυμος Παρατηρητής. Η απώλεια του ονόματος υποδηλώνει την απώλεια της ταυτότητας, την αλλοτρίωση της προσωπικότητας «ενός ανθρώπου ανέστιου και ηθικά και διαφορούμενου»,²⁵⁴ που καλείται να μεταμορφωθεί σε πρόσωπο, ζώντας ωστόσο σε μια απρόσωπη κοινωνία.

²⁵³ Βλ. Wagenbach, K. (439): p. p. 439-440.

²⁵⁴ Βλ. Τσιρόπουλος, Κ.Ε. (1983): σ. 48.

3.4. Η Έννοια της Αλλοτρίωσης εντός των φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα.

3.4.1. Η Έννοια της Αλλοτρίωσης στη *Μεταμόρφωση*.

Η *Μεταμόρφωση* αποτελεί το κατ' εξοχήν φιλοσοφικό έργο του Κάφκα, στο οποίο αναλύεται η έννοια της υπαρξιακής αλλοτρίωσης του ανθρώπου. Η επιλογή του φιλοσόφου να μεταμορφώσει τον ήρωα Γκρέγκορ σε έντομο, δε συμβαίνει τυχαία. Από όλες τις υπάρξεις της φύσης αποφασίζει να τον μετατρέψει σε έντομο, καθώς υπάρχει μια φανερή συνάφεια στη ζωή, που βιώνει ο Γκρέγκορ, με αυτήν της μονότονης και προκαθορισμένης ζωής ενός εντόμου.

Τα περισσότερα έντομα ζουν σε ομάδες, διαθέτοντας κάποιο είδος εργαζομένων, οι οποίοι ασχολούνται αποκλειστικά με την διατροφή της υπόλοιπης ομάδας. Ο Γκρέγκορ κατ' ανάλογο τρόπο εξασφαλίζει για την οικογένειά του τα προς το ζην θυσιάζοντας παράλληλα όλες τις πτυχές της προσωπικής και κοινωνικής του ζωής και διασκέδασης. Η συντήρηση της οικογένειάς στηρίζεται αποκλειστικά στις δικές τους προσπάθειες, ενώ τελικά η εργασία καταλήγει να είναι ο αυτοσκοπός του, η μόνη του έγνοια. Ακόμα και όταν συνειδητοποιεί τη μεταμόρφωσή του, αντιμετωπίζει το γεγονός παραδόξως φυσιολογικά ενώ το μόνο, που δείχνει να τον τρομοκρατεί, όταν ξυπνά εκείνο το πρωί της φοβερής αλλαγής, είναι μήπως καθυστερήσει να φθάσει στην εργασία του.²⁵⁵

Ο ήρωας του Κάφκα παρουσιάζεται να βρίσκεται σε μια αδιάλειπτη εσωτερική πάλη με τη διπλή του ταυτότητα. Βιώνει τα συναισθήματα, τα άγχη και τις αγωνίες της ανθρώπινης φύσης αλλά μοιάζει, συμπεριφέρεται και επικοινωνεί ως έντομο. Αποτελεί ένα απόλυτα αλλοτριωμένο άτομο, μια διχασμένη υπαρξιακά προσωπικότητα. Το επίμαχο πρωί της μεταμόρφωσης, εκφράζει τη βαριά κόπωση, που του προσδίδει το εξοντωτικό επάγγελμα του πλασιέ και τη μεγάλη δυσαρέσκεια του, που αναγκάζεται να το εξασκεί.²⁵⁶ Ο Γκρέγκορ παρουσιάζεται να αντιλαμβάνεται, πιθανότατα για πρώτη φορά, την αλλοτρίωση, η οποία έχει συντελεστεί στην ύπαρξή του, να συνειδητοποιεί ότι με τη ζωή και το πρόγραμμα, που ακολουθεί, έχει μετατραπεί σε ένα έντομο.

Τελικά ομολογεί ξεκάθαρα τη δυσαρέσκεια του για το επάγγελμα, που ασκεί, και παραδέχεται ότι αν η οικογένεια του δεν είχε τόσο ανάγκη τα χρήματα θα δήλωνε

²⁵⁵ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. σ. 22-25.

²⁵⁶ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 21.

ευθύς αμέσως την παραίτηση του στον διευθυντή του. Επιβεβαιώνει με αυτόν τον τρόπο ότι εκτελεί τις εντολές της οικογένειάς του, που ζει και συντηρείται νοχελικά εις βάρος του: «Αν δεν ήταν το ζήτημα των γονιών μου στη μέση, θα είχα υποβάλλει την παραίτηση μου από καιρό... μόλις μαζέψω αρκετά χρήματα για να ξεπληρώσω τα χρέη των γονιών μου-κι αυτό δε θα μου πάρει πάνω από πέντε έξι χρόνια- θα το αποτολμήσω οπωσδήποτε. Και τότε θα γίνει το μεγάλο ξεκαθάρισμα».²⁵⁷

Ο ήρωας της *Μεταμόρφωσης*, όπως κάθε ανθρώπινη ύπαρξη, αγωνίζεται προκειμένου να αποφύγει την ηθική του αλλοτρίωση, «αναζητώντας μια ταυτότητα, που θα της αποδώσει πρόσωπο και αξιοπρέπεια».²⁵⁸ Ο άνθρωπος δε ζει, απλώς επιβιώνει, όταν η καθημερινότητα του περιορίζεται στα στενά όρια της επαγγελματικής του δραστηριότητας, η οποία δεν πλαισιώνεται από ίχνος άλλης ενασχόλησης προσωπικής και κοινωνικής. Η ζωή του τελικά καταντά να προσιδιάζει στη ζωή του εντόμου, που τη χαρακτηρίζει η ρουτίνα και η καθημερινότητα της αυτοσυντήρησης. Η μεταμόρφωση του Γκρέγκορ δεικνύει τη μοίρα της ανθρώπινης ύπαρξης, η οποία χαρακτηρίζεται από την αλλοτρίωση. Η αλλοτρίωση αποτελεί την απόρροια της απόλυτης μηχανοποίησης της ζωής, η οποία κατέληξε να υποβιβαστεί στην απλή επιβίωση.²⁵⁹ Αυτό το σύμπλεγμα των κοινωνικών και κυρίως, στην προκειμένη περίπτωση, συγγενικών σχέσεων, τείνει να συντρίψει το ανθρώπινο πρόσωπο,²⁶⁰ το οποίο έναντι του βάρους των υποχρεώσεων και των ευθυνών χάνει τον ίδιο του τον εαυτό.

Το γεγονός της μεταμόρφωσης του Γκρέγκορ Σάμσα ωστόσο συντελείται με σκοπό την αποδέσμευση του από την αλλοτρίωση, η οποία σταδιακά συντελείται στην ύπαρξή του. Η μεταμόρφωσή, αυτήν καθεαυτή, αποτελεί εκείνη την αποφασιστική στιγμή της λύτρωσης, της παύσης κάθε σύνδεσης με το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, της αποκόλλησης από «τον αλλοτριωμένο κόσμο του έχειν», όπως υποστηρίζει ο Γκαρωντύ.²⁶¹ Μέσω της μεταμόρφωσης επιτυγχάνεται με έναν παράδοξο τρόπο «μιαν αποδέσμευση από την επιβολή των άλλων, μιαν ελευθερία». Οι «Άλλοι» είναι εκείνοι, οι οποίοι επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν και να αφομοιώσουν κατά βούληση την ύπαρξη προκειμένου να «εξασφαλίσουν τη

²⁵⁷ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. σ. 22-23.

²⁵⁸ Βλ. Τσιρόπουλος, Κ.Ε. (1983): σ. 48.

²⁵⁹ Βλ. Dresler, J. (1961): σ. 1673.

²⁶⁰ Βλ. Μακρή, Ν. (1983): σ. σ. 24-25.

²⁶¹ Βλ. Κελεσιδου-Γαλανού, Α. (1976): σ. 594.

συνέχιση της ζωής, ως συνόλου», γεγονός που συμβαίνει και στην περίπτωση της οικογένειας Σάμσα.²⁶²

Συμπερασματικά, ενώ μπορεί να υποτεθεί ότι με το θάνατο του μεταμορφωμένου Γκρέγκορ πεθαίνει ταυτόχρονα και η ύπαρξή του, στην ουσία αυτός δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας φαινομενικός θάνατος, ενώ στην πραγματικότητα συντελείται «η αναγέννηση της κι ένας επαναπροσανατολισμός της συνείδησης».²⁶³

Ο αλλοτριωμένος, αποξενωμένος άνθρωπος πεθαίνει για να αναγεννηθεί στη θέση του μίαν ανθρώπινη ύπαρξη, η οποία δεν θα είναι υποχείριο κανενός, ούτε θα υποφέρει αναζητώντας διαρκώς την ολοκλήρωση και ως εκ τούτου την αυτοπραγματοποίησή της. Για να αποκτήσει λόγο ύπαρξης η ανθρώπινη υπόσταση, θα πρέπει να σπάσει τα δεσμά της φυλακής της, να αποδεχθεί και γνωρίσει τον ίδιο της τον εαυτό, ώστε να μπορέσει μετέπειτα να εισχωρήσει στον ευρύτερο κόσμο.²⁶⁴ Ο άνθρωπος, εν τέλει, όταν αγγίζει τα όρια του ηθικού του τέλους, θα πρέπει να «μεταμορφωθεί και να γίνει».²⁶⁵ Να επαναπροσδιορίσει τον εαυτό του, να συλλέξει τα κομμάτια της κατακερματισμένης του ύπαρξης, να καταστεί πλέον ελεύθερος.

²⁶² Βλ. Αθανασόπουλος, Β. (1983): σ. 14.

²⁶³ Βλ. Αθανασόπουλος, Β. (1983): σ. 15.

²⁶⁴ Βλ. Adorno, T.W. (1983): σ. 55.

²⁶⁵ Βλ. Αθανασόπουλος, Β. (1983): σ. 15.

Κεφάλαιο 4^ο

Η Ηθική Φιλοσοφία του Φραντς Κάφκα.

4.1. Ο Φραντς Κάφκα, τα ανθρώπινα βασανιστήρια και η Έννοια της εξουσίας.

Ο Ελίας Κανέττι αναφέρει ότι «η ζωή και το έργο του Κάφκα δεν είναι παρά ένας απελπισμένος αγώνας κατά οποιασδήποτε μορφής εξουσίας»,²⁶⁶ χαρακτηρίζοντας το φιλόσοφο ως τον απόλυτο ανατόμο της.²⁶⁷

Την εποχή που ζει και δραστηριοποιείται ο Κάφκα η Αμερική εγκαθιστά τον καπιταλισμό της, η αποσύνθεση της αυστριακής αυτοκρατορίας και η άνοδος της Γερμανίας προετοιμάζουν το ναζισμό ενώ η ρωσική επανάσταση γεννά ταχύτατα μια νέα πρωτάκουστη γραφειοκρατία. Καπιταλιστική Αμερική, γραφειοκρατική Ρωσία, ναζιστική Γερμανία, οι απόλυτες δυνάμεις του μέλλοντος είναι εκείνες, που κρούουν τη θύρα του κινδύνου και προαναγγέλλουν μιαν εποχή, την οποία ο φιλόσοφος βλέπει με μαθηματική ακρίβεια να καταφθάνει. Είναι η εποχή της ηθικής αποτελμάτωσης, της εκμηδένισης της ανθρώπινης ύπαρξης, της αλλοτρίωσης και της αποξένωσης του ατόμου από το ίδιο του το Είναι.²⁶⁸

Ο Κάφκα αποτελεί το φιλόσοφο πρωτοπόρο και αφυπνιστή έναντι των θεμελιωδών υπαρξιακών εννοιών.²⁶⁹ Επιθυμεί να καταδείξει τη δύναμη της εξουσίας και το πώς αυτή επιδρά στην ανθρώπινη ύπαρξη, στην πορεία της κοινωνίας και της ιστορίας της ανθρωπότητας. Τάσσεται εναντίον της σαθρότητας ορισμένων θεσμών της κοινωνίας, οι οποίοι με όλες τους τις συνιστώσες αποτελούν τον εχθρό του ανθρώπου-πολίτη, που αντιστέκεται στην αλλοτρίωση, τη διαφθορά και το συμβιβασμό στις επιταγές της κοινωνίας, η οποία εδώ και καιρό έχει απωλέσει την ανθρωπιά και τον ηθικό προσανατολισμό της.²⁷⁰

Εντός του φιλοσοφικού στοχασμού του Κάφκα η έννοια της βίας προβάλλεται σε αντιπαράθεση με το ηθικό υποκείμενο. Αυτό ισχύει διότι ο φιλόσοφος επιδιώκει τα νοήματα, που επιθυμεί να αποδώσει, να είναι πάντοτε διαχρονικά και επίκαιρα. Ο Κάφκα περιγράφει την πραγματικότητα, έτσι ακριβώς όπως είναι. Δεικνύει την αθλιότητα και το μεγαλείο της ανθρώπινης φύσης, ως τα δύο μέρη του διχασμού της.

²⁶⁶ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 28.

²⁶⁷ Βλ. Dodd, B. (2002): p. 142.

²⁶⁸ Βλ. Deleuze, G. – Guattari, F. (1998): σ. σ. 172,176-177.

²⁶⁹ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. 27.

²⁷⁰ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 34.

Για το φιλόσοφο άλλωστε, η απομαγικοποίηση του κόσμου αποτελεί την πραγματικότητά του.²⁷¹ Έχει επίγνωση της κατάστασης και δεν εθελotuφλεί. Σε προσωπικές του σημειώσεις μάλιστα αναφέρει: «Μπορείς να κρατηθείς μακριά από τους καημούς των ανθρώπων του κόσμου κι είσαι ελεύθερος να διαλέξεις αν αυτό σου ταιριάζει αλλά αυτή η απομάκρυνση είναι ίσως η μόνη λύπη, που θα έπρεπε ν' αποφύγεις».²⁷²

Στο σύνολο του φιλοσοφικού του έργου η έννοια του κακού παρουσιάζεται να κυκλώνει ακατάπαυστα τον άνθρωπο με όλες τις δυνατές μορφές του. Οι ήρωες του Κάφκα εμφανίζονται να αγωνίζονται έναντι της σκληρότητας των συνανθρώπων τους, οικείων και ξένων, όπως επίσης να βασανίζονται από παράλογες μηχανές βασανιστηρίων.²⁷³ Ο Κάφκα δεικνύει την ακύρωση του ηθικού υποκειμένου με μεθόδους, όπως ο βασανισμός της ανθρώπινης ψυχής και του σώματος από κάθε μορφή εξουσίας, η οποία καταστρατηγεί τα δικαιώματα και την ελευθερία της υπάρξεως, καθώς επίσης την ανθρώπινη φύση και την ηθική αντιμετώπισή της σε καταστάσεις, οι οποίες τείνουν να υποβιβάσουν την αξία της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας. Ο φιλόσοφος υποστηρίζει τις αξίες της ισότητας μεταξύ των ανθρώπων και της δικαιοσύνης. Ο σύγχρονος άνθρωπος βρίσκεται δέσμιος του συστήματος και της εξουσίας της γραφειοκρατίας, που του στερούν την ελευθερία, τον αλλοιώνουν ηθικά και τον υποβιβάζουν ως ανθρώπινη οντότητα.²⁷⁴

²⁷¹ Βλ. Adorno, T.W. (1983): σ. 56.

²⁷² Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 48.

²⁷³ Βλ. Βότση, Ο. (1983): σ. 16.

²⁷⁴ Βλ. Φωτέας, Π. (1983): σ. 42.

4.2. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας εντός του φιλοσοφικών κειμένων του Φραντς Κάφκα.

4.2.1. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας στη Δίκη.

Ο Γιόζεφ Κ. της *Δίκης* συλλαμβάνεται ένα πρωινό χωρίς να γνωρίζει το λόγο της κατηγορίας του και θεωρώντας πως δεν έχει διαπράξει κάποιο έγκλημα, για το οποίο να πρέπει να λογοδοτήσει.²⁷⁵ «Πριν από τον Κάφκα το έγκλημα αναζητούσε την τιμωρία, μετά τον Κάφκα η τιμωρία αναζητά το έγκλημα».²⁷⁶ Ο ήρωας της *Δίκης* ταυτίζεται με τον άνθρωπο της μεγαλούπολης, τον άνθρωπο, που βρίσκεται παραδομένος στα γρανάζια του απρόσωπου γραφειοκρατικού συστήματος και εξουσιάζεται από υψηλόβαθμα πρόσωπα. Η εξουσία πλανάται ασαφής όπως και οι κατηγορίες, που του αποδίδονται και δεν υπάρχει δρόμος διαφυγής αλλά ένα ατελείωτο αδιέξοδο.²⁷⁷

Αποτελεί αληθινό βασανιστήριο να βρίσκεται κανείς υπόλογος, να κατηγορείται βάσει νόμων, τους οποίους αγνοεί και δεν μπορεί να πολεμήσει. Ο Κάφκα καταγγέλλει μέσα από το φιλοσοφικό στοχασμό της *Δίκης* τον τρόπο, που η κάθε μορφή εξουσίας οργανώνει με τη βοήθεια της γραφειοκρατίας «ένα δίκτυο νόμιμων βασανιστών».²⁷⁸ Αναμφίβολα, εκατό περίπου χρόνια πριν ο Κάφκα ανέδειξε τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία θα κυριαρχούσαν και θα βασάνιζαν την ανθρωπότητα μέχρι και τις μέρες μας. Στη *Δίκη* προ-οικονομείται σαφέστατα η «περιρρέουσα σκληρότητα, η ολοκληρωτική υστερία, που διαχέεται μέσα στην ιδιωτική ζωή και στην νυχτερινή επιδρομή απρόσωπων δολοφόνων».²⁷⁹ Αυτή η προφητεία του Κάφκα δυστυχώς είναι πάντοτε επίκαιρη. Πολλές φορές μέσα στη νύχτα ακούγονται πόρτες να τραντάζονται και άνθρωποι συλλαμβάνονται με απάνθρωπο τρόπο, όπως ακριβώς ο Γιόζεφ Κ.

Το ηθικό υποκείμενο κατηγορείται αναίτια, εμπλέκεται εντός των λαβυρίνθων της γραφειοκρατίας και δεν μπορεί να αποδείξει την αθωότητά του, όσο κι αν αγωνίζεται γι' αυτήν. Όσο περισσότερο προσπαθεί να ξετυλίξει το μίτο της σκευωρίας τόσο αυτός περιπλέκεται και μια μέρα δύο ευπρεπώς ντυμένοι κύριοι

²⁷⁵ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. 7.

²⁷⁶ Βλ. Χρονάς, Π. (1983): σ. 45.

²⁷⁷ Βλ. Benjamin, W. (1983): σ. 147.

²⁷⁸ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 25.

²⁷⁹ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. 197.

εμφανίζονται και τον εκτελούν εν ψυχρώ με ένα μαχαίρι στην καρδιά σαν να σφάζουν ένα ζώο για βρώση.²⁸⁰

Με αυτόν τον τρόπο υποβιβάζεται η αξία της ανθρώπινης ζωής, θίγεται το ζήτημα του ηθικού εκμηδενισμού της ανθρώπινης υπάρξεως και του κατακερματισμού της κοινωνικής συνοχής. Η αφήγηση της *Δίκης* ολοκληρώνεται ως εξής: «Σαν το σκυλί» είπε, και ήταν σαν να έλεγε πως η ντροπή θα επιζούσε περισσότερο από τον ίδιο!».²⁸¹ Είναι πράγματι ανήθικο και βαθιά ντροπιαστικό μια ανθρώπινη ζωή να φτάνει στο τέλος της με έναν τόσο απάνθρωπο και εξευτελιστικό τρόπο.

Στη *Δίκη* θίγεται επιπλέον το ζήτημα των ανθρώπινων βασανιστηρίων. Ο Κάφκα έχει αφιερώσει το πέμπτο κεφάλαιο του φιλοσοφικού του έργου, το οποίο φέρει τον τίτλο: *Ο μαστιγωτής*, στη διεξοδική περιγραφή μιας σκηνης βασανιστηρίων. Οι άνθρωποι, που μαστιγώνονται, αποκαλύπτεται ότι αποτελούν υποχείρια του συστήματος, καθώς είναι οι ίδιοι οι απεσταλμένοι φύλακες του Γιόζεφ Κ. το πρωί της σύλληψής του. Όπως τελικώς του εκμυστηρεύονται, αναγκάστηκαν να πράξουν τη σύλληψη του, καθότι βρίσκονται σε εξαιρετικά δύσκολη οικονομική κατάσταση και έχουν άμεση ανάγκη την αμοιβή των υπηρεσιών, που παρέχουν στους ανώτερούς τους, οι οποίοι τους εξουσιάζουν ολοκληρωτικά.²⁸²

Ισχυρίζονται λοιπόν ότι τιμωρούνται, επειδή ο Κ. είναι αυτός, που ζήτησε τη δημόσια τιμωρία τους. Η καταδίκη τους, η οποία θα οδηγήσει στον ενδεχόμενο παραδειγματισμό και στην αποφυγή ανάλογων καταστάσεων, είναι επομένως η μόνη λύση. Ο Κ. αντιθέτως δηλώνει πλήρη άγνοια και δηλώνει πως εν ανήκει σε αυτόν η ευθύνη της τιμωρίας τους. Όταν ωστόσο οι φύλακες τον παρακαλούν να επέμβει ώστε να διακόψει τη διαδικασία του βασανιστηρίου, ο μαστιγωτής αποκρίνεται ψυχρά: «Μη σε συγκινούν τέτοιες κουβέντες, η τιμωρία είναι τόσο δίκαιη όσο και αναπόφευκτη».²⁸³ Στο σημείο αυτό δεικνύεται η έννοια της δικαιοσύνης και αν και κατά πόσο αυτές οι ενέργειες γίνονται με σκοπό το σωφρονισμό των παραβατών ή αποτελούν μέρος της δυσλειτουργίας και της σαθρότητας του δικαστικού αλλά και του ευρύτερου συστήματος. Οι φύλακες αναφωνούν: «Μπορεί κανείς να το ονομάσει αυτό δικαιοσύνη;», αν και σύντομα παραδέχονται ότι αυτό που τους ενδιαφέρει είναι

²⁸⁰ Βλ. Kafka, F. (2010): σ. σ. 291-298.

²⁸¹ Ο. π. (2010): σ. 298.

²⁸² Ο. π. (2010): σ. 112.

²⁸³ Ο. π. (2010): σ. 113.

να προοδεύσουν επαγγελματικά, με μοναδικό αυτοσκοπό να προαχθούν σε μαστιγωτές στη θέση του μαστιγωτή-βασανιστή τους!²⁸⁴

Η διαφθορά και η υπαρξιακή αλλοτρίωση των ηθικών υποκειμένων αποτελούν εμφανείς έννοιες. Έχουν αλλοτριωθεί και χειραγωγηθεί τόσο από την εξουσία, η οποία τους επιβάλλεται, ώστε δεν μπορούν να κατανοήσουν το βασανισμό και τον εξευτελισμό, που υφίστανται, κι ενδιαφέρονται μόνο για το ενδεχόμενο της μη επαγγελματικής τους ανέλιξης.

Επιπλέον, εντός του φιλοσοφικού κειμένου της *Δίκης*, κατά τη διάρκεια της συνάντησης του Γιόζεφ. Κ. με το ζωγράφο Τιτορέλλι, ο ήρωας της *Δίκης* βρίσκεται αντιμέτωπος με ένα πλήθος εγκαταλελειμμένων, άστεγων κοριτσιών. Το πλήθος των απροστάτευτων παιδιών επισημαίνει το πρόβλημα της παιδικής εγκατάλειψης, της ελλιπούς εκπαίδευσης και κατάρτισης των νέων, που καταλήγουν τελικά να οδηγηθούν στην παραβατικότητα και πιθανότατα στο έγκλημα.²⁸⁵

²⁸⁴ Ο. π. (2010): σ. 113.

²⁸⁵ Βλ. Lorenz, D.G.C. (2002): p. 171.

4.2.2. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας στη *Μεταμόρφωση*.

Βασανισμό ψυχολογικό και σωματικό βιώνει και ο ήρωας της *Μεταμόρφωσης*, Γκρέγκορ Σάμσα. Κατόπιν της μεταμορφώσεώς του αντιμετωπίζεται από την οικογένειά του ως παράσιτο. Ο Κάφκα είχε προβλέψει με οξυδέρκεια την καταστροφή του δυτικού ανθρωπισμού, παρακολουθώντας συντετριμμένος τα πρώτα σημάδια της απανθρωπιάς. Ο φιλόσοφος πρώτος «μέσα στον άνθρωπο είδε να ξαναγεννιέται το κτήνος».²⁸⁶

Στην περίπτωση του ήρωα της *Μεταμόρφωσης* μπορεί να μεταμορφώνεται ο ίδιος σε κτήνος (έντομο) αλλά η οικογένειά του είναι αυτή, που ουσιαστικά μεταμορφώνεται σε ένα απάνθρωπο κτήνος, το οποίο τον εγκαταλείπει στο έλεός του, αφήνοντάς τον ανήμπορο να πεθάνει, επειδή δεν μπορεί να επωμιστεί το βάρος της ντροπής και του στιγματισμού. Η αδερφή του, Γκρέτε, είναι η μόνη, που παρουσιάζεται να δείχνει μια στοιχειώδη κατανόηση του μεταμορφωμένου αδερφού της. Μπορεί να μην επικοινωνεί άμεσα μαζί του αλλά δε φαίνεται να αδιαφορεί γι' αυτόν.²⁸⁷ Ωστόσο, η συμπεριφορά της Γκρέτε σύντομα δεικνύει ότι τον περιποιείται περισσότερο από καθήκον παρά από αδελφική αγάπη ενώ αρχίζει να τον αντιμετωπίζει απροκάλυπτα ως ον κατώτερο, που επιβαρύνει υλικά και ψυχικά την οικογένεια της, οπότε «πρέπει να πάρει δρόμο».²⁸⁸

Ο Γκρέγκορ σταδιακά απομονώνεται, περιθωριοποιείται και βασανισμένος ψυχικά οδηγείται στο θάνατο, βιώνοντας τον απόλυτο εξευτελισμό και την απόλυτη ταπείνωση από την ίδια του την οικογένεια. Τόσο οι γονείς όσο και η αδερφή του αντιμετωπίζουν το, μέχρι πρότινος αγαπητό, μέλος της οικογενείας τους, ως ένα παράσιτο. Άλλωστε για τον Κάφκα η οικογένεια αποτελεί το μέρος, από όπου ξεκινά η καταπίεση της υπάρξεως, το θεσμό που πρώτος την εξουσιάζει.²⁸⁹

Μερικά χρόνια αργότερα²⁹⁰ έναν παρόμοιο εφιάλτη, μιαν αντίστοιχα εξευτελιστική αντιμετώπιση, θα αναγκαστούν να βιώσουν ως καθημερινότητα πολλά εκατομμύρια ανθρώπινες υπάρξεις. Ο Κάφκα προφητεύει εντός του κειμένου της *Μεταμόρφωσης* μια τραγική περίπτωση ανθρωπίνων βασανιστηρίων, τους θαλάμους

²⁸⁶ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. 199.

²⁸⁷ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. 204.

²⁸⁸ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 124.

²⁸⁹ Βλ. Robertson, R. (2006): σ. 87.

²⁹⁰ Το φιλοσοφικό έργο του Φ. Κάφκα: *Η Μεταμόρφωση* δημοσιεύτηκε το 1913, Βλ. Kafka, F. (2013): σ.12.

αερίων. Οι Ναζί αποκαλούσαν «μόλυσμα, παράσιτο»,²⁹¹ τους ανθρώπους, τους οποίους προόριζαν για θανάτωση με αυτόν τον απάνθρωπο και εξαιρετικά βασανιστικό τρόπο. Η παραπάνω τακτική στόχευε στην υποτίμηση της αξίας της ανθρώπινης ζωής των θυμάτων, υποβιβάζοντας αιώνια τους εκτελεσθέντες σε υπάρξεις κατώτερες από τον άνθρωπο.

Αποτελεί τραγική συγκυρία όμως οι Ναζί, η πανίσχυρη ομάδα βασανιστών, που πραγματοποίησαν τα εγκλήματα τους, μοιάζει να έχουν υπαγορεύσει εκείνοι στον Κάφκα, σε έναν Εβραίο, την καταγραφή τους.²⁹² Ο φιλόσοφος είχε αποφανθεί για τον ανερχόμενο ναζισμό, τον οποίο διέβλεπε με ακρίβεια να καταφθάνει: «Οι Γερμανοί δε θέλουν να μάθουν, να καταλάβουν, να διαβάσουν. Αυτοί το μόνο που θέλουν είναι να κυβερνάνε. Σε αυτό, η γνώση αποτελεί εμπόδιο. Καταπιέζεις πολύ καλύτερα τον πλησίον σου όταν δεν τον γνωρίζεις. Κάνεις οικονομία στις τύψεις. Γι' αυτό άλλωστε, κανείς δεν ξέρει την ιστορία των Εβραίων».²⁹³

Επίσης μια έννοια, η οποία αναδεικνύεται εντός της *Μεταμόρφωσης*, είναι εκείνη της επιβαλλόμενης εξουσίας στην υπαρξιακή αλλοτρίωση του ατόμου. Ο Γκρέγκορ, είναι υποχείριο της πατρικής και οικογενειακής εξουσίας, η οποία τον χειραγωγεί και σταδιακά τον αλλοτριώνει. Η οικογένεια Σάμσα βρίσκεται σε δεινή οικονομική κατάσταση, γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη του Μαξ Χορκχάιμερ: «η οικογένεια σε συνθήκες κρίσης διαμορφώνει όλες εκείνες τις στάσεις, που προδιαθέτουν τους ανθρώπους για τυφλή υποταγή». Ο νεαρός Σάμσα είναι αναγκασμένος να εξυπηρετήσει τις απαιτήσεις της οικογένειάς του, καθότι υπόκειται στην εξουσία της. Ο γιος μεταμορφώνεται σταδιακά στον “Άλλο”, τον ξένο. Ενώ μέχρι πρότινος ήταν εκείνος, που η οικογένεια είχε εναποθέσει όλες τις ελπίδες της, σταδιακά η αδερφή του γίνεται το φυσιολογικό, υγιές παιδί κι αυτός το άρρωστο, στιγματισμένο τέκνο.²⁹⁴

Όταν τελικά ο Γκρέγκορ φθάνει να απειλεί τα οικονομικά συμφέροντα της οικογένειας και παράλληλα την κοινωνική της υπόληψη τρομοκρατώντας με την αποκρουστική του εμφάνιση και διώχνοντας τους ενοικιαστές από το σπίτι της οικογένειας Σάμσα, εκείνη από κοινού αποφασίζει με ένα παράλογο σκεπτικό ότι αυτό τα πλάσμα δεν μπορεί πλέον να είναι ο Γκρέγκορ. Η αδερφή του αποτελεί την πρώτη, που αρνείται ότι “αυτό” το ον είναι ο αδερφός της ενώ συνεχίζει: «Αν ήταν

²⁹¹ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. 198.

²⁹² Βλ. Χατζίνης, Γ. (1975): σ. 1149.

²⁹³ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. 80.

²⁹⁴ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. σ. 54,60-61.

πράγματι αυτός, θα είχε από καιρό καταλάβει πως οι άνθρωποι δεν είναι δυνατόν να συμβιώνουν με ένα τέτοιο θηρίο και θα' χε φύγει από μόνος του». ²⁹⁵ Η εναλλαγή ανάμεσα στο “αυτό” και “αυτός” αποκτηνώνει τον Γκρέγκορ και τον μετατρέπει σε ένα έμψυχο αντικείμενο. ²⁹⁶

Η αδερφή του Γκρέγκορ ενώ αρχικά δείχνει να νιώθει στοργή και ενσυναίσθηση έναντι του προβλήματος του αδερφού της, κερδίζοντας σταδιακά μέρος της οικογενειακής εξουσίας, εκφράζει με οργή την έλλειψη ανθρωπιάς της: «Πρέπει να προσπαθήσουμε να τον ξεφορτωθούμε. Θα σας πεθάνει και τους δύο, το βλέπω. Εγώ πάντως δεν αντέχω». ²⁹⁷ Η μικρή αδερφή παρουσιάζεται πλέον ως ο προστάτης της οικογενείας, ασκώντας μεγάλη επιρροή και εξουσία έναντι των γονιών της, οι οποίοι υπολογίζουν απόλυτα τη γνώμη της και την ακολουθούν αναντίρρητα. ²⁹⁸

Ο Κάφκα εντός του φιλοσοφικού κειμένου της *Μεταμόρφωσης* επιδιώκει να αναδείξει τη διάσταση που συντελείται εντός της ανθρώπινης υπόστασης, την καλή και ανιδιοτελή της πλευρά και την κακή και σκληρή της όψη, που εν γένει συμπορεύονται. Η αδερφή του Γκρέγκορ σπεύδει να συμπαρασταθεί στο δράμα του αδερφού της αλλά πολύ γρήγορα εγκαταλείπει τη φροντίδα του και αυτόν τον ίδιο. Τον αντιμετωπίζει ως νεκρό πριν ακόμα πεθάνει, επιδιώκοντας ουσιαστικά το θάνατό του. Ειρωνεία της κατάστασεως αποτελεί η συγγένεια η οποία συνδέει τα δύο άτομα. Οι δεσμοί αίματος, που τους ενώνουν, δεν είναι ικανοί να αποτινάξουν το στοιχείο της κακίας και της σκληρότητας, που συνοδεύει την ανθρώπινη ύπαρξη εντός του βίου της. Η συμπεριφορά της αδερφής του Γκρέγκορ, παρουσιάζει ομοιότητα με την εξομολόγηση του Κάφκα στο Γιάνους, αναφορικά με τον πατέρα του φιλοσόφου: «Πολλές φορές, η αγάπη έχει το πρόσωπο της βίας». ²⁹⁹ Στην προκειμένη περίπτωση ωστόσο συμβαίνει το αντίστροφο. Η βία βρίσκεται σε υπολανθάνουσα μορφή, πίσω από το πρόσχημα της αδερφικής αγάπης.

Ο νεαρός Σάμσα βίωσε το σκληρό πρόσωπο της ζωής από την ίδια του την οικογένεια, η οποία προτίμησε την κοινωνική της εικόνα έναντι της αποδοχής του διαφορετικού Γκρέγκορ. ³⁰⁰ Επέλεξε να τον θανατώσει προκειμένου να πορευθεί με καθαρό πρόσωπο στην κοινωνία, αγνοώντας ωστόσο την αμαυρωμένη της συνείδηση,

²⁹⁵ Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 127

²⁹⁶ Βλ. Robertson, R. (2006): σ. 87.

²⁹⁷ Ο. π. (2013): σ. 126.

²⁹⁸ Ο. π. (2013): σ. 126.

²⁹⁹ Βλ. Janouch, G. (1984): σ. 21.

³⁰⁰ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. 63.

που για πάντα θα την συνοδεύει, ως η τιμωρία για το ανέντιμο έγκλημα, που διαπράχθηκε. Αντί να βοηθήσει την ύπαρξη του Γκρέγκορ να πάψει να βασανίζεται, η ίδια του η οικογένεια κατέστη ο βασανιστής της.

Ο Κάφκα εντός του φιλοσοφικού κειμένου της *Μεταμόρφωσης*, μέσω της ανάδειξης της έννοιας της εξουσίας παράλληλα ανατρέπει τα κοινωνικά πρότυπα της εποχής, σύμφωνα με τα οποία, επιτρέπεται και προωθείται μόνον η ανδρική εργασία. Ο άνδρας είναι ο εργαζόμενος και διαχειριστής του οικογενειακού προϋπολογισμού ενώ η γυναίκα περιορίζεται στα στενά πλαίσια του οικογενειακού νοικοκυριού. Η νεαρή Γκρέτε Σάμσα και η μητέρα της εναντιώνονται και επαναστατούν στον αποκλεισμό τους εντός του σπιτιού, καθώς και ενάντια στον υποβιβασμένο κοινωνικό και οικονομικό ρόλο της γυναίκας.³⁰¹ Δράττουν την ευκαιρία, όταν ο Γκρέγκορ όντας μεταμορφωμένος αδυνατεί να εργαστεί, χειραφετούνται και αναλαμβάνουν ενεργούς επαγγελματικούς ρόλους, καθώς και οικογενειακή εξουσία. Εξαφανίζοντας από το προσκήνιο τον ταπεινωμένο γιό και αδερφό εξασφαλίζουν τη δική τους ανεξαρτησία και την απόκτηση ανταγωνιστικής και αξιολογής θέσης στην κοινωνία: «Τα πόστα που είχαν πιάσει ήταν αξιολογότερα και μάλιστα πολύ πιθανόν να τους οδηγούσαν σε υψηλότερες θέσεις στο μέλλον».³⁰²

³⁰¹ Βλ. Straus, N.P. (1989): p.p. 651-652.

³⁰² Βλ. Kafka, F. (2013): σ. 140.

4.2.3. Το Ζήτημα των ανθρωπίνων βασανιστηρίων και η Έννοια της εξουσίας στη Σωφρονιστική Αποικία.

Η Σωφρονιστική Αποικία αποτελεί το κατ' εξοχήν έργο του Κάφκα, στο οποίο θίγεται το ζήτημα των βασανιστηρίων, η τιμωρία, το ανθρώπινο σώμα, καθώς επίσης πραγματοποιείται και η σύνδεση αυτών με την έννοια της πειθαρχίας έναντι του νόμου και της εξουσίας.³⁰³

Το φιλοσοφικό κείμενο αφορά στην άφιξη ενός ταξιδιώτη στη Σωφρονιστική Αποικία έπειτα από πρόσκληση του διοικητή της, προκειμένου να παρακολουθήσει την τιμωρία ενός στρατιώτη. Ο στρατιώτης καταδικάστηκε για ανυπακοή, ωστόσο η θανατική ποινή, που του επιβάλλεται, είναι αργή και βασανιστική, ανήθικη και τραγικά επώδυνη. Η ποινή για την ασέβεια, που επέδειξε θα εγγραφεί στο σώμα του ως μορφή τατουάζ, διαδικασία, η οποία θα λάβει χώρα δώδεκα ώρες, μέχρι ο κατάδικος να καταλήξει. Στο σώμα του στρατιώτη θα χαραχτεί ο νόμος, που παραβιάστηκε. Στην προκειμένη περίπτωση: «Σεβασμός στους ανώτερους».³⁰⁴

Οι τιμωρίες μέσω βασανιστηρίων, σύμφωνα με το Φουκώ, αποτελούσαν δημόσιο θέαμα, όπως επίσης και μια λαμπρή ιεροτελεστία. Η τελετή του βασανισμού του σώματος του θύματος δεικνύει την απόλυτη κατάληψη και τον σφετερισμό του από την εκάστοτε εξουσία και ταυτόχρονα έναν τρόπο επίδειξης της καθολικής και ισχυρής δύναμης της εξουσίας, αυτής καθεαυτήν.³⁰⁵ Η θανατική ποινή του καταδικασμένου στρατιώτη, η οποία λαμβάνει χώρα στη Σωφρονιστική Αποικία, χρειάζεται επίσης θεατές (στην προκειμένη περίπτωση, τον Παρατηρητή), γιατί αλλιώς η πραγματοποίησή του είναι άνευ ουσίας. «Τα βασανιστήρια είναι το αποτέλεσμα ενός μηχανισμού της εξουσίας, που υπερηφανεύεται για τη δύναμή της πάνω στα σώματα και ταυτόχρονα αντλεί δύναμη από αυτά». Η ανυπακοή ισοδυναμεί με αντίσταση κατά της εκάστοτε Αρχής και αντιστοιχεί με ανταρσία, επομένως πρέπει να καταπνίγεται. Το βασανισμένο σώμα αποτελεί το σήμα κατατεθέν ότι η εξουσία τελικά επιβλήθηκε.³⁰⁶

Όποιες κι αν είναι οι αιτίες και οι περιστάσεις του θανάτου του, ο κατάδικος βρίσκεται στη θέση του εξιλαστήριου θύματος έναντι ολόκληρης της κοινότητας. Η θλίψη εκείνων που θανατώνονται δημιουργεί ένα παράδοξο κράμα φρίκης και ταυτόχρονης ανακούφισης, το οποίο ευνοεί τις εκάστοτε αποφάσεις. Ο θάνατος του

³⁰³ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. 54.

³⁰⁴ Βλ. Kafka, F. (2009): σ. 15.

³⁰⁵ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. 34.

³⁰⁶ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. σ. 35-36.

μεμονωμένου ατόμου παρουσιάζεται ως φόρος, που πρέπει να αποδοθεί, προκειμένου να συνεχιστεί η συλλογική ζωή. Ένας άνθρωπος πεθαίνει και έτσι αποκαθίσταται η αλληλεγγύη όλων των ζωντανών.³⁰⁷

Στην ερώτηση του ταξιδιώτη προς τον εκτελεστή Αξιωματικό, αν το θύμα γνωρίζει την ποινή, η οποία θα του επιβληθεί, η απάντηση είναι απάνθρωπη: «Δε θα' χε νόημα να του την πουν. Θα τη μάθει... πάνω στο ίδιο του το σώμα». ³⁰⁸ Ενώ όταν στη συνέχεια τον ξαναρωτά, αν το θύμα τουλάχιστον γνωρίζει ότι έχει καταδικαστεί, η απάντηση είναι και πάλι αρνητική. Όχι μόνο δεν έχει ενημερωθεί για την καταδίκη του αλλά δεν του έχει δοθεί καν η ευκαιρία να υπερασπιστεί τον εαυτό του.³⁰⁹ Η διαδικασία του βασανισμού του θύματος, η οποία πρόκειται να λάβει χώρα, περιγράφεται με απόλυτα λεπτομερή και ωμό τρόπο, μέχρι το σημείο του θανάτου του θύματος. Ο βασανιστής-Αξιωματικός αναφέρει χαρακτηριστικά: «Τότε ο Στρατιώτης κι εγώ τον θάβουμε στη γη. Η Δικαιοσύνη έχει πλέον αποδοθεί».³¹⁰

Το βασανιστήριο, που περιγράφεται, αποτελεί τη σκληρή πραγματικότητα των όσων διεξήχθησαν και διεξάγονται μέχρι και σήμερα σε εμπόλεμες καταστάσεις αλλά και σε περιπτώσεις δολοφονιών έπειτα από σκληρά βασανιστήρια. Ο Κάφκα εντός του φιλοσοφικού στοχασμού της *Σωφρονιστικής Αποικίας*, προαναγγέλλει τις βιομηχανίες θανάτου και τις ασύλληπτα τεχνολογικά εξελιγμένες μηχανές εξόντωσης,³¹¹ καταδικάζει αναντίρρητα το βασανισμό του ατόμου, ψυχολογικό και σωματικό, την καταστρατήγηση ουσιωδών δικαιωμάτων, όπως επίσης την ανεξέλεγκτη και ασύδοτη επιβολή του νόμου και της εξουσίας. Η επιβολή των βασανιστηρίων αποτελεί την ηθική αποτελμάτωση της ανθρώπινης φύσης και αποτελεί μian εκδικητική, βίαιη και απάνθρωπή μορφή επιβολής εξουσίας.

Ο ταξιδιώτης αποτελεί τον εκφραστή των παραπάνω απόψεων του Κάφκα έναντι των αρχών της δικαιοσύνης, της ισότητας και της αξιοκρατίας. Όταν καλείται να εκφράσει τη γνώμη του για το αιματηρό επεισόδιο, το οποίο διαδραματίζεται εμπρός των κατάπληκτων ματιών του, εκείνος αν και αρχικά δειλιάζει: «Ο Παρατηρητής σκεφτόταν πως είναι ρίσκο να επεμβαίνει κανείς σε ξένες υποθέσεις... Αναμφισβήτητα, η διαδικασία ήταν τόσο άδικη και η εκτέλεση απάνθρωπη...!»,³¹² τελικά βρίσκει τη δύναμη να σώσει τον κατάδικο τασσόμενος έναντι της διαδικασίας

³⁰⁷ Βλ. Girard, R. (1991): σ. σ. 426-427.

³⁰⁸ Βλ. Kafka, F. (2009): σ. 15.

³⁰⁹ Ο. π. (2009): σ. 16.

³¹⁰ Ο. π. (2009): σ. σ. 21-22.

³¹¹ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. 198.

³¹² Βλ. Kafka, F. (2009): σ. 24.

της βασανιστικής εξόντωσης του θύματος και όντας απρόθυμος να βοηθήσει τον αξιωματικό να διαπράξει αυτήν τη στυγνή δολοφονία.³¹³ Ο επισκέπτης της Σωφρονιστικής Αποικίας εν τέλει θα παρακολουθήσει πως λειτουργεί η μηχανή των βασανιστηρίων, καθώς η επίδειξη θα γίνει πάνω στο σώμα του τελευταίου υποστηρικτή και θύματός της, του Αξιωματικού. Οι χαρακιές πάνω στο σώμα του θα μαρτυρούν: «Να είσαι δίκαιος».³¹⁴ Η εικόνα του δήμιου, που αυτοκτονεί πέφτοντας στα γρανάζια του μηχανήματος των βασανιστηρίων, περιγράφει αλληγορικά την έκβαση του ναζισμού.³¹⁵ Για τον αξιωματικό ορίστηκε ένας φριχτός θάνατος, χειρότερος από αυτόν, που ο ίδιος προετοίμαζε για τα θύματά του, σαν να αποδόθηκε, αν και σκληρά, η δικαιοσύνη.

Η *Σωφρονιστική Αποικία* ολοκληρώνεται δίδοντας ένα προφητικό μήνυμα: «Τότε, σχεδόν άθελά του, αναγκάστηκε να δει το πρόσωπό του νεκρού. Έμοιαζε με ζωντανό, δεν υπήρχε κανένα ίχνος της επιθυμητής μεταμόρφωσης. Αυτό που είχαν βιώσει όλοι οι προηγούμενοι πάνω στο μηχανήμα, ο Αξιωματικός δεν κατάφερε να το βιώσει. Τα χείλη του ήταν σφιγμένα, τα μάτια του ανοιχτά, η έκφρασή του ήταν αυτή ενός ζωντανού, το βλέμμα του ήρεμο και με αυτοπεποίθηση. Η μύτη μιας σιδερόβεργας είχε διαπεράσει το μέτωπό του».³¹⁶ Ο Κάφκα αποτυπώνει ένα λυπηρό παρελθόν αλλά και ένα δυσοίωνο μέλλον. Ο νεκρός Αξιωματικός παρουσιάζεται να μοιάζει ακόμη ζωντανός, σχεδόν καθόλου παραμορφωμένος, με ένα γεμάτο αυτοπεποίθηση πρόσωπο, διότι βασανιστές υπήρχαν, υπάρχουν και θα συνεχίσουν να υπάρχουν, αν το μίσος δεν πάψει να εξουσιάζει την ανθρώπινη ύπαρξη και να την οδηγεί σε βιαιοπραγίες έναντι άλλων ηθικών υποκειμένων, τα οποία αδυνατούν να αντιδράσουν και να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, όντας υποχείρια εκείνων, που κατέχουν υψηλά αξιώματα και εξουσία. Όσο θα υπάρχουν άνθρωποι και ομάδες σαν τον Αξιωματικό της *Σωφρονιστικής Αποικίας*, ποτέ δεν θα πάνε ανθρώπινες υπάρξεις να υποφέρουν, να βασανίζονται και να πεθαίνουν.

³¹³ Ο. π. (2009): σ. σ. 32-33.

³¹⁴ Ο. π. (2009): σ. 36.

³¹⁵ Βλ. Steiner, G. (1983): σ. 198.

³¹⁶ Ο. π. (2009): σ. 40.

4.2.4. Η Έννοια της εξουσίας και οι προεκτάσεις της, στον Πύργο.

Εντός του φιλοσοφικού έργου του *Πύργου* περιγράφεται ο υπαρξιακός στοχασμός του Κάφκα έναντι της ολοκληρωτικής εξουσίας και των ηθικών προεκτάσεών της. Ο χωρομέτρης Κ. επιδιώκει να φτάσει στον Πύργο να συναντηθεί με τον Κλαμ, τον ανώτερο όλων στο χωριό. Μετά από συνεχείς άκαρπες προσπάθειες συνειδητοποιεί ότι δε διαθέτει την ικανότητα να παρακάμψει όλα τα εμπόδια της εξουσίας, η οποία περιβάλλει ως αόρατη δύναμη την κοινωνία του χωριού. Δε μπορεί να διαμαρτυρηθεί, να καταπολεμήσει την εξουσία, ούτε να σταματήσει τα γρανάζια της γραφειοκρατίας, που δυσχεραίνουν την καθημερινότητα του απλού πολίτη.³¹⁷ Ο Κάφκα εντός του *Πύργου* δεικνύει την ύπαρξη του απόλυτου χάσματος μεταξύ του ατόμου-χωρομέτρη και της εξουσίας-Πύργου. Η απόσταση αυτή διατηρείται με τη συμβολή ολόκληρου του πληθυσμού του χωριού, που παρεμβάλλεται μεταξύ της εξουσίας και του ήρωα Κ., εξυπηρετώντας τα συμφέροντά της.³¹⁸

Όλα αυτά τα πρόσωπα-διαμεσολαβητές δυσχεραίνουν το δύσκολο εγχείρημα του Κ., ο οποίος αγωνίζεται να φτάσει στον Πύργο. Οι κάτοικοι ζουν και δρουν κάτω από τις επιταγές του Πύργου παρότι η πραγματική του ύπαρξη παραμένει αμφίβολη. Ο Κ. βλέπει ένα μικρό χωριουδάκι και έναν πυργίσκο,³¹⁹ εν αντιθέσει με τους κατοίκους, στους οποίους εξαιτίας του φόβου, ο Πύργος φαντάζει πελώριος. Η υπόσταση δηλαδή της εξουσίας παρουσιάζεται ακλόνητη και παντοδύναμη.³²⁰ Ο Κ. επιθυμεί ωστόσο να βρίσκεται μακριά από την εξουσία του Πύργου, επιθυμεί να είναι ελεύθερος: «Επειτα φοβούμαι ότι η ζωή του Πύργου δε θα μου ταιριάζει. Μου αρέσει να είμαι ελεύθερος».³²¹

Η Φρίντα, η γυναίκα, που ο Κ. πιστεύει, ότι θα αποτελέσει το μέσο μεταξύ αυτού και του Πύργου, συγκεντρώνει στο πρόσωπό της δύο διαφορετικές φύσεις. Από τη μια, είναι εκείνη η φιλεύσπλαχνη, ευγενική ύπαρξη, που νιώθει οίκτο και ενσυναίσθηση έναντι των Βοηθών του Κ.³²² και από την άλλη είναι εκείνη, που εκφράζει τη μέγιστη απαξίωση, επιζητώντας τον κοινωνικό αποκλεισμό της Αμαλίας και της Όλγας, διατυπώνοντας συκοφαντίες και δημιουργώντας ένα κλίμα

³¹⁷ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 16.

³¹⁸ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. 19.

³¹⁹ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. σ. 7, 13.

³²⁰ Βλ. Δεσποινιάδης Κ. (2013): σ. σ. 15-17,19.

³²¹ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 12.

³²² Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 141.

περιφρόνησης εναντίον τους.³²³ Η παρουσία της Φρίντας αποκαλύπτει ότι δεν είναι απαραίτητο κάποιος να παραδεχθεί ή να δηλώσει ότι διαπνέεται από συγκεκριμένα φρονήματα, ώστε να αποζητεί τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση του “Άλλου”, επειδή απλώς δε συμφωνεί με δική του κοσμοθεωρία και αντίληψη.³²⁴

Στον *Πύργο* θίγεται επιπλέον η έννοια της επιβαλλόμενης εξουσίας από υψηλά ιστάμενα πρόσωπα. Στο χωριό, στο οποίο φθάνει ο Κ., κατοικεί μια οικογένεια, η οποία βρίσκεται περιθωριοποιημένη από τις υπόλοιπες. Ο Κ. πληροφορείται κάποια στιγμή το λόγο αυτής της ανεξήγητης συμπεριφοράς των υπολοίπων έναντι της συγκεκριμένης οικογένειας από την Όλγα. Το μυστικό, το οποίο εξομολογείται στον Κ., αφορά στην αδερφή της Αμαλία, η οποία κάποτε δέχθηκε τις επίμονες πιέσεις του Σορτίνι, υψηλού αξιωματούχου στη διοίκηση του Πύργου, με εξουσία και σημαντική επιρροή ώστε να ικανοποιεί τις επιθυμητές επιδιώξεις του.³²⁵

Μέσω του παραπάνω γεγονός δεικνύεται πως άνθρωποι, οι οποίοι κατέχουν αξιόλογη κοινωνική θέση, οικονομική ευρωστία, εξουσία, διαθέτουν συγχρόνως τη δυνατότητα και το θράσος, να απαιτούν από άλλους ανθρώπους, να εξυπηρετήσουν την κάθε τους προσταγή ακόμα και τις εκάστοτε επιθυμίες τους. Ο Σορτίνι, ένα φαινομενικά ευπόληπτο άτομο, που διαθέτει κύρος και δύναμη, πρόσταξε αυταρχικά την Αμαλία, η οποία προέρχεται από μια ασήμαντη οικογένεια χωρίς ιδιαίτερα υψηλή θέση στην κοινωνία του χωριού, να ικανοποιήσει την παράλογη επιθυμία του. Ο Κάφκα πραγματοποιεί μian έκδηλη νύξη αναφορικά με τη σχέση εξουσιαστή-εξουσιαζόμενου, κατά την οποία κυρίαρχο ρόλο λαμβάνει ο φόβος: «Μολονότι ο καθένας, που θα διάβαζε για πρώτη φορά ένα τέτοιο γράμμα, θα ένιωθε οργή, ακόμα και ο πιο ψύχραιμος, έπειτα θα τον λύγιζε ο φόβος μπροστά στις απειλές».³²⁶ Παρόλα αυτά η Αμαλία απέρριψε τις απαιτήσεις του Σορτίνι διατηρώντας αλώβητη την ηθική της ακεραιότητα και αξιοπρέπεια και χωρίς να συμπλεύσει με την θέληση της εξουσίας, αντιμετωπίζοντας το ενδεχόμενο κόστος, που θα της επεφύλασσε αυτή της η επιλογή.³²⁷

Η δύναμη ωστόσο της εξουσίας είναι αλύγιστη και μπορεί να επηρεάσει τη μάζα των ανθρώπων, να την χειραγωγήσει. Ο Κ. διερωτάται πως η συμπεριφορά του Σορτίνι κατόρθωσε να ατιμώσει την Αμαλία εφόσον η ντροπή ανήκει εξολοκλήρου

³²³ Ο. π. (2006): σ. 203.

³²⁴ Βλ. Boa, E (2002): p. 72.

³²⁵ Ο. π. (2006): σ. 195.

³²⁶ Ο. π. (2006): σ. 195.

³²⁷ Ο. π. (2006): σ. 197.

στον ίδιο, αναφέροντας ότι «αυτό που του προξενεί φρίκη, είναι η συμπεριφορά του Σορτίνι, η τάση του για κατάχρηση εξουσίας».³²⁸ Η τιμωρία της Αμαλίας ήταν το περιθώριο και ο στιγματισμός ολόκληρης της οικογένειας της από την κοινωνία του χωριού. Το γεγονός αυτό τους απέκλεισε από όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής αλλά και οικονομικής δραστηριότητας του περιβάλλοντός τους: «Μας έβλεπαν οι άλλοι και σώπαιναν ή γύριζαν αλλού τα πρόσωπα, σιγά σιγά νιώσαμε το δράμα της φτώχειας. Οι συγγενείς σταμάτησαν να μας στέλνουν τρόφιμα, τα λεφτά μας είχαν σχεδόν τελειώσει και από τότε μεγάλωσε η περιφρόνηση του κόσμου, που συνεχίζεται ως και σήμερα. Ό, τι κι αν κάναμε ό, τι και αν είχαμε, ήταν πράγματα, που προξενούσαν περιφρόνηση».³²⁹

Ο ήρωας Κ. του φιλοσοφικού κειμένου του *Πύργου* αποτελεί τον μόνο που διάκειται φιλικά έναντι της συγκεκριμένης οικογένειας,³³⁰ δεικνύοντας τις φιλελεύθερες ιδέες του, οι οποίες αντίκεινται σε οποιαδήποτε μορφή εκμετάλλευσης και κακοποίησης, σωματικής και ψυχικής. Ο κάθε άνθρωπος διαθέτει το δικαίωμα να πράττει αυτοβούλως, σύμφωνα με τα δικά του πρότυπα αξιών, μακράν της χειραγώγησης και οποιασδήποτε μορφής επιβολής εξουσίας. Κάθε είδους εξουσίας μπορεί να προκαλέσει δεινές μορφές καταπίεσης κι η ύπαρξη εκείνη, η οποία παρά τον ψυχολογικό πόλεμο, παρά την απαξίωση και τον εξευτελισμό, καταφέρνει τελικά να διατηρήσει αλώβητη την προσωπικότητά της, αποτελεί ένα τουλάχιστον αξιοθαύμαστο, αν όχι ηρωικό ηθικό υποκείμενο. Εξάλλου ο Κάφκα ανέκαθεν απέδιδε σεβασμό έναντι του ανθρώπινου Είναι, που αιώνια προσβάλλεται και ταπεινώνεται ποικιλοτρόπως, από κάθε είδους βασανιστές της προσωπικής ελευθερίας, ανεξαρτησίας και του δικαιώματος της επιλογής στη ζωή και στην έκφραση.³³¹

³²⁸ Ο. π. (2006): σ. 196.

³²⁹ Ο. π. (2006): σ. 213.

³³⁰ Βλ. Kafka, F. (2006): σ. 203.

³³¹ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 42.

4.3. Ο Φραντς Κάφκα, ως Ηθικός Φιλόσοφος.

Ο Κάφκα ως ηθικός φιλόσοφος δε θα μπορούσε να μην αναδείξει τις σημαντικές ηθικές έννοιες, οι οποίες αφορούν στην ανθρώπινη ύπαρξη. Σε ένα γράμμα του προς το φίλο του Όσκαρ Πόλλακ άλλωστε υποστηρίζει: «Τα βιβλία που χρειαζόμαστε είναι του είδους εκείνου, που ενεργούν επάνω μας σαν ένα δυστύχημα, που μας κάνουν να υποφέρουμε σαν από θάνατο κάποιου, που αγαπούμε περισσότερο από εμάς τους ίδιους, που μας κάνουν να αισθανόμαστε όπως στα πρόθυρα της αυτοκτονίας ή σαν χαμένοι στο δάσος, μακριά από κάθε ανθρώπινη κατοικία».³³² Διότι, σύμφωνα με το φιλόσοφο, το κείμενο, που θα φτάσει στα χέρια κάποιου για να το διαβάσει θα πρέπει τουλάχιστον να τον προβληματίσει, να τον σημαδέψει, πρέπει να είναι το τσεκούρι, «που ξανασπάζει την παγωμένη θάλασσα μέσα του».³³³

Ο Κάφκα σχετικά με την εγωιστική φύση του ανθρώπινου είδους αναφέρει: «Ταράζουμε την τάξη και την ειρήνη. Ιδού το προπατορικό μας αμάρτημα. Βάζουμε τους εαυτούς μας πάνω από τη φύση. Δεν μπορούμε να αρκεστούμε στο να πεθάνουμε και να επιστρέψουμε σαν είδος. Θέλουμε ο καθένας ατομικά να κρατήσουμε και να διατηρήσουμε τη ζωή μας στη χαρά όσο πιο πολύ γίνεται. Είναι μια επανάσταση που μας κάνει να καταστρέφουμε τη ζωή».³³⁴

Ο φιλόσοφος δεικνύει την έλλειψη δικαιοσύνης εντός του κόσμου αλλά και τη μη παραδοχή αυτής της απουσίας από την ύπαρξη, η οποία ωραιοποιεί την ενοχή της και δεν αντιλαμβάνεται ότι η έννοια της δικαιοσύνης δεν αποτελεί προσωπική αρετή αλλά αφορά στο σύνολο των υπάρξεων.³³⁵

Ο Κάφκα αγωνιούσε αν η ανθρώπινη ύπαρξη θα καταφέρει να πορευθεί στο δρόμο της σωτηρίας, εντός μιας καθημερινότητας, όπου αξίες και ιδανικά συγχέονται και αποτελεί δύσκολο εγχείρημα να διαχωριστεί το σαθρό από το αληθινό, το καλό από το κακό. Το πρόβλημα έγκειται επιπλέον στο γεγονός πως ο άνθρωπος, ο οποίος ζει σύμφωνα με την εγκόσμια ηθική, θα μπορέσει να πραγματοποιήσει έναν βίο, σύμφωνα με ένα νόμο που ανήκει σε μια δύναμη υπερβατική, νόμο που δεν μπορεί να αντιληφθεί άρα και να τηρήσει. Δεν αμφισβητεί τη δικαιοσύνη του υπερβατικού

³³² Βλ. Καραβιάς Π. (1975): σ. 1143.

³³³ Βλ. Savater, F. (1983): σ. 185.

³³⁴ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 49.

³³⁵ Βλ. Janouch, G. (1984): σ. 109.

κόσμου, διότι σε σύγκριση με το Θείο Νόμο, όσο άδικος και αν παρουσιάζεται ορισμένες φορές στον άνθρωπο, κάθε ανθρώπινη προσπάθεια είναι λαθεμένη.³³⁶

Ο Κάφκα δεν προτείνει μόνο τον ηθικό βίο αλλά τον ακολουθεί. Είναι η ύπαρξη, που εκφράζει το ενδιαφέρον της προς τον συνάνθρωπο, που δρα αλτρουιστικά. Λόγω του γεγονότος ότι δεν είναι ικανοποιημένος από την επαγγελματική του πορεία, τον Ιούλιο του 1908 παραιτείται από τη θέση του στην Εταιρεία Ασφαλίσεων και προσλαμβάνεται στην Εταιρεία Ασφαλίσεως Εργατικών Ατυχημάτων. Σε αυτόν το χώρο εργασίας ο φιλόσοφος βρίσκει πραγματικό νόημα, είναι αγαπητός σε όλους και αγωνίζεται για την πρόοδο της Εταιρείας. Ένας συνάδελφός του αποκαλύπτει περιγράφοντας την απόλυτη σύμπνοια λόγων και πράξεων του φιλοσόφου: «Ο Κάφκα είχε κάποιον υφιστάμενο, που του υπαγόρευε να γράφει στη γραφομηχανή. Ο υπάλληλος αντιμετώπιζε συχνά οικονομικές δυσχέρειες. Μια μέρα του ζήτησε δανεικά. Όταν θέλησε να του τα επιστρέψει, ο Κάφκα δεν τα δέχτηκε. Χρειάζεσαι βοήθεια του είπε κι εγώ απλώς στην έδωσα, επειδή μπορούσα».³³⁷

Συνεπώς, ο Κάφκα δεν αποτελεί μόνο έναν ηθικό φιλόσοφο αλλά και μια ηθική ύπαρξη. Ενδιαφέρεται να απελευθερωθεί από τα υλικά δεσμά της καθημερινότητας και να προσφέρει ως ηθικό υποκείμενο. Ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι: «Η ταπεινοφροσύνη δίνει στον καθένα, ακόμη και στο μοναχικό απελπισμένο, την ισχυρότερη σχέση προς το συνάνθρωπο. Αυτό όμως συμβαίνει όταν η ταπεινοφροσύνη είναι ολοκληρωτική και διαρκής. Αυτή μπορεί να το καταφέρει αυτό, γιατί είναι η αληθινή γλώσσα της προσευχής, ταυτόχρονα λατρεία και στενότητα δεσμός. Η σχέση με το συνάνθρωπο είναι η σχέση της προσευχής, η σχέση προς το Είναι της υπάρξεως, η σχέση της προσπάθειας. Από την προσευχή παίρνεται η δύναμη για την προσπάθεια».³³⁸ Η έννοια του εγωισμού, για τον Κάφκα, έχει αντικατασταθεί με την έννοια του “Εμείς”. Μόνο σε συνεργασία οι ηθικές υπάρξεις μπορούν να καταπολεμήσουν τη μοναξιά, την αποξένωση, την αλλοτρίωση, την έλλειψη επικοινωνίας, που βιώνεται εντός του κόσμου. «Όλα τα βάσανα γύρω μας πρέπει να τα υποφέρουμε κι εμείς. Εμείς όλοι έχουμε όχι ένα σώμα έχουμε μια ανάπτυξη, και αυτή μας οδηγεί μέσα απ’ όλους τους πόνους, ή σ’ αυτή ή στην άλλη μορφή. Έτσι όπως το παιδί αναπτύσσεται μέσα απ’ όλα τα στάδια της ζωής μέχρι τα

³³⁶ Βλ. Muir, E. (1983): σ. σ. 114-115.

³³⁷ Βλ. Λαζανάς, Β.Ι. (1975): σ. 1152.

³³⁸ Βλ. Kafka, F. (1970): σ. 36

γηρατεία και το θάνατο, το ίδιο αναπτυσσόμαστε κι εμείς μέσα από τα βάσανα αυτού του κόσμου. Για δικαιοσύνη δεν υπάρχει σ' αυτή τη συνάρτηση καμιά θέση, αλλά επίσης ούτε και για φόβο απέναντι στον πόνο ή για την ερμηνεία του βάσανου σαν κέρδους».³³⁹

Επιπλέον, ο φιλόσοφος προχωρεί στο σχεδιασμό της διάταξης μιας ιδεατής γι' αυτόν κοινωνίας, μιαν «απαλλαγμένη από ατομική ιδιοκτησία εργατιά», όπως την αποκαλεί. Εντός αυτής της κοινωνίας ο Κάφκα διακρίνει τόσο τα καθήκοντα και όσο και τα δικαιώματα, τα οποία τα μέλη της κοινωνίας οφείλουν να σέβονται και να ακολουθούν σε πλήρη αρμονία. Η κατοχή χρημάτων και πολύτιμων αντικειμένων δεν είναι αποδεκτή. Επιτρέπεται μόνο η κατοχή απλής ενδυμασίας, τα απαραίτητα για την εργασία καθώς επίσης βιβλία και τρόφιμα για την προσωπική κατανάλωση. Όσον αφορά στις διατροφικές συνήθειες του κοινωνικού συνόλου συνιστάται λιτότατη ζωή. Ο πολίτης οφείλει να σιτίζεται με τα απολύτως απαραίτητα: ψωμί, νερό, χουρμάδες. Η κληρονομημένη δε περιουσία δωρίζεται στο κράτος για κατασκευή νοσοκομείων και ιδρυμάτων ενώ τα υπόλοιπα υλικά αγαθά ανήκουν στους φτωχούς. Τα απαραίτητα για τη διαβίωσή του ο πολίτης της κοινωνίας τα αποκτά μόνο μέσω της εργασίας, για την οποία προβλέπεται αυστηρά, να μην υπερβαίνεται η ανθρώπινη δύναμη και αντοχή, ούτως ώστε η εργασία να μην καθίσταται επιβλαβής. Η ανώτατη εργασία περιορίζεται στο πλαίσιο των έξι ωρών ενώ η αποκλειστικά σωματική εργασία στις τέσσερις έως πέντε ώρες. Στην περίπτωση ασθενείας ή ανικανότητας λόγω ηλικίας, υφίσταται πρόβλεψη για περίθαλψη σε κρατικά γηροκομεία και νοσοκομεία. Υπάρχει επίσης πρόβλεψη για τον επαγγελματικό προσανατολισμό των πολιτών. Ο κάθε άνθρωπος μπορεί να επιλέξει μεμονωμένα την εργασία του ενώ υπάρχει κι η δυνατότητα να απευθυνθεί στο εργατικό συμβούλιο, κατ' εξοχήν όργανο της κυβέρνησης. Ο πολίτης καλείται προς εργασία μόνο για την εξασφάλιση του αναγκαίου μισθού, εκείνου που του επιτρέπει την αυτοσυντήρηση. Η συνολική εργασία περιορίζεται χρονικά στις δύο ημέρες. Η σχέση μεταξύ εργαζομένου-εργοδότη θεωρείται σχέση εμπιστοσύνης γι' αυτό δεν απαιτείται ποτέ η παρέμβαση της δικαιοσύνης. Τα δικαιώματα εκατέρωθεν τηρούνται τυπικά, διότι η εργασία, σύμφωνα με τον Κάφκα, πρέπει να θεωρείται υπόθεση της συνείδησης και πίστης στο συνάνθρωπο.³⁴⁰

³³⁹ Βλ. Kafka, F. (1970): σ. 35.

³⁴⁰ Βλ. Kafka, F. (1982): *Τα μπλε τετράδια*, σ. σ. 68-69.

Ο φιλόσοφος προτείνει μια κοινωνία, που διαπνέεται από τις αρχές της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αξιοκρατίας. Τα δικαιώματα των πολιτών δεν καταστρατηγούνται αλλά χαίρουν άκρατου σεβασμού. Δεν υφίσταται κοινωνική και οικονομική διάκριση μεταξύ των πολιτών, τουναντίον κυριαρχεί η ισονομία. Η εργασιακή εκμετάλλευση εκλείπει και τη θέση της έχουν καταλάβει τα εργασιακά δικαιώματα. Ο άνθρωπος δεν φθάνει στην ηθική του πτώση για μεγαλύτερες οικονομικές απολαβές. Η θέση της γυναίκας αποτελεί μian έννοια, η οποία επιπλέον δεικνύεται εντός του φιλοσοφικού έργου του Κάφκα. Ο ρόλος που διαδραματίζει είναι ενεργός και τίθεται σε ισότιμη βάση με τον αντίστοιχο του άνδρα γεγονός πρωτοπόρο δεδομένης της εποχής του φιλοσόφου.³⁴¹ Ο άνθρωπος, που συστήνει ο Κάφκα, δεν αποκτηνώνεται όπως ο Γκρέγκορ Σάμσα της *Μεταμόρφωσης*, υποδουλωμένος στους φρενήρεις ρυθμούς της καθημερινότητας και στις παράλογες απαιτήσεις του καταναλωτισμού. Η ύπαρξη γεννήθηκε για να ζήσει ουσιαστικά και όχι για να βυθιστεί στο χάος της αλλοτρίωσης του Είναι της. Το ηθικό υποκείμενο πορεύεται εντός αυτού του κόσμου προκειμένου να φτάσει στην ηθική του ολοκλήρωση, την αυτοπραγμάτωση. Αγωνίζεται να φτάσει στην αιωνιότητα, να κερδίσει την Θεία Χάρη.

³⁴¹ Βλ. Dodd, B. (2002): p. 143.

Συμπεράσματα

Ο Φραντς Κάφκα διερευνώντας τη σκληρή πραγματικότητα, την οποία βιώνει η ύπαρξη, γίνεται προφήτης των μελλοντικών δεινών της ανθρωπότητας. Σε προσωπικές του σημειώσεις αναφέρει: «Ο Πόλεμος (1914) και η αθλιότητα ολόκληρης της γης μου φαίνονται σαν ένα ξέσπασμα του κακού. Είναι μια πλημμύρα. Ο πόλεμος άνοιξε τα φράγματα του χάους. Οι σκαλωσιές που συγκρατούσαν εξωτερικά την ανθρώπινη ύπαρξη καταρρέουν. Τα ιστορικά γεγονότα δεν ελέγχονται πια από τα άτομα, ελέγχονται από τις μάζες. Μας σπρώχνουν, μας σαρώνουν. Εμείς υπομένουμε την ιστορία».³⁴² Ο φιλόσοφος διαβλέπει την υπαρξιακή αλλοτρίωση και την ηθική εκμηδένιση του υποκειμένου από τον περιβάλλοντα κόσμο.

Ο Κάφκα αφιερώνει όλο του το βίο στη φιλοσοφική καταγραφή, προκειμένου να αναδείξει όλα εκείνα τα υπαρξιακά ζητήματα, τα οποία απασχολούν τον άνθρωπο. «Ο Θεός δε θέλει παρά να γράφω, ακόμα κι εγώ δεν μπορώ να πράξω διαφορετικά»,³⁴³ ομολογεί ο φιλόσοφος. Ο γραπτός λόγος για τον Κάφκα αποτελεί μια διέξοδο από την υπαρξιακή μοναξιά, μια πάλη με το παράλογο μυστικό του κόσμου, ένα μέσο για να φθάσει στο υπερβατικό. Το φιλοσοφικό του έργο είναι ρηξικέλευθο, οξυδερκές και διαχρονικό. Κι όπως ο Κίρκεγκωρ κι ο ίδιος αναφέρει: «Όσο πιο γνήσιος είναι ένας άνθρωπος τόσο πιο βαθιά είναι η αγωνία του».³⁴⁴ Ο φιλόσοφος διερευνά την έννοια της αγωνίας εντός του παράλογου κόσμου και την ανάγκη επικοινωνίας της ύπαρξης με το Θεό, ώστε να επιτευχθεί η αυτοπραγμάτωση κι η ηθική της τελείωση.

Ο φιλοσοφικός στοχασμός του Κάφκα έναντι της έννοιας της αγωνίας έχει συνάφεια με εκείνον του Ζαίρεν Κίρκεγκωρ. Ο Κίρκεγκωρ τον επηρεάζει σημαντικά στη φιλοσοφική, υπαρξιακή του πορεία του, γεγονός το οποίο αναφέρει σε προσωπικές του σημειώσεις: «Όπως αισθάνομαι η περίπτωση του Κίρκεγκωρ, παρ' όλες τις ουσιαστικές διαφορές, είναι όμοια με τη δική μου, τουλάχιστον βρίσκεται στην ίδια πλευρά του κόσμου. Είναι σαν φίλος».³⁴⁵ Οι δύο φιλόσοφοι μοιράζονται μια κοινή αγωνία, έναν κοινό σκοπό, την ανάδυση και την κατάκτηση του υπερβατικού.

Ο Κίρκεγκωρ αποτελεί τη φιλοσοφική επιρροή του Κάφκα και εκείνος την καταλυτική φιλοσοφική επιρροή του Αλμπέρ Καμύ. Ο Καμύ αναγνωρίζοντας το

³⁴² Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 51.

³⁴³ Βλ. Κολοβός, Ν. (1968): σ. 21.

³⁴⁴ Βλ. Lukacs, G. (1983): σ. 96.

³⁴⁵ Βλ. Wagenbach, K. (1968): σ. 56.

φιλοσοφικό έργο του Κάφκα αναφέρει: «Με το έργο του μετατοπιζόμαστε στα όρια της ανθρώπινης σκέψης. Σ' αυτό με την αληθινή έννοια των λέξεων όλα είναι ουσιαστικά. Οπωσδήποτε παρουσιάζει το πρόβλημα του παραλόγου στο σύνολό του».³⁴⁶ Ο Κάφκα παρουσιάζει το παράλογο γίνεσθαι της υπάρξεως, την ενοχή, που την κατατρέχει, αναδεικνύει την ελπίδα και την ελευθερία ως την αποδέσμευση του θανάτου, του απόλυτου παραλόγου, που ολοκληρώνει τον ανθρώπινο βίο. Ο Καμύ μερικά χρόνια αργότερα θα εξελίξει τη φιλοσοφική παρακαταθήκη του Κάφκα αναφορικά με την έννοια του παραλόγου.

Κατά το φιλόσοφο, η ύπαρξη αποζητώντας τη Θεία Χάρη και τη Θεία Δικαιοσύνη βρίσκεται σε μια ατέρμονη κινητικότητα, γεμάτη εμπόδια και ψευδαισθήσεις και η αμαρτία και η ροπή προς το κακό αποτελούν την ανθρώπινη κατάσταση. Σύμφωνα με τον Κάφκα: «Ευτυχία είναι να καταλάβει ο άνθρωπος ότι το έδαφος πάνω στο οποίο πατάει δεν μπορεί να είναι παραπάνω από όσο σκεπάζουν τα δυο του πόδια».³⁴⁷ Και υπάρχει κάτι ανώτερο από την ανθρώπινη ύπαρξη, κάτι υπερβατικό, αιώνιο και απρόσιτο, το οποίο ρυθμίζει και καθοδηγεί όλη την πορεία της ύπαρξης. Ωστόσο, η επιλογή της πορείας της υπάρξεως είναι προσωπική υπόθεση κι αυτή καθορίζει αν θα καταφέρει να φθάσει στην ηθική της ολοκλήρωση, στη συνάντηση με το απόλυτο, που με τόσο κόπο αγωνίζεται να επιτύχει.

«Δεν μπορείς να γράψεις για τη λύτρωση. Δεν μπορείς παρά να τη ζήσεις», διαπιστώνει ο Κάφκα.³⁴⁸ Ο υπαρξιακός στοχασμός του φιλοσόφου αποτελεί τη διατύπωση ενάντια στη βία, στα βασανιστήρια, στη χειραγώγηση και στην εκμετάλλευση της ανθρώπινης ύπαρξης αλλά και υπέρ της ελευθερίας της σκέψεως. Ο φιλόσοφος διαθέτει μιαν αναπτυσσόμενη αίσθηση ιερότητας έναντι του ανθρώπου και των δικαιωμάτων του στη ζωή.³⁴⁹ «Η βία δεν μπορεί να σε εμποδίσει να σκέφτεσαι κι όμως αυτό είναι που διώκεται αμείλικτα, η σκέψη».³⁵⁰

Ολόκληρος ο βίος του Κάφκα διέπεται από τις αρχές του αλτρουισμού, της συλλογικότητας και της καταδίκης κάθε αδικίας έναντι του συνανθρώπου του. Ο φιλόσοφος αγωνίζεται για έναν καλύτερο και δικαιότερο κόσμο. Στο προσωπικό του ημερολόγιο είναι καταγεγραμμένο ένα χαρακτηριστικό περιστατικό από τη νεαρή του ηλικία, το οποίο φανερώνει τη μεγαλοπρέπεια και συγχρόνως τη σεμνότητα του

³⁴⁶ Βλ. Wagenbach, K. (1968): σ. 103.

³⁴⁷ Βλ. Kafka, F. (1973): σ. 14.

³⁴⁸ Βλ. Ζωγράφου, Λ. (1999): σ. 39.

³⁴⁹ Ο. π. (1999): σ. 61.

³⁵⁰ Ο. π. (1999): σ. 39.

φιλοσόφου: Ο μικρός Φραντς έχει στην κατοχή του ένα ποσό χρημάτων, δώρο από τη μητέρα του, για να αγοράσει ζαχαρωτά. Εντυπωσιασμένος και συνάμα συγκινημένος από μια ζητιάνα επιθυμεί να της προσφέρει μέρος από αυτά τα χρήματα. Κάνει πράξη την επιθυμία του δίνοντας της ωστόσο τα κέρματα μεμονωμένα, πραγματοποιώντας το γύρο του τετραγώνου, με σκοπό να κάνει τη ζητιάνα να πιστέψει ότι είναι κάθε φορά άλλος, εκείνος που δείχνει ελεημοσύνη στο πρόσωπό της.³⁵¹

Την παιδική του έγνοια για τον συνάνθρωπο ο Κάφκα μεγαλώνοντας τη μετασηματίζει στον υπαρξιακό στοχασμό, που χαρακτηρίζεται από σπάνια επικαιρότητα. Οι άνθρωποι ανέκαθεν θυσιάζονταν και ακόμα πεθαίνουν στο βωμό μιας ιδέας, ενός υπέρτατου σκοπού, στην αναζήτηση μιας πατρίδας ή προκειμένου να αποδείξουν την αθωότητά τους. Εντός του φιλοσοφικού του στοχασμού προβάλλεται η ύπαρξη, που βασανίζεται, που χειραγωγείται και καταπιέζεται, ούσα υποχείρια κάθε είδους εξουσίας κι αδυνατώντας να το δηλώσει και να αντιδράσει. Ο Κάφκα, ένας Εβραίος στη θρησκεία, γερμανόφωνος στη γλώσσα και γεννημένος, μόνιμος κάτοικος της Πράγας, γνωρίζει καλύτερα από τον καθένα την αποξένωση και την αλλοτρίωση της ουσίας της υπάρξεως. Αποτελεί μian ύπαρξη που, σύμφωνα με τον Μαξ Μπροντ, αποζητεί μέχρι το τέλος του σύντομου βίου του, την πατρική έγκριση και αποδοχή, η οποία δεν του αποδίδεται ποτέ και τον σημαδεύει σε όλες τις πτυχές της προσωπικής και επαγγελματικής του πορείας.³⁵² Ο Κάφκα είναι ο φιλόσοφος εκφραστής όλων εκείνων των υπάρξεων, που αναζητούν το απόλυτο και τον αυτοπροσδιορισμό τους εντός του κόσμου, επιδιώκοντας τον εξαγνισμό της ανθρώπινης υπόστασής τους.

Ο Φραντς Κάφκα αποτελεί τόσο έναν ηθικό φιλόσοφο όσο και μια ηθική ύπαρξη, σύμφωνα με το Γιοχάνες Ούρτσιντιλ, που αναφέρει ότι ο φιλόσοφος υπήρξε «ένας φανατικός της εσωτερικής του αλήθειας», η αναζήτηση της οποίας αποτέλεσε την αιτία της καταστροφής του.³⁵³ Για το Κάφκα ωστόσο ο θάνατος δεν αποτελεί την καταστροφή της υπάρξεως αλλά τουναντίον την ελευθερία της. Ο θάνατος ολοκληρώνει τον άνθρωπο κι αποτελεί τον διάυλο μετάβασής του σε μια ανώτερη, υπερβατική κατάσταση. Συνεπώς, η ύπαρξη οφείλει να συμβιβαστεί με την ιδέα του βραχύχρονου βίου της και εν τω μεταξύ να παλέψει, ώστε να επιτύχει τον προορισμό της εντός του κόσμου. Η αποστολή, για την οποία έχει κληθεί είναι χρονοβόρα και

³⁵¹ Βλ. Lemaire, G.G. (2009): σ. 16.

³⁵² Βλ. Lemaire, G.G. (2009): σ. 45.

³⁵³ Βλ. Lemaire, G.G. (2009): σ.14.

απαιτητική ενώ το χρονικό περιθώριο, που της δίδεται, περιορισμένο. Η προσπάθεια είναι επίπονη όμως είναι εκείνη, που εμπεριέχει όλη την αξία του βίου της υπάρξεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αθανασόπουλος, Β. (1983): “Μεταμορφώσου και Γίνε”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 11-15.

Βασιλάκος, Γ. (2002): “Επίμετρο”, *Γράμμα στον Πατέρα*, Κάφκα, Φ., μτφ. Βασιλάκος, Γ. –Γαρμπή, Α., Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, σ.σ. 73-90.

Βότση, Ο. (1983): “Φραντς Κάφκα”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 16-17.

Γεωργοβασίλης, Δ.Γ. (1997): “Η ανθρωπαγωγική της εξέγερσης στη σκέψη του Αλμπέρ Καμύ”. *Νέα Εστία*, Τόμος 142^{ος}, Τεύχος 1684, Εκδόσεις Νέα Εστία, Αθήνα, σ.σ. 1239-1241.

Δεσποινιάδης, Κ. (2013): *Φραντς Κάφκα: Ο Ανατόμος της Εξουσίας*, Εκδόσεις Πανοπτικόν, Θεσσαλονίκη.

Δουλγερίδης, Δ. (2013): “Ο Φραντς Κάφκα χωρίς τα κλισέ του”, *The Book's Journal*, Τεύχος 37, Αθήνα, σ.σ. 44-47.

Ζωγράφου, Λ. (1999): *Σύγχρονός μας ο Κάφκα*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Ησαΐα, Ν. (1983): “Για τον Κάφκα”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 18-21.

Καραβιάς Π. (1975): “Franz Kafka”, *Νέα Εστία*, Τόμος 90^{ος}, Τεύχος 1156, Εκδόσεις Νέα Εστία, Αθήνα, σ.σ.1143-1146.

Κελεσίδου-Γαλανού, Α. (1976): “Ο Κάφκα, η Αλλοτριώση και το Παράλογο”, *Παρνασσός*, Τόμος 18^{ος}, Αρ. 4, Εκδόσεις Παρνασσός, Αθήνα, σ.σ. 587-602.

Κελεσίδου-Γαλανού, Α. (1977): *Οι Μύθοι της Ελευθερίας*. Ιδιωτική Έκδοση, Αθήνα.

Κολοβός, Ν. (1968): “Κάφκα: Αναζητώντας το Νόμο, βρίσκοντας το Θάνατο”, *Φραντς Κάφκα: Άγνωστα Γράμματα*, μτφ. Νιάρχος, Θ.Θ., Εκδόσεις Πάτμος, Αθήνα.

Κουλούρης, Γ.Χ. (2005): “Ο Κάφκα και το παράλογο”, *Ξένοι Συγγραφείς, Κριτικά Δοκίμια*, Εκδόσεις Νέα Σκέψη, Αθήνα, σ.σ. 17-21.

Κουτσάκος, Ι.Γ. (1980): *Η αποξένωση στην ευρωπαϊκή σκέψη*, Εκδόσεις Ταμασός, Κύπρος.

Κωνσταντέλλου, Λ. (2009): *Τέσσερις όψεις του μοντερνισμού: Έλιοτ, Μπόρχες, Κάφκα, Λόρκα*. Εκδόσεις Φαρφουλάς, Αθήνα.

Μακρής, Ν. (1983): “Ο Κάφκα σήμερα και αύριο”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ.24-25.

- Μαλεβίτσης, Χ. (2011): “Σχόλιο στον Κίρκεγκωρ”, *Εισαγωγή στις Φιλοσοφίες του Υπαρξισμού: Κίρκεγκωρ, Χάιντεγκερ, Γιάσπερς, Μαρσέλ, Σάρτρ*, μτφ. Μαλεβίτσης, Χ., Τόμος 15^{ος}, Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, σ.σ. 13-29.
- Μητροπούλου, Α. (1947): “Κάφκα: Ένας μεγάλος Συμβολιστής”, *Νέα Εστία*, Τόμος 41^{ος}, Τεύχος 469, Εκδόσεις Νέα Εστία, Αθήνα, σ. σ. 88-90.
- Μιχαήλ, Σ. (2009): “Φραντς Κάφκα: Ο αχαλίνωτος ατομικισμός της πίστης”, *Νέα Εστία*, Τόμος 166^{ος}, Τεύχος 1825, Εκδόσεις Νέα Εστία, Αθήνα, σ.σ. 296-308.
- Μιχαηλίδης, Κ. Π. (1983): “Ο κόσμος του Κάφκα”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 29-30.
- Μιχαηλίδης, Μ.Ε. (1997): *Η υπέρβαση του άγχους*. Ιδιωτική Έκδοση, Αθήνα.
- Εηρογιάννη, Π. (2006): *Blaise Pascal: Η Έννοια της Αγονίας*. Εκδόσεις Έννοια, Αθήνα.
- Εηρογιάννη, Π. (2011): *Η Ηθική του Υπαρξισμού και η Επικοινωνία*. Εκδόσεις Έννοια, Αθήνα.
- Εηρογιάννη, Π. (2013): *Νεότερη και σύγχρονη ευρωπαϊκή ηθική φιλοσοφία και σκέψη, ετερότητα, στιγμές αγωνίας, εικόνες εγκλήματος και θανατική ποινή*. Εκδόσεις Έννοια, Αθήνα.
- Ορφανίδης, Γ. (1983): “Φραντς Κάφκα: Ένα διάγραμμα της αγωνίας του”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 31-32.
- Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. (1975): “Απόψεις του έργου του Φραντς Κάφκα”, *Νέα Εστία*, Τόμος 90^{ος}, Τεύχος 1156, Εκδόσεις Νέα Εστία, Αθήνα, σ.σ.1138-1142.
- Πάσχος, Π.Β. (1983): “Ο ουρανός ασπίδα”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 11-15.
- Πολίτη, Τ. (1996): *Στα Όρια της Γραφής*. Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα.
- Τσιρόπουλος, Κ.Ε. (1983): “Έργο αμηχανίας”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.48.
- Φραγκόπουλος, Θ.Δ. (1983): “Ένας ποιητής του απολύτου”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ. 48.
- Φωτέας, Π. (1983): “Περί Κάφκα”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 42-43.
- Χατζίνης, Γ. (1975): “Φραντς Κάφκα, ο Προφητικός”, *Νέα Εστία*, Τόμος 90^{ος}, Τεύχος 1156, Εκδόσεις Νέα Εστία, Αθήνα, σ.σ.1147-1150.
- Χρονάς, Π. (1983): “Για τον Κάφκα”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 44-47.

Μεταφρασμένη

Adorno, T.W. (1983): “Σημειώσεις για τον Κάφκα”, μτφ. Ιατρίδου, Ι., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 55-60.

Bataille, G. (1983): “Πρέπει να κάψουμε τον Κάφκα;”, μτφ. Κατσόγιαννος, Ν. Απ., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 125-140.

Benedetti, M. (1983): “Ελαττωματικότητες του Καφκισμού”, μτφ. Ιατρίδη, Ι., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 141-146.

Benjamin, W. (1980): *Φραντς Κάφκα*, μτφ. Ροζάνη, Σ., Εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα.

Buber, M. (1983): “Ο Κάφκα και ο Ιουδαϊσμός”, μτφ. Τσακίρης, Α.Χ., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 164-171.

Camus, A. (1983): “Η ελπίδα και το παράλογο στο έργο του Φραντς Κάφκα”, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, μτφ. Χατζηδημητρίου, Β., Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 61-75.

Camus, A. (1985): *Ο μύθος του Σίσυφου: Δοκίμιο πάνω στο παράλογο*, μτφ. Καλκάνη, Ε., Εκδόσεις Δαμιανός, Αθήνα.

Canetti, E. (1983): “Η Άλλη Δίκη του Κάφκα”, μτφ. Αθανασόπουλος, Β., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 76-85.

Deleuze, G. – Guattari, F. (1983): “Ένας Οιδίπους υπερβολικά μεγάλος”, μτφ. Δοξιάδης, Π., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ. σ. 172-175.

Deleuze, G. – Guattari, F. (1998): *Κάφκα: Για μια ελάσσινα λογοτεχνία*, μτφ. Παπαγιώργης, Κ., Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.

Dresler, J. (1961): “Ο Κάφκα και οι Κομμουνιστάι”, μτφ. Μητροπούλου, Κ., *Νέα Εστία*, Τόμος 70, Τεύχος 826, σ.σ. 1671- 1675.

Dufourmantelle, A. (2006): *Ζακ Ντεριντά: Περί Φιλοξενίας*, μτφ. Μπιτσώρης, Β., Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα.

Gaite, C.M. (1983): “Τα δύο πρόσωπα της μοναξιάς”, μτφ. Ιατρίδη, Ι, *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 109-112.

Girard, R. (1991): *Το Εξιλαστήριο Θύμα, η Βία και το Ιερό*, μτφ. Παπαγιώργης, Κ., Εξάντας, Αθήνα.

Guattari, F. (2012): *65 όνειρα του Φραντς Κάφκα*, μτφ. Γραμματικοπούλου Ε., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

Hinchliffe, A.P. (1970): *Η γλώσσα της κριτικής: Το Παράλογο*, μτφ. Μοσχονά, Ε., Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα.

- Janouch, G. (1984): *Κουβεντιάζοντας με τον Κάφκα*, μτφ. Τόλια, Τ., Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα.
- Kafka, F. (1969): *Η Επιστολή προς τον Πατέρα, Η Κρίση*, μτφ. Σπερίτη, Ν., Εκδόσεις Εγνατία, Θεσσαλονίκη.
- Kafka, F. (1970): *Αφορισμοί*, μτφ. Βάμβαλης, Γ., Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα.
- Kafka, F. (1982): *Κομμάτια από τετράδια και σκόρπια φύλλα*, μτφ. Βάμβαλης, Γ., Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα.
- Kafka, F. (1982): *Τα μπλε τετράδια*, μτφ. Βάμβαλης, Γ., Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα.
- Kafka, F. (2002): *Γράμμα στον Πατέρα*, μτφ. Βασιλάκος, Γ. –Γαρμπή, Α., Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα.
- Kafka, F. (2006): *Ο Πύργος*, μτφ. Προκοπίου, Κ., Εκδόσεις Ελευθεροτυπία, Αθήνα.
- Kafka, F. (2009): *Στη Σωφρονιστική Αποικία*, μτφ. Στρούμπος Σ., Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα.
- Kafka, F. (2010): *Η Δίκη*, μτφ. Δήμου, Δ. ΣΤ., Εκδόσεις Ροές, Αθήνα.
- Kafka, F. (2013): *Η Μεταμόρφωση*, μτφ. Ζαχαριάδου, Μ., Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα.
- Kierkegaard, S. (1990): *Η Έννοια της Αγωνίας*, μτφ. Τζαβάρας Γ., Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα.
- Lemaire, G.G. (2009): *Κάφκα*, μτφ. Δημολίτσας, Γ., Εκδόσεις Κασταλία, Αθήνα.
- Lukacs, G. (1983): “Ο Κάφκα, Ρεαλιστής”, μτφ. Τσιρόπουλος, Κ.Ε. *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ. σ. 11-15.
- Mann, T. (1983): “Ο Κάφκα και ο Πύργος”, μτφ. Χάντζου- Κωνσταντουλάκη, Ι., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ. σ. 99-108.
- Muir, E. (1983): “Φραντς Κάφκα”, μτφ. Τσακίρης, Α.Χ., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 113-117.
- Robertson, R. (2006): *Κάφκα: Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε*, μτφ. Κόρκα, Α., Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Sarraute, N. (1983): “Κάφκα και Ντοστογιέβσκι”, μτφ. Τσιρόπουλος, Κ.Ε., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 189-192.
- Sartre, J.P. (1983): “Έξι Γνώμες για τον Κάφκα”, μτφ. Τσιρόπουλος, Κ.Ε., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 51-52.

Savater, F. (1983): “Αγγελιαφόρος και Βασιλιάς”, μτφ. Φωτέας, Π., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 184-187.

Steiner, G. (1983): “Κ.”, μτφ. Φωτέας, Π., *Κάφκα: Εκατό χρόνια από τη γέννηση του*, Εκδόσεις Ευθύνη, Αθήνα, σ.σ. 193-205.

Wagenbach, K. (1968): *Φραντς Κάφκα, Η Ζωή και το Έργο του*, μτφ. Ματσούκας, Ν., Εκδόσεις Εγνατία, Θεσσαλονίκη.

Wahl, J. (2011): Εισαγωγή στις Φιλοσοφίες του Υπαρξισμού: Κίρκεγκωρ, Χάιντεγκερ, Γιάσπερς, Μαρσέλ, Σάρτρ, μτφ. Μαλεβίτσης, Χ., Τόμος 15^{ος}, Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα.

Ξενογλωσση

Boa, E. (2002): “The Castle”, *Cambridge Companion to Kafka*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, p. p. 61-79.

Born, J. (1970): “Kafka’s Parable *Before the Law*: Reflections towards a Positive Interpretation”, *Mosaic*, Vol. 3, Issue 4, University of Manitoba Press, CANADA, p.p. 153-163.

Bruce, I. (2002): “Kafka and Jewish folklore”, *The Cambridge Companion to Kafka*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, p. p. 150-168.

Bryant, J.H. (1969): “The Delusion of Hope: Franz Kafka’s The Trial”, *Symposium*, Vol.23, Issue 6, Syracuse University Press, Syracuse N.Y., USA, p.p. 116-129.

Constantine, D. (2002): “Kafka’s writing an our reading”, *Cambridge Companion to Kafka*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, p. p. 9-24.

Corngold, S. (2002): “Kafka’s later stories and aphorisms”, *The Cambridge Companion to Kafka*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, p. p. 95-110.

Dodd, B. (2002): “The case for a political reading”, *Cambridge Companion to Kafka*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, p. p. 131-149.

Hobson, I. (1977): “The Kafka problem compounded: Trial and Judgment in English”, *Modern Fiction Studies*, Vol. 23, Issue 4, John Hopkins University Press for Purdue University, Baltimore, Md, USA, p.p. 511-529.

Hopper, S. R. (1978): “Kafka and Kierkegaard: The Function of Ambiguity”, *American Imago*, Vol. 35, Issue 1, Wayne State University Press, Detroit, USA, p.p. 92-106.

Lesser, S.O. (1962): “The Source of Guilt and the Sense of Guilt- Kafka’s The Trial”, *Modern Fiction Studies*, Vol. 8, Issue 1, John Hopkins University Press, Baltimore, USA, p. p 44-61.

Lorenz, G. C. D. (2002): "Kafka and gender", *The Cambridge Companion to Kafka*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, p. p. 169-188.

Politzer, H. (1960): "Franz Kafka and Albert Camus: Parables for Our Time", *Chicago Review*, Vol. 14, Issue 1, University of Chicago Press, Chicago, USA, p.p. 47-68.

Preece, J. (2002): "Kafka's Europe", *Cambridge Companion to Kafka*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, p. p. 1-8.

Straus, N.P. (1989): "Transforming Franz Kafka's Metamorphosis", *Signs*, Vol. 14, Issue 4, University of Chicago Press, Chicago, USA, p. p. 651-668.

Wagenbach, K. (1977): "Franz Kafka and Ottla: Kafka's Letters to His Sister", Translated by Marx, H., *Journal of Modern Literature*, Vol. 6, Issue, 3, Temple University, Philadelphia, USA, p.p. 437-445.